

**Sosyal Bilimler
Enstitüsü**

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON ANA BİLİM DALI

NIETZSCHE’NİN GÜÇ İSTENCİ VE ÜSTİNSAN KAVRAMLARI KAPSAMINDA BLACK MIRROR DİZİSİNİN SÖYLEM ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

ASLI KAPROL

İSTANBUL, 2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON ANA BİLİM DALI

NIETZSCHE'NİN GÜÇ İSTENCİ VE ÜSTİNSAN KAVRAMLARI KAPSAMINDA BLACK MIRROR DİZİSİNİN SÖYLEM ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

ASLI KAPROL

Danışman: DOÇ. DR. GÖKSEL AYMAZ

İSTANBUL, 2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY BELGESİ

..... Anabilim Dalı Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Aslı Kaprol'un "Nietzsche'nin Güç İstenci ve "üstinsan" Kavramları Kapsamında Black Mirror Dizisinin Söylem Analizi" adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi/...../.....

Öğretim üyesi Adı Soyadı

İmzası

	Öğretim üyesi Adı Soyadı	İmzası
1	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. GÖKSEL AYMAZ
2	Jüri Üyesi	
3	Jüri Üyesi	
4	Jüri Üyesi	
5	Jüri Üyesi	

ÖZET

NİETZSCHE’NİN GÜÇ İSTENCİ VE ÜSTİNSAN KAVRAMLARI KAPSAMINDA BLACK MIRROR DİZİSİNİN SÖYLEM ANALİZİ

Bu çalışma Friedrich Nietzsche’nin “güç istenci” ve “üstinsan” kavramları kapsamında geleceğin dünyasını tasvir eden *Black Mirror* adlı dispotik ögelerin ağırlıkta olduğu fütürist dizideki olay ve karakterlere odaklanmaktadır. Gerçekte olduğumuz kişi olmayı öğretmeyi amaçlayan felsefesi ile 19. yüzyıla damgasını vuran Alman filozof Friedrich Nietzsche “*Tanrı öldü.*” manifestosu ile bilinen tüm değerleri yıkmayı önerir. Felsefesinin ana araştırma konusu insan olan, içinde yaşadığı çağın çöküşünü “decadence” kavramı ile açıklayan Nietzsche için çöküş Antik Yunan düşünürü Sokrates ile başlamış Hristiyanlık ile zirve noktasına ulaşmıştır. İnsanları köleler ve efendiler olarak iki gruba ayıran Nietzsche’nin karşı çıktığı şey ahlak kavramı altına saklanan insanın ilerlemesi için hayati öneme sahip olduğunu düşündüğü yaşam mücadelesine hizmet eden güdülerin reddidir. Ölümünden sonra başka bir dünyada yeniden dirileceğine olan güvenle gerçek hayatta pasif bir yaşam tarzını seçmeyi asıl büyük ahlaksızlık olarak nitelendiren Nietzsche için güç haktır. Ölümünden sonra notlarından kitaplaştırılan *Güç İstenci* adlı eserinde Nietzsche, kendini gerçekleştirme yolculuğunda insanın geçeceği üç aşamadan bahseder: 1. Sürü insanı, 2. (Nihilist İnsan) Özgür İnsan ve 3. (Yaratıcı İnsan- “üstinsan”) Trajik İnsan.

Nietzsche’nin felsefesinde “üstinsan” ile bengi dönüş (ebedî-sonsuz dönüş) düşünceleri birbirini tamamlayan kavramlardır. Hayatın her anını sonsuz kez yaşanması anlamına gelen bu düşüncüyü Nietzsche aslında “Dionysos hâl” şeklinde görmektedir. Apollo-Dionysos uzlaşması ve çatışmasının birbirine geçmiş ayrılmaz biçiminin bengi dönüşümde yer aldığını savunur. Sonsuz dönüş hayatı coşkulu ve iyimser bir şekilde karşılamak demektir. Acı çekmek Hristiyanlığın öğrettiği gibi ödenmesi zorunlu bir bedel değil, kucaklanması, üstüne uzmanlaşılması gereken bir tecrübedir. İnsan yaşamı tam anlamıyla yaşayabilmek için acı çekme riskini göze almalı ve bunun üstesinden gelmeyi başarmalıdır. Çok bilinen aforizmasında dile getirdiği gibi “sizi öldürmeyen şey güçlendirir.” Nietzsche’ye göre yaşamın özü çatışmadır ve “üstinsan” a da bu çatışmalar sonucu en baştan kurulan değerler sayesinde ulaşılır.

Bu çalışmada Nietzsche’nin çok tartışılan “güç istenci” ve “üstinsan” kavramları ışığında, ortaya çıktığı 2011 yılından bu yana üst seviye teknolojik gelişme ile bir ütopya beklentisinden çok simülasyonun, teknopolinin hâkimiyetinde bir distopya örneği sunan *Black Mirror* dizisi incelenecektir. Çalışmanın çerçevesini belirleyen temel soru, filozof Michel Foucault’un öne sürdüğü türden bir gözetim toplumunda, insanlığı teknoloji hapisanesine mahkûm eden bu yeni gerçeklikte, Nietzsche’nin tüm felsefesini inşa ettiği geleceğin insanının nasıl konumlanacağıdır.

Çalışma Giriş ve Sonuç haricinde başlıca üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm, Nietzsche’nin hayatı, felsefesi ve özellikle “güç istenci” ve “üstinsan” kavramlarının açıklanmasını; ikinci bölüm bu çalışmada yöntem olarak seçilen söylem analizinin içeriğini ve bu tezdeki önemini; üçüncü bölüm ise *Black Mirror* dizisi bölümlerinin Nietzsche’nin “üstinsan” ve “güç istenci” kavramları kapsamında incelenmesini içermektedir.

Bu çalışma mevcut ahlaki deęerlerin bař dūřmanı, “ūstinsan” ařıęı, felsefesini geleceęin insanı için tasarlayan Friedrich Nietzsche’nin dūřuncelerinin *Black Mirror* dizisindeki yansımaları olarak deęerlendirilebilir. Nietzsche’nin manifestosundaki gibi Tanrı gerçekten Őldūyse insanlar hālā niye itaat etme ihtiyaı içindeydiler? Őstelik “ūstinsan” olma yolunda bir patika daha keřfettiler. O yol Tanrı olmaktı. Ama Nietzsche’nin tasarladıęı tūrden bir Tanrısallık deęildi bu. Acı çekmenin yok sayıldıęı, gūcūn teknolojiyle kazanıldıęı yapay bir Tanrısallık.

Anahtar Kelimeler: Friedrich Nietzsche, Gū İstenci, Őst İnsan, Black Mirror, SŐylem Analizi

ABSTRACT

DISCOURSE ANALYSIS OF THE BLACK MIRROR SERIES WITHIN THE CONCEPTS OF NIETZSCHE'S POWER WILL AND THE SUPERMAN

This study concentrates on the evaluation of stories, events and characters in the futuristic and dystopic concepts containing TV show "*Black Mirror*", which depicts the alternative future of the world, within the concepts of Nietzsche's "Will to Power" and "Superhuman". The German philosopher Friedrich Nietzsche, who has significantly influenced the 19th century's philosophy with aiming through his approaches of how to be real "Ourselves"; proposed to destroy all known values with his statement of "God is dead." For Nietzsche, whose main study subject of his philosophy based on understanding human behavior, tried to explain the depravity and immortality of his own century as a "decadence" and stated that this collapse would have initiated with the ancient Greek philosopher Socrates and would have reached its peak with the Christianity. By dividing humans into two groups as slaves and masters, Nietzsche explicitly opposed the denial of the primitive drives which were hidden under the morality but serve the struggle for life which he was considering as vital factor for human progress. Nietzsche considered as an absolute immorality, the choice of a passive lifestyle in this world with the confidence of resurrection in another world after death, therefore he stated that Power is a right and every way to achieve this power would be tolerable. "Will to Power" ("Der Wille zur Macht") is perceived as Nietzsche's "Magnum Opus" in philosophy describes three phases for human realization: 1. Herd person (Common person), 2. Free person (nihilistic), 3. Tragic person (creative - Superhuman).

Nietzsche's thoughts about "Superhuman" and "Eternal Recurrence" are concepts that complement to each other. Nietzsche advocates this thought as Dionysus state which means that to live every moment of life perpetually and he defends the inseparable form of the Dionysus and Apollo conflict and its reconciliation in the "Eternal Recurrence". "Eternal Recurrence" was meaning to greet life with full enthusiasm and optimism. Suffering should not be a "quid pro quo" for people imposed under Christian doctrine, but something to be embraced and mastered. A person shall take the risk of suffering and shall manage to overcome it in order to live the life exhaustively. As he expressed in his well-known aphorism: "What doesn't kill you make you stronger". According to him, the essence of life is a continuous conflict and through these conflicts it can be achieved to be a "Superhuman".

Throughout his study, the TV Show "*Black Mirror*" which appears since 2011 with an example of a dystopia under the influence of technopoly and simulation rather than an expectation of a utopia; will be examined by the effects of Nietzsche's widely discussed "Will to Power" and the "Superhuman" concepts. How the humans would be positioned in the future on Nietzsche philosophy through this new reality that condemns humanity into a technology prison as stated Michel Foucault in his surveillance society?

Overall study contains three main sections except the Introduction and Conclusion sections. First section covers Nietzsche's life, philosophy and especially the will to Power and the superhuman

concepts: the second section covers the content of discourse analysis chosen as a method and its importance in this thesis; the third part includes the analysis of the various episodes of the *Black Mirror* series within the scope of Nietzsche's concepts of "Will to Power" and the "Superhuman".

This study would be perceived as reflections of Friedrich Nietzsche's views towards the *Black Mirror* episodes, who is the enemy of current moral values, the admirer of the "Superhuman", and who designed his philosophy for the man of the future. If "God is dead", as in Nietzsche's manifesto, why do people still feel the necessity of obey? Moreover, modern human has discovered the way to be able to become the "Superhuman". This way would be to become God. However, it would not be the kind of divinity which Nietzsche had envisioned: An artificial divinity where suffering is ignored and power is gained through technology.

Keywords: Friedrich Nietzsche, Black Mirror, "Will to Power", "Übermensch" ("Superhuman"), Discourse Analysis

ÖNSÖZ

Tüm zamanlara uygulanabilir bir organon oluşu, düşünme etkinliği olarak tanımlanan felsefeyi diğer tüm bilimlerden ayıran başlıca özelliğidir. Bu çalışmanın başlıca amacı geleceğin insanını tarif edip adeta kurgulamasıyla diğer filozoflardan belirgin şekilde ayrılan 19 yüzyıl insanı Nietzsche'nin felsefesini fütürist öğelerin baskın olduğu, tüm dünyada popüler olmayı başarmış 21. yüzyıl dizisi *Black Mirror*'da güncel anlatımıyla ele almaktır. Kendi çağında anlaşılmamış bir düşünür olan, bir çeşit öngörüyle düşüncelerinin gelecekte benimseneceği ve hatta tüm sözlerinin gerçekleşeceğini öne süren Nietzsche'nin "yaşamın özü" dediği çatışma ve gücün mahiyeti doğrultusunda 21. yüzyılın kuantum sıçraması olan teknolojinin nimetleri ile hızla tanışan insanlığın bu yeni konumunda değerleri yaratışı ve bu yeni değerlerden nasıl etkilendiği sorunsalı bu tezin çatısını oluşturmaktadır. Ahlak, suç, adalet, iyilik, sorumluluk, özgür irade, kötülük gibi meselelerden yola çıkarak yaratılan distopyada teknoloji insanının kendini yaratışını konu edinen *Black Mirror* adlı dizide, teslimiyet ve hâkimiyet diyalektiği çerçevesinde kurulan bu dünyada insanın gücü ve yeterliliği Nietzsche'nin "üstinsan" ve "güç istenci" kavramları eşliğinde incelenecektir. Çalışmada konuşma ve görsel izlekler vasıtasıyla meydana gelen anlam ürünleriyle ilgilenen geniş kapsamlı kültürel ve sosyal incelemeler için kullanılan bir inceleme yöntemi olan söylem analizi tercih edilmektedir.

Nietzsche'nin büyük bir iddiası vardı. "üstinsan" konumuna ulaşmayı başaran insanın hiçbir otoriteye ihtiyaç duymadan, hiçbir geleneğe yaslanmadan, olumlu kabul gören değerlerin ardına saklanmadan güdülerinin isteği doğrultusunda hareket etme özgürlüğüne sahip olmayı başaracağını ve bunu başardıktan sonra insanlığın başka bir noktaya geleceğine inanıyordu. Peki, insan nasıl özgürleşecekti? Acı çekme ile nasıl baş edecek ve yeni değerler yaratacaktı? Bu çalışma Nietzsche'nin iki kavramı çerçevesinde *Black Mirror* adlı dizide bu soruların cevaplarını aramayı hedefliyor.

Bu çalışmada kaynak olarak Nietzsche'nin tüm yapıtlarının yanı sıra Nietzsche'nin "güç istenci" ve "üstinsan" kavramlarını içeren makaleler, tezler, dergiler, yerli ve yabancı kitaplar ve dijital platformda yer alan seminer ve belgesellerden yararlanılmıştır.

Çalışma süresince desteğini esirgemeyen ve önerileriyle bu çalışmanın oluşmasına büyük katkı sağlayan danışmanım Sayın Doç. Dr. Göksel Aymaz'a çok teşekkür ederim.

Felsefeyi bana daha çok sevdiren İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünün değerli hocalarına ve akademik yolculuğumda desteklerini hiç esirgemeyen değerli aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Aslı KAPROL

İstanbul, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
1. FRİEDRİCH NİETZSCHE’NİN HAYATI VE FELSEFESİNE GENEL BAKIŞ	5
1.1. Friedrich Nietzsche’nin Yaşamı ve Felsefesini Şekillendiren Olaylar	5
1.2. Nietzsche Felsefesinde Güç İstenci ve Üstinsan Kavramları	9
1.3. Nietzsche’nin Felsefi Distopyası	15
1.4. Geleceğin Filozofu Nietzsche	19
2. YÖNTEM OLARAK SÖYLEM ANALİZİ	25
2.1. Söylem Analizi Nedir?	25
2.2. Söylem ve Söylem Analizinin Teorik Temelleri	28
2.3. Söylem Analizinin Önemi	30
3. FRİEDRİCH NİETZSCHE’NİN GÜÇ İSTENCİ VE ÜSTİNSAN KAVRAMLARININ BLACK MIRROR DİZİSİNDEKİ YANSIMALARI	34
3.1. Genel Hatlarıyla Black Mirror Dizisi	34
3.2. Dibe Vuruş (Nosedive): Güç İstenci Kavramının Yıkıcı İzleri	36
3.3. Senin Tüm Geçmişin (The Entire History of You): Tanrısallık Noktasına Gelen İnsan	38
3.4. Sus ve Dans Et (Shut Up And Dance): Anlam Arayışındaki İnsan ve Adalet	40
3.5. San Junipero: Üstinsan Olma Noktasında Ölümsüzlük Arayışı	42
3.6. Acımadan Öldürmek (Men Against Fire): Gücün Yanlış Kullanımı ve Üstinsan Çelişkisi	44
3.7. Beyaz Noel (White Christmas): Fütürist Bir Köle Ahlakı	47
3.8. Waldo Zamanı (The Waldo Moment): İnsanın Güç ve Anlam Arayışı	51

3.9. Hang The Dj: Fütüristik Bir Bengi Dönüş ve Dayatılan Güce Teslim Olan İnsan	53
3.10. Bandersnatch: Tanrısal Olmak	55
SONUÇ	58
KAYNAKLAR	60

GİRİŞ

19. yüzyılın sıra dışı düşünürü Nietzsche yaşadığı dönemin yanı sıra günümüzde hatta gelecekte de çok tartışılacak düşünceler ortaya attı. Birçok söylemi yanlış anlaşılmalı, hatta Nazi faşizmi ile ilişkilendirilmiş olsa da Nietzsche, öne sürdüğü “üstinsan” ve “güç istenci” kavramları ile insanlık adına ne yapmaya çalıştı? Antik Yunan medeniyetini ve Rönesans’ı modern çağdan daha ileride gören ve ilerlemeci görüşe karşı olan Nietzsche için iyinin ve kötünün ne olduğu sorusu yerine insanların iyi ve kötüyü nasıl oluşturdukları üzerine düşünmek çok daha önemli ve öncelikliydi.

“Üstinsan” derken biyolojik ve ideolojik bir üstünlüğü mü kastettiği ya da “güç istenci” kavramıyla faşist bir söylem mi beyan ettiği tartışmaları hâlâ güncelliğini korurken bu çalışmada Nietzsche’nin bu tartışmalı kavramlarla aslında ne anlatmaya çalıştığının detaylıca açıklanması hedeflenmektedir. Nietzsche’ye göre Platon ve Sokrates’ten itibaren insanlığın üstüne karabasan gibi çöken metafizik kavramlar yüzyıllar boyunca Batı metafiziğini şekillendiren “hakikat” ve “varlık” nosyonları ekseninde hayatın kendisine düşman bir yol izlemişlerdir. Platon’da “idea”, Orta Çağ’da “Tanrı”, 17. yy’da ve Descartes’te “cogito”, 18.yy’da ve Kant’ta “numen”, 19. yy’da Schopenhauer’da “irade” ve Hegel’de “geist” söylemleri yaşamın değerden düşürülmesine yol açan söylemlerden bazıları olmuştur (Dürre, 2017).

Peki Nietzsche, değerden düşürülen bu yaşamda nasıl bir “şimdi” görüyor ve nasıl bir “gelecek” tasavvur ediyordu?

Hocası Schopenhauer gibi Nietzsche de insanın anlamsız bir şekilde ve acı çekerek oradan oraya savrulduğunu ve yaşantısını yöneten şeyin akıl dışı bir varlık olduğunu düşünmektedir. Fakat hocasından farklı olarak acıdan kaçmanın büyük bir hata ve bu dünyadan yüz çevirmenin de bir korkaklık olacağını iddia etmektedir. Ona göre acılar insanı yoğuran ve olgunlaştıran olaylardır. Yaşam ve onunla birlikte yaşanan acılar reddedilmemesi gereken hatta sonuna kadar tadına varılması ve yaşanması gereken hususlardır.

Bu tez geleceğin dünyasını tasvir eden *Black Mirror* adlı dizide Nietzsche’nin “üstinsan” ve “güç” istenci” kavramları kapsamında geleceğin insanının konumunu yeni dünya hâkimi teknolojinin ışığında değerlendirmektedir.

İnsanların sahip oldukları ahlak ve değerlerin koca bir mit olduğunu savunan Nietzsche’ye göre insanların iyinin ve kötünün ötesinde yeni bir anlayışa ihtiyaçları vardır. İnsanların sahip olduğu değerlerin birçoğu Yahudi-Hristiyan ahlaka dayanmaktadır. Bu geleneklerin temellerinin sağlam olmadığını düşünen Nietzsche için öncelikle yapılması gereken şey bu değerleri yerle bir etmektir. O da bunu Tanrı’nın ölümünü ilan ederek yapar. Ölümsüz bir Tanrı’nın nasıl ölebildiği çelişmesine *Şen Bilim* adlı eserinde açıklık getirir ve aslında Tanrı’nın hiç var olmadığını, insanların hayallerinde yaşayan, zor zamanlarında sığındıkları bir hayalden öte bir şey olmadığını öne iddia eder. İnsanlar yarattıkları bu

fikre inanarak kendilerince bir erdem oluşturmuş ve buna inanmışlardır. Heidegger'in de belirttiği gibi “Tanrı öldü!” söylemi sadece Hristiyan Tanrı’sının öldüğünü ifade etmez. Bu söz tüm metafiziksel düşünme ve değerlendirme şeklinin ölümünü de ifade eder (Küçükalp, 2005, s. 4). İşte, tüm bu düşünceler ışığında insanın Nietzsche’nin hayalini kurduğu “üstinsan” konumuna ulaşım ulaşamayacağı sorunsalı çalışmanın ana çatısını oluşturmaktadır.

Nietzsche insanın nihai amacının mutluluk ve kendini koruma olmadığını “güç istenci” olduğunu savunmuştur. Ölen Tanrı’nın yerine insan aklını yani özne olarak insanı koyan Aydınlanma, doğaya hâkimiyetinin yanında insana hâkimiyeti de beraberinde getirmiştir. Nitekim Adorno ve Horkheimer birlikte yazdıkları eserlerde “Toplumun gözünde nasıl doğa bir malzeme olarak görülüyorsa hükmedenlerin gözünde de insan bir malzeme olarak görülür.” demişlerdir. Böylece halkın elindeki Tanrı’yı alarak onu manevi bir çöküntüye uğrattılar ve kendi “Tanrı”larına inandırarak halkın tek efendisi hâline gelirler (Adorno ve Theodor-Horkheimer, 2014, s. 122). Bu çalışmada insanın teknolojiden yarattığı yeni bir din buyruğu altında nasıl bir dünyaya hapsolmayı seçtiği ele alınmaktadır.

Nietzsche’nin büyük bir iddiası vardı. “üstinsan” konumuna ulaşmayı başaran insanın hiçbir otoriteye ihtiyaç duymadan, hiçbir geleneğe yaslanmadan, olumlu kabul gören değerlerin ardına saklanmadan güdülerinin isteği doğrultusunda hareket etme özgürlüğüne sahip olmayı başaracağını ve bunu başardıktan sonra insanlığın başka bir noktaya geleceğine inanıyordu. Peki, insanın kendisine inanarak yaşamayı seçecek kadar güçlü olması nasıl mümkün olabilirdi? Nietzsche’ye göre pasifize edilmeyi istemek insanın seçimiymişti. Bu dünyayı reddederek dünyevi hazlara sırtını çevirmeyi istemek insanın doğasına aykırıydı. İnsan bu inkârla kendine ihanet ediyor, yaşamaktan elini ayağını çekerek, başka bir dünya güvencesine sırtına dayayarak, aslında bir yalana inanarak ahlaksızlığın en büyüğünü yapıyordu. İnsan kendi kendini yaratmakla yükümlüydü. Bunu başardığı an artık alışılmış döngüyü kırıp sonsuz güce ulaşması mümkündü. Gelecekteki güç anlayışı çağa göre hayli farklı olacaktı. Teknolojiyi hayatlarına daha fazla entegre edenlerle bunu yadsıyanlar arasında yaşananlar geçmişteki feodaller ve halk arasında yaşananlardan pek de farklı değildi. Teknolojiden uzak olanlar gelişmemiş insan türü olarak kabul gördükçe teknolojinin gücünü etkin olarak kullananlar baskın rollerle onların hayatlarında hâkimiyet kurmaya başlamışlardı. Ama burada o dönemden farklı olan teknoloji hakimlerinin de aslında birer teknoloji köleleri olarak daha büyük bir güce hizmet ediyor oluşlarıydı. Peki, insan nasıl özgürleşecekti? Bu çalışma, söylem analizi yöntemi kullanılarak, *Black Mirror* adlı dizide “üstinsan” ve “güç istenci” kavramlarından yola çıkılarak Nietzsche’nin gelecek kehanetinin izleri aramayı hedeflemektedir.

Bu dünyaya yüz çevirmenin, acıdan kaçınmanın korkaklık olduğunu, insanı olgunlaştıran ve kendisi yapanın acılar olduğunu öne süren Nietzsche, tam da bu görüşleri sebebiyle bu tezin konusu olmaktadır. Kalıplaşmış değer yargılarının boyunduruğu altında birer köle bilincine sahip insanın özgürleşmesinin yolunun ahlak ve değer yargılarını yıkıp yerine yenilerini koyma cesareti göstermesi olduğunu savunan Nietzsche’ye göre saldırılması gereken ilk kavram merhamettir. Tüm değerlerin anlamlarının yeniden kurulmasını öneren Nietzsche’nin düşünceleri geleceğin dünyasında nasıl karşılık bulacaktır? Teknolojinin hâkimiyetindeki bu dünyada hızla yeni değerler yaratmak zorunda kalan insan için mutluluk mümkün müdür? Düşünme eyleminin sistematik olarak gerçekleşmeye başladığı Antik Çağ’dan itibaren mutluluk kavramı sorgulanmış, mitolojilerden akıl çağına kadar geçtiği evrelerden

sonra gelinen noktada mutasyona uğrayan bu kavram geleceğin insanında nasıl karşılık bulmuştur? Hayatlarımızı kolaylaştıran teknolojinin insan ruhundaki tahribatı, yükselirken gelen çöküşün etkileri, insanın anlam arayışı bu tezin başlıca konularını oluşturmaktadır.

Tezde *Black Mirror* dizisinin tüm bölümlerine yer vermek araştırmada gereğinden fazla detaya boğma tehlikesi yaratacağından farklı değerlere değinen konuların işlendiği bölümler bu çalışmada yer almıştır. Özgür irade, adalet, sorumluluk, hak, statü, kötülük gibi kavramların konu olarak işlendiği bölümlerden yola çıkarak Nietzsche'nin "üstinsan" tasarımı söylem analizi yöntemi kapsamında ele alınarak yorumlanmıştır. İyinin ve kötünün ötesinde bir dünya tasarısı olan Nietzsche'nin düşünceleri bu geleceğin dünyası fantezisinde incelenmiştir. Nihilizmi "üstinsan"a giden bir durak olarak gören, üst sınıf kavramını hararetle savunan, sıradan dediği sürü insanın bu güçlü sınıfa hizmet için bir araç olarak kullanılmasını gerekli bulan Nietzsche'nin bu düşüncelerinin ne kadarının *Black Mirror*'da yansıdığı araştırma konusu olarak ele alınmıştır. Nietzsche "kişiyi mükemmel olmaya en hızlı şekilde ulaştırın şey acı çekmektir." görüşünü ısrarla vurgulayarak bir insanın acı çekmeyi bildiği ölçüde özgür olduğunu savunur. Onun "üstinsan"ı bencilliği bilen, empati, merhamet, acıma vb. gibi duygulardan kendisini soyutlamış insandır. Eşitlik, dürüstlük, alçakgönüllülük gibi kavramların halkın uydurmaları olduğunu ve insanı zayıf kılan mefhumlar olduğunu öne Nietzsche'ye göre "üstinsan" mertebesine erişmiş kişi gelenekselleşmiş erdemlerden kendini soyutlarken aklını egemen kılmalı, ön kabullerden zihnini arındırıp eleştirmeyi bilmeli ve hiçbir şeyi kutsal olarak görmemelidir. İşte, *Black Mirror* adlı dizide Nietzsche'nin bu düşüncelerinin izleri sürülmüş Nietzsche'nin rüyasının mı gerçekleştiği yoksa onun da ötesinde, onun bile hayal edemediği bir kaosun içinde Nietzsche'nin tümüyle karşı olduğu değerlerin mi yaratıldığı araştırma konusu olarak belirlenmiştir.

Black Mirror adlı dizi kapsamında teknolojinin yeni ilah olarak insanlığı hâkimiyeti altına aldığı, yeni tip köle ve efendilik durumlarının oluştuğu, ahlak ve etik değerlerin kılık değiştirip teknolojiye hâkim sınıfların kontrolünde şekillendiği bu yeni dünyada Nietzsche'nin "güç istenci" ve "üstinsan" kavramlarının izleri sürülmüştür.

Tüm eski değerlerin yerine gelen bu teknoloji imparatorluğunda yöneten ve yönetilen sınıflar arasındaki çatışmanın içeriği, bilginin edinilme şekli ile güç kazanan insanın ahlaki dönüşümü ve bu yeni dünyadaki teknoloji kölesi insanın tüm bu güç karşısında yapacağı seçimler neticesinde Nietzsche'nin "üstinsan"ıyla kurduğu bağ söylem analizi yöntemi çerçevesinde ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü tezin ana konuları olan "güç istenci" ve "üstinsan" kavramlarının mimarı Friedrich Nietzsche'nin hayatına ve felsefesine genel bakışı ve bu iki kavramın oluşum aşamalarını içermektedir. İkinci bölümde bu çalışmada yöntem olarak seçilen söylem analizi hakkında bilgilendirme yapılmış ve bu çalışmadaki önemine değinilmiştir. Üçüncü bölüm *Black Mirror* dizisinin tanıtımını ve "güç istenci" ve "üstinsan" kavramları kapsamındaki analizini içermektedir. Sonuç olarak, Nietzsche'nin son insanlar olarak nitelediği insan türünün, teknolojinin egemenliğindeki geleceğin dünyasında hâkim sınıf olarak hüküm sürdüğü sonucuna varılmıştır.

1. FRİEDRİCH NİETZSCHE’NİN HAYATI VE FELSEFESİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Friedrich Nietzsche’nin Yaşamı ve Felsefesini Şekillendiren Olaylar

Özellikle varoluşçuluk ve postmodern felsefe üzerine yoğunlaşan, ayırt edici üslubu temelini şiirde ve özdeyişlerde bulan, eserlerinde daha çok ahlak, din, felsefe, sanat ve çağdaş kültür alanına yönelik eleştirilerin yer aldığı eserleriyle felsefe tarihinde önemli bir yeri olan Friedrich Nietzsche, 15 Ekim 1844 tarihinde Lützen’e yakın olan Röcken kasabasında dünyaya gelmiştir. Yirmi dört yaşında Basel Üniversitesinde filoloji profesörü olan Nietzsche, sağlık sorunlarını ileri sürerek 1878 yılında görevinden istifa etmiş ve geçirdiği bir bunama krizi sonrasında hayatının son on yılını kız kardeşinin yanında bitkisel yaşam denilebilecek bir hâlde geçirmiştir (Guevara, 2014, s. 5).

“Beni yalnız yüzyıl sonrasının geleceğin insanı anlayacaktır.” sözleri ile gelecek nesillere anlaşılma mirası bırakan, 19. yüzyılın dehası olarak kabul edilen Nietzsche, Lutherci Protestan, dindar ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta babasını kaybeden Nietzsche, annesi ve küçük kız kardeşiyle birlikte ilk okul eğitimini alacağı Noumburg’a yerleşmiştir. 1858 yılında kazanmış olduğu bir burs sonrası gittiği Hristiyan Protestan yatılı okulu Schulpfortay’da yüksek bir başarı göstermiş ve eski Roma ile Yunan klasikleri konusunda temel bir eğitim almıştır. Ailesinden gelen gelenek gereği papaz olabilmek için 1864 yılında Bonn Üniversitesine giden Nietzsche, burada filoloji hocalarından Friedrich Wilhelm Ritschl’in etkisi ile klasiklere ilgi duymaya başlamıştır. Burada kaldığı sürede müziğe de ilgi gösteren Nietzsche, 1868 yılında Prusya ordusuna katılmış ancak bazı sebeplerle bu görevinden alınmıştır. Aynı sene filoloji profesörü olarak Basel Üniversitesinde çalışmaya başlayan Nietzsche burada kaldığı süre içerisinde Arthur Schopenhauer’in felsefesini ayrıntılı bir şekilde inceleme imkânı bulmuştur. Sonraki yıl İsviçre vatandaşı olan Nietzsche, gönüllü olarak Fransa-Prusya savaşında orduya katılmış ve cepheye gitmiştir. Ancak orduda iken difteri ve dizanteriye yakalanmış ve Basel’e dönmek zorunda kalmıştır. Sağlık durumunun giderek kötüye gitmesi sebebiyle 1879 yılında mesleğinden ayrılmış, son on yılını yalnız olarak ve yoğun bir fikirsel çaba içerisinde filolojiden bütünüyle uzaklaşarak kendini bütünüyle felsefeye adanarak geçirmiştir. Felsefeye olan bu yoğun ilgisi, bu çalışmanın da içeriğini oluşturan kavramlardan biri olan “üstinsan” fikrinin ilk kez ortaya çıktığı, başyapıtı sayılan *Böyle Buyurdu Zerdüşt*’ü yazmasını sağlamış, bu yapıtıyla daha sonrasında ustalığını kanıtlamış olduğu aforizma tarzını geliştirmiştir. Bu eserde, en temel düşüncelerinden biri olan, her insanın hayatının baştan sona belirlenmiş bir bütün olduğu ve insanın hayatını olduğu şekliyle kabullenirse büyük bir özgürlük kazanacağını öne sürdüğü benci dönüş kavramını şekillendirmesinin yanı sıra bu noktaya ulaşmayı başaran insanı da “üstinsan” olarak tanımlamaktadır. (Nietzsche, 2003a, s. 5).

Bu eserin sonrasında yazdığı *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne ve İyinin ve Kötünün Ötesinde* adlı eserlerinde bireyin bir bütün olarak kaderini onaylamasının yegâne sağlıklı hayat olanağını oluşturacağı

düşüncesi felsefesinin ana fikrini sergilemektedir. İki ahlak şekli olarak tanımladığı köle ve efendi ahlakını iki farklı bakış açısıyla yorumlamak suretiyle aralarındaki değerler sistemini çözümlerdi.

Tarihi olarak bir köle ayaklanması olarak da gördüğü Hristiyanlığı tipik bir köle ahlakı olarak yorumladı. Bir şeyler üretebildiği son yıl olan 1888'de *Dionysos Dithrabsaları* (şiiir), *Deccal*, *Ecco Homo* (Otobiyografi), *Nietzsche Wagner'e Karşı*, *Wagner Olayı*, *Putların Alacakaranlığı* adlı eserlerini yazdı. Bu eserler uzun bir zaman yayımlanma imkânı bulamadı. 1889 senesi başlarından itibaren zihinsel yetilerini tamamen kaybetti. Neden olarak öğrencilik yıllarındayken yakalandığı frenginin ilerlemesi sebebiyle olduğu düşünöldü. Sonrasında ise on bir sene süresince bitkisel denilebilecek bir hayat sürdü ve 1900 yılında kız kardeşinin yanında hayata gözlerini yumdu.

Daha fazla hayat felsefesi şeklinde ele alınma eğiliminde olan Nietzsche'nin düşünceleri onu oluş filozofu tanımına yaklaştırır. Batı felsefesi geleneğinin, değışmeyen söz aramalarının nihilizmle neticelendiğini; fizik ötesi geleneğin varlık-oluş ayrımı, dünya-reel dünya, numen-fenomenel gibi düalist kavramlarla tartışıldığını ancak metafizik düşünce ekollerinin insanlığı nihilizme taşıdığını öne süren Nietzsche, felsefesini tam da nihilizmin odağına koyar. Nihilizm onun "üstinsan"ına giden mecburi bir yoldur.

Peki, Nietzsche'yi "üstinsan" kavramını yaratmaya ve tüm yaşamın esas kaynağı olarak kabul ettiğı "güç istenci" üzerine yoğunlaşmaya iten olaylar nelerdi? Bu fikirlerin nasıl oluştuğunu daha iyi anlamak için Nietzsche'nin hayatına biraz daha yakından bakmamız gerekiyor. Sağlığını kaybettiğı yıllarda kendini "Deccal" olarak tanımlayan düşünür, Hristiyan mutluluğun aşılandığı bir ailede hayli ironik bir çocukluk yaşadı. Hristiyanlığın temsil ettiğı her şeyi yetişkin olduğu zaman ağır bir biçimde eleştirecek olan Nietzsche yaşama Protestan Hristiyanlığın beşğinde Lutheryen rahibin oğlu olarak başladı. Hristiyanlığın aile yaşamının her alanında hissedildiğı korunaklı bir yuvada büyüyen Nietzsche, çocukken son derece dindardı. Nietzsche'nin iki kardeşı vardı. Kız kardeşı Elizabeth Nietzsche iki yaşındayken, Joseph ise daha sonra dünyaya geldi. Zihni sıkıntılar yaşamakta olan babasına ölümcül bir beyin rahatsızlığı teşhisi konulmasıyla 1848 yılında daha dört yaşındayken çocukluk dönemi karanlığa gömüldü. Babasının sağlık durumu her geçen gün daha da kötüleşti ve teşhisten bir sene sonra da vefat etti. Çok değer verdiği babasının acısı, Nietzsche'de yaşam boyu yaralar bırakır. Babasının ölümü Nietzsche için önemli bir soruyu gündeme getirdi. Babasının hayatını adadığı Tanrı, bu kadar iyi bir insanı neden böyle işkencelerle cezalandırdı? Bu soru, Nietzsche'nin tüm yaşamını tanımlayacak şüpheye giden yolun başlangıcıydı.

Nietzsche, babasının ölümünden hemen sonra 1864'te yirmi yaşında üniversitede teoloji okumak üzere Bonn'a geldi. Lutheryen rahip olmayı düşünüyordu fakat üniversitede geçirdiğı bu süre zarfında tartışmalı ve yeni olan bir İncil çalışması olan "Ahit Eleştirisi" yönteminin etkisinde kaldı. Bu yöntemde kutsal metnin güvenilebilecek bir tarihî çalışmadan ziyade genel itibariyle mitoloji olduğu öne sürölüyordu. Bu durum kutsal metnin orjinalliğini ikna edici bir biçimde çürütmekteydi. Bu durum Nietzsche üzerinde çok etkili oldu. Babasının ölümü ve ölmeden önce çektiğı dayanılmaz acılar duygusal açıdan Tanrı algısını sorgulamasına sebep olmuş ve bu durum Nietzsche'nin şüphesini kurabileceğı entelektüel bir zemin ortaya çıkarmıştı. Yaşananlar sonucunda Nietzsche'nin inancını

kaybetmesi ailesiyle arasının bozulmasına sebep oldu. Fakat Nietzsche için şüpheye doğru giden bu farklı yolculuk sadece kendisine yakın olan insanları inciten bir kaynak olmamakla birlikte içinde yetiştirdiği ahlaki ve dinî inançlar bütünüünün teker teker parçalanmasının da başlangıcıydı.

Nietzsche, baştan itibaren inancını kaybetmesinin rahat bir hayata götüren bir yol olmadığını anlamış, 1865 yılında kız kardeşine yazmış olduğu mektupta konu ile ilgili düşüncelerini şu sözlerle ifade etmişti: Gönül rahatlığını, huzur ve mutluluğu arıyorsan inan. Fakat asıl gerçeklerin talebesi olmak istiyorsan araştı.

Nietzsche, bilimin yükselmesinin etkisini artırdığı bir zaman diliminde yaşıyordu. Objektif gerçekliği aramak önemliydi. Fakat Nietzsche'nin zamanla çok net ve açık bir şekilde objektifliğin etkisinin insanları çok temel bir ihtiyaçtan mahrum bıraktığını görmüştü. Hristiyanlık olmadığına insanların takip edip peşinden gideceği bağlayıcı ahlaksal kurallar da olmuyordu. İnsanoğlunun ölüm korkusuna karşı bir çözüm yolu bulunamamaktaydı. Sonsuz kurtuluşun artık insanoğlunun ana hedefi olmamasıyla ortada yüce bir ruhani amaç da kalmamaktaydı. Bu artık Nietzsche'nin kendini adadığı Tanrısız bir evrenin tanımlayıcı yeni anlamıydı.

İçini kemiren soruların cevaplarına dair ilk işaretlerle yirmi bir yaşındayken yüzleşen; dil bilimi eğitimi almaya karar vererek Antik uygarlıklar, Yunan ve Roma felsefelerinin incelemelerini çalışmak niyetiyle gittiği şehirde bir kitapçı dükkanındayken davranma ve düşünme biçimini on sene süresince etkileyip yönlendirecek bir eserle karşılaşır. Kitap, Alman filozof Schopenhauer tarafından yazılan *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya*'ydı. Nietzsche bu kitabı okurken etkilenmişti. Schopenhauer bir ateistti. O da yaşamın anlamını ve amacının ne olduğuna dair cevaplar araştırıyordu fakat ulaştığı sonuçlar kötümserliğin de çok ötesindeydi. Yaşamın bitmeyen acılarla dolu olduğuyla karşı karşıya gelen Schopenhauer'un kasvetli sonucu şuydu: En iyi seçenek hiç doğmamış olmaktır. Sürekli bir istek hâlinde olan insanların bu istekleri gerçekleşmediğinde huzursuzluğun ortaya çıktığını öne sürüyordu. Sıkıntı ve sorunlardan uzak durmak için aslında mutluluğu hedeflememek gerektiğini düşünen Schopenhauer'un çözümü tatminin imkânsız olduğu gerçeği ile yüzleşmekti. Schopenhauer için en mutlu insan hayatı en az acıyla geçirendi. Schopenhauer'un eseriyle karşılaşmasının dünya yaşamını ve kendi zihnini korkunç bir büyüklükle yansıtan bir aynaya bakmak gibi olduğunu söyleyen Nietzsche, Schopenhauer'un hayatın bir acı döngü olduğuna dair fikrine katılıyor olsa da hayatı reddeden bütünsel sonuçlarına yani hayattan ve tutkuları kovalamaktan vazgeçme fikrine kesinlikle katılmıyordu. Bunun yerine acıya rağmen varlığı olumlu hâle getiren bir yol bulmaya kararlıydı.

Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu* adlı yapıtını Wagner'le yaptığı bir dizi inanılmaz sohbetten sonra yazmıştı. Nietzsche, onun çalışmalarının hayatı yaşamaya değer kılan bir şey olduğuna inanıyordu. Çalışması sanattı ve sanatın en önemli şekli de müzikti. Nietzsche, Wagner'in bir sanat dâhisi olduğunu düşünüyordu. Müziği klasik Yunan modeli tragedyayı temel alan kültürel bir yeniden doğuş getirecekti. Nietzsche bu sanat şeklinin acı dolu dünyayı çok güzel ve anlamlı bir şeye dönüştürebileceğini düşünüyordu.

Wagner, sanatın toplumu değiştirebileceği bir yer, devrimsel bir sanat sahnesi geliştiriyordu. Nietzsche de bunun için bir felsefe geliştirmek istiyordu. Çatışma içinde olan, acı çeken ve yıkıcı içgüdüleri insan hikâyeleri anlatan Yunan tragedyasında bu düşünce için bir model buldu. Nietzsche, Yunan tragedyasını

hayatta bir anlam bulma ve gerçeği görme yolu olarak günümüz insanların acı çeken insanlarla ilgili konuşma şekli olarak gördü.

Nietzsche, kitabını iki Yunan tanrısı Apollon ve Dionysos arasındaki karşıtlığın etrafında oluşturdu. Apollon; mantıksal gerçeklik ve kontrol için ışığı temsil etmekteydi. Almanların, Yunan aşkının başlangıç zamanından itibaren Yunanlı rasyonellik de felsefenin başlangıcıyla ilişkilendirilmişti. Fakat Nietzsche ise daha ziyade içgüdüsel duyguları temsil etmekte olan Dionysos'a, sınırları karıştıran, heyecanı, dansı, vahşiliği keşfeden bu figüre odaklanmaya karar verdi. Mantığın gerçeğe giden yol olduğu düşüncesine karşı durarak bunu tragedyasının merkezine koydu O, başka türde bir şey arıyordu. Bir gerçeklik, başka bir değiştirici güç istiyordu.

Nietzsche baskın olan, mesela, Oidipus gibi bireysel kahramanlara odaklanmış Alman entelektüel geleneğine tepki veriyordu. Acı çeken bireylerin bir şekilde kendilerini aşacaklarını düşünüyorlardı. Bu son derece Hristiyanlığa özgü bir mesajdı. Nietzsche, bunu ters çevirirken bireylerin kendilerini topluluk içinde kaybettiğini ve bir grup deneyimi içinde mutlu değişimde kendilerini bulduğunu görmüştü. Wagner'in müziğinde ve tragedyada gördüğü şey de buydu. Yani herkesin yaşadığı bir şey olan acı çekme durumu bu mutlu deneyimle değişip hayatın olumlu şekilde onaylanmasına dönüşüyordu. Nietzsche içinden çıktığımızda dünyayı değiştirebileceğiniz toplu bir deneyimle toplumun bu şekilde dönüşebileceğine inanıyordu.

Nietzsche'nin Wagner'i reddedişi hayatı ve işindeki radikal değişimlerle aynı anda oldu. Basel'de öğretim üyeliğine devam ederken geleceğinin burada olup olmadığına dair ciddi şüpheler beslemeye başladı. Yüceliğin hâlâ özgür bırakılmış yaratıcı Dionysos ruhuyla başarılabilmesine inanıyordu. Ama artık cevabın kalabalıkların değişiminde yattığından şüphe ediyordu. Bunun yerine geleceğin anahtarının başarılı ve ileri görüşlü bireylerin elinde olduğunu düşünüyordu. Akademik hayatının, önemsiz sorumluluklarının kendi yaratıcı dehasını boğduğuna ikna olan ve hayatın anahtarının tehlikeli yaşamak olduğunu yazan Nietzsche özgür kalmak için büyük bir istek duyuyordu. 2 Mayıs 1879'da üniversitedeki görevinden istifa etti. Çocukluğundan beri şiddetli karın ağrıları ve baş ağrıları da çekiyordu. Babasının ölümüne yol açan hastalığın kendisini de yakalayacağına dair bir korku yaşayan Nietzsche için fiziksel zorlukları istifa kararında etkili olmuştu.

Avrupa'yı dolaşmaya başlayan Nietzsche Oteller hastalığının yarattığı şikâyetleri azaltan iklimleri tercih ediyordu. Akli başında yetişkin hayatının kalanını göçebe bir yalnızlık içinde geçiren, takip eden on yıl içinde kâğıda döktüğü fikirleri ile hâlâ konuşulan eserler ortaya koymuş olan Nietzsche, iyi olmayan sağlığı sebebiyle yalnızca yirmi dakika olan zaman dilimlerinde bölümler şeklinde yazabilmekteydi. Bu nedenle eserleri uzun uzadıya felsefi tezler yerine keskin aforizmalarla doludur. Nietzsche'nin aklındaki soru şuydu: Kulağınıza eğilip fısıldayan şeytan, yaşamı sonsuzluğun içinde tüm acıları ve yücelikleriyle devamlı tekrar tekrar yaşayacağınızı söylerse yere diz çöküp dışlerinizi sıkarak ona lanetler mi okurdunuz ya da onun tam bir Tanrı olduğunu düşünüp sözlerini kutsal mı sayardınız?

Bu, sonsuz dönüş olarak bilinmeye başlayacak fikirdi. Ve Nietzsche'nin hayatın hem keyiflerine hem zorluklarına karşı takındığı tavrın, hayata dair fikirlerinin özünü oluşturdu. Nietzsche bir ilişkinin bitişi ya da sevilen bir kişinin kaybı gibi hepimizin başarısızlık olarak görebileceği şeyler olduğunu ama doğaçlamalarda ustalaşmayı öğrenen piyanist gibi bu olayları tekrar yaşamak için mutlu olmamız

gerektiğini söylüyor ve buna inanıyordu. Böylece hataları, kusurları ve üzüntüleri toplayıp bütünün güzelliği içine yerleştirmeyi öğrenmemiz gerekiyordu. Hayatlarımızı kendi kendimizin kahramanı olacak şekilde oluşturmalydık. Hayatta kim olmak istediğimize ve kendi hayatımızı nasıl yaşayacağımıza kendimiz karar vermeliyiz ve yaptığımız seçimleri sevmeliydik. Bu şekilde varlığımızı iyi ve kötü olan tüm yönleriyle tekrar yaşamak ihtimali hayat dolu bir evetle kabul görebilirdi.

Sonsuz dönüş, hayatı coşkulu ve iyimser şekilde karşılamak demektir. Acı çekmek Hristiyanlığın öğrettiği gibi bedelini ödememiz gereken ya da Schopenhauer'un söylediği gibi her şekilde kaçınılması şart olan bir şey değil, aksine kucaklanması, üstüne uzmanlaşılması gereken bir haldir. İnsan, hayatı tam manasıyla yaşamak için acı çekme riskini almalı ve bunu alt etmeliydi. Bu düşüncesini kendisiyle özdeşleşen o meşhur sözünü ölümsüzleştirdi: Sizi öldürmeyen şey güçlendirir. Ne ironik ki bu sözünü kendi hayatında defalarca yüzleşmek zorunda kalacaktı.

1882'de ilk kez yalnız hayatı terk etmeyi düşündürecek bir olay yaşadı. Saatlerce yürüyüşler yapıp felsefe konuştuğu Rus asıllı Lou Salome'den çok etkilenmiş ve onunla evlenmeye karar vermişti. Ancak bu teklifine Lou Salome tarafından iki kez ret cevabı alışı onu büyük ruhsal bunalıma sürükledi ve bu dönem, acı çekme felsefesini onaylar şekilde onu peş peşe olumsuzluklarla karşı karşıya bıraktı. Sağlığı kötüleşiyor ve kitapları da satmıyordu. Bu dönem sık sık intiharı düşünüyordu. İşte bu sıkıntıların derinliklerinden "üstinsan"ını ortaya koyacağı kitabı *Böyle Buyurdu Zerdüşt* çıkacaktı. Bir sonraki çalışmasının bir başyapıt olacağını, yıkılan değerlerin boşluğunu dolduracak yeni bir değer sistemini ortaya koyacağını iddia ediyordu. Bu hayali, yaşarken gerçekleştiremedi. Ölümünden sonra kız kardeşi Elizabeth onun bu tasarısı için aldığı notlardan *Güç İstenci* adında bir kitap yayınlattı.

Aklı başında geçirdiği son zamanları 1888'de taşındığı Torino da oldu. Burada en verimli dönemini yaşadı. Şehirde yürürken kendini bir Tanrı gibi hissettiğini söyleyen Nietzsche insanlık tarihini iki yarıya bölme potansiyeline sahip bir olay hazırlığından söz ediyordu. 1888 başında yazdığı mektuplarda deliliğe dair işaretler görülmeye başlanmıştı ve Dionysos ayinlerinde olduğu gibi bağırıp çağırdığı fark ediliyordu. Mektuplarda imzasını Deccal, Dionysos ya da Çarmıha Gerilmiş adıyla atıyordu. Torino meydanında arabacının kırbaçladığı bir atın boynuna sarılıp ağlamasıyla Nietzsche'nin içinde olduğu durum en çarpıcı hâlini aldı. Hayatını insan merhametinin zayıflığını eleştirerek geçirmiş Nietzsche'nin son akli başında hareketi derin bir acıma olmuştu. Bir hafta sonra henüz kırk dört yaşındayken Basel'de bir akıl hastanesine kapatıldı. Akli dengesi bir daha düzelmedi. On yıl boyunca, öldüğü 1900 yılına kadar hiçbir şey yazmadı ve derin bir sessizlik içinde hayata veda etti. (Hughes, 2017).

1.2. Nietzsche Felsefesinde Güç İstenci ve Üstinsan Kavramları

Yirmi dört gibi genç bir yaşta profesör olma başarısını gösteren fakat verdiği ani kararlarla akademik hayatını terk edip hayatının uzun bir bölümünü İtalya'da ve İsviçre'de yürüyüşler yaparak geçiren Nietzsche'de Tanrı'nın ölümü ise yeni bir ahlaki anlayışı yaratmanın ilk basamağı olmuştur. *İyinin ve Kötünün Ötesinde* isimli çalışmasında kendini bir ahlak karşıtı olarak ifade eden Nietzsche, kasten bir şekilde kötü olan ve kötülüğe yönelmiş bir kişi olmadığını, mevcut olan bir ahlaki anlayışının daha ötesinde bir ahlak anlayışı hedeflediğini söyler.

Nietzsche'ye göre merhamet, acizlikten başka bir şey değildir ve Hristiyanlığın oluşturmuş olduğu köle ahlakının asıl esasıdır. Vicdan sızısı da utanmazlığın tam da kendisidir, diyen Nietzsche; Spinoza, Schopenhauer ve John Stuart Mill'e de sert eleştiriler getirir.

Tanrı'nın ölümüyle büyük bir boşluk oluştuğunu düşünen ve Tanrı öğretilerinin mevcut yerini alabilecek bir insan soyunu gerekli bulan Nietzsche'ye göre bu insan soyu "üstinsan"dır. Eşitliğe dayalı tutum ve ahlak anlayışına karşı olan Nietzsche, insan kavramını hayvan ile "üstinsan" arasında sıkıca gerilmiş bir ip olarak tanımlar. (Nietzsche, 2003a, s. 13). Mevcut ahlak anlayışının doğanın özünü yalanlamak olduğunu söyleyen Nietzsche'ye göre doğada eşitlik yoktur ve bu düşüncesinin rehberliğiyle insanlar arasında korkunç nitelik farklılıkları olduğunu öne sürer hatta bazı insanları hayvanlardan ayıran çok az şey olduğunu savunur. "Üstinsan" için geçerli olan sadece tek ahlak değeri vardır, o da "güç istenci"dir. "Seni mükemmel olmaya en hızlı şekilde ulaştıracak olan şey acıyı çekmektir." diyen Nietzsche'nin tarif ettiği "üstinsan", acıları göğüsleyip bunlardan ders alarak hayatı sorgulayan ve tüm geleneklere, kendisine öğretilmiş olan her şeye akıl yoluyla eleştiriler getirip doğru yolu bulabilecek insandır. Zerdüş'tün ağzından konuşan Nietzsche, bu süreçte "üstinsan"ın yalnız kalacağını bildiğinden: "Yukarıya mı çıkmayı istiyorsunuz. O zaman sadece kendi ayak ve bacaklarınızı kullanın. Başkalarının sırtlarına ve kafalarına oturmayın." der.

"Üstinsan", bencil olabilmeyi bilmelidir. İnsanı zayıf kılan empati, acımak, hoşgörü vb. hissiyattan kendisini soyutlamalıdır. İnsanı aristokrat bir mükemmelliğe ulaştıracak "güç istenci" peşinde olan insanın bunlarla herhangi bir ilişkisi olmamalıdır. Bu düşünceler insanı eksik ve zayıf kılan mefhumlardır. "Üstinsan", gelenekselleşmiş bu değerlerden kendini soyutlarken aklını egemen kılmalıdır. Nietzsche'ye göre mevcut ahlak anlayışına sahip insanlık, hiçbir şekilde iyiye doğru gitmemektedir.

Nietzsche'nin "güç istenci" düşüncesinde Darwin'in evrim teorisinin etkisini görmek de mümkündür. Teoriye göre tanımlanan "doğal seçim" denilen şey Nietzsche'de güçlü olanın zayıf olanı yok edebilme hakkı şeklinde tanımlanmaktadır. Nietzsche'nin felsefesi temel açıdan Darwin'le farklıdır. Nietzsche, hayatı sadece kendini ve soyunu koruma şeklinde gören her yaşam tarzını hor görür. Onun "güç istenci" anlayışına göre insanlar sadece kendilerini korumaktan fazlasını yapmalı, büyük şeyleri hedef almalı, büyük devlet adamları ve filozoflar olmayı hedefleyip yeni dünyaları tasarlamalıydılar. "Güç istenci" fikri, Apollon'un da etkisiyle Dionysosçu yaşam formlarına bir çağrıdır. Bu fikir, ferdi değer sistemlerinin sınırlarından çıkıp ve mevcut paradigmalardan uzaklaşıp özgürleşmeye çağırır. Bu sebeple "güç istenci" fikrine ilişkin olan her tartışma, aynı anda epistemolojik bir boyuta sahiptir. Nietzsche'ye göre üst düzey bir zekâya sahip, sorgulayabilen, kendini bağımsız kılabilen insanlar uğruna ahlaklılık zayıflardan alınabilir; hatta gerekirse yalnızca bu insanların refahı uğruna çalışmaları sağlanabilir. Nietzsche aşırı bireyciliği vurgulayan bir filozoftur. "Üstinsan"ın yoluna set çekme tehlikesi taşıdığından her türlü birliğin engellenmesi gerektiğini öne süren Nietzsche'nin felsefesinde iyi ve kötü olabilen her şey sadece ve sadece üst azınlık olanlara mahsustur ve diğerlerinin bu açıdan pek de bir önemi yoktur.

Hristiyanlığın asıl mantığının insan doğasına karşı bir nefret olduğunu düşünen Nietzsche'ye göre cinsellik güdüsü, saldırganlık güdüsü, baskın olmak güdüsü gibi farklı güdülere sahibiz. Nietzsche bu

güdülerin Tanrıya karşı birer günah olduğunu ve bastırmamız gerektiğini söyleyen Hristiyanlığın insanlara kendinden nefret etme duygusunu öğrettiğini savunuyor ve Hristiyanlığı köle ahlakı olarak adlandırıyor. Köle ahlakı demesinin nedeni Antik Roma'nın köleleri gibi gruplara odaklanmış bir ahlak olduğunu düşünmesinden kaynaklanıyordu. Bu dünyada hiç güçleri olmayan köleler zayıftı ve anlam, güç için bir tür dine ihtiyaç duyuyorlardı.. Bu yüzden Nietzsche'ye göre köleler zayıflıklarını bir gücün içine soktu. Nietzsche, Hristiyan değerlerin, tevazu ve uysallığın toplumun en zayıfları için güvenli hâle getirildiğini düşünüyordu. Ama bu değerlerin gün gelip tüm toplumun değerleri olduğunda toplumu vasat hâle getireceğine inanıyordu. Nietzsche zayıflara karşı takıntılı olmamız gerektiğini savunuyor, şöyle diyordu: Merhamete, zayıfların ne durumda olduğuna takıntılı olduğumuz zaman değer verilen şeyin gönül rahatlığı olan bir zihin yapısına giriyorsunuz. Nietzsche, buna “acı mutluluğu” diyor ve ancak hayvanlara layık olduğunu söylüyordu. Ona göre bundan çok daha fazlasına layıktık. Eğer her şeyi en kötü durumdakileri düzeltmeye adarsanız büyük, önemli ve temelde son derece egoist olan insanların fikirlerini göz ardı edersiniz. Bencil olunması gerektiğini savunan Nietzsche'ye göre bu insanların başarılarına ulaşması ancak bencilce denebilecek bu düşünceler sayesinde olabilirdi. Medeniyet ve kültürü ileriye götüren zirveye çıkaran şey bencil olanların başarılarıydı. Hristiyan ahlakının insanoğlunun geleceği için kesinlikle tehlikeli olduğuna inanan Nietzsche'ye göre insanlık ayakta kalacaksa büyük bireylere, köle ahlakı yüzünden engellediğini düşündüğü büyük dâhilere ihtiyacı vardı. Mevcut tüm değerlerinin yıkılması gerekliliğini savunan Nietzsche'nin karşı olduğu şey değerler değildi. Hayran olduğu bir değerler sistemi de vardı.

Biyolojik olarak kadınları da zayıf gören, görüşlerini “Kadına mı gidiyorsun, kırbacımı unutma.” sözleri ile sivri bir eleştiriyi perçinleyen Nietzsche'de kadın, erkeği dinlendirmek ve arzularını karşılamakla yükümlüdür. Nietzsche için “güç istenci”ne ulaşabilecek tek varlık erkektir ve bunun için de eğitilmelidir.

Nietzsche, “güç istenci” kavramını oluştururken bütün değerleri tekrar değerlendirmeye çalışmıştı. Nietzsche, dünyayı tek bir prensibe indirgeyen her tür felsefeye karşıydı. Ona göre “güç istenci” sıra dışı olanı aramak demektir. Değerlerin hayatın sürekliliği için insanların işlevsel amaçlar ile icat edildiğini düşünen Nietzsche'ye göre yaşam olmasa değerler sistemi var olamazdı. “Güç istenci”ni bütün değerlerin üretildiği ana kavram olarak kabul eden Nietzsche, kendine karşı dürüst olmayacağı düşüncesi ile bu çalışmasını hayata geçirmedir. Ancak ölümünden sonra kız kardeşi bütün çalışmalarını sahiplendi ve notlar hâlindeki bu tasarımı kitaplaştırmaya karar verdi. Bir Nazi destekleyicisi olan Elizabeth, partililerin gözüne girmek için bu kitabı onların görüşlerini destekler tarzda hazırlamaya özen gösterip amacına ters düşen editörleri de kovmaktan çekinmedi. Nietzsche'nin “üstinsan”ı bir öjenik harikası değil, insanoğlunun sahip olduğu potansiyelinin sembolüydü. Nietzsche'de “güç istenci” sınırlarımızı alt etme güdümüzün farkına varmaktır. Milliyetçilikten nefret eden Nietzsche antisemitizme de karşıydı. Nietzsche, zihinsel olarak son çöküşünden birkaç ay önce kehanet türünden şu sözlerle başına gelecek felaketi dile getirdi: “Benim gerçekten en derin düşüncem olan sonsuz döngüye karşı yine en derin itirazımın her zaman annem ve kız kardeşim olduğunu itiraf ediyorum.”

Nietzsche'ye göre “güç istenci”ni anlamak için insanların nasıl yaşadığına, davrandığına, ne için yaşadığına bakmalı, bebeklikten itibaren güce ulaşmaya çalıştıkları fark edilmelidir. Nietzsche'nin şiddetle nefret ettiği bir insan türü daha vardı. “Son insanlar” adını verdiği Hristiyanlık sonrası dünyada

yaşayan bu insanlar zorlu ideallere sırt dönmüş olmalarına rağmen hâllerinden son derece memnun olmaları sebebiyle banal bir varoluşu sürdürüyorlardı. Aşırı neşe ya da üzüntüyü sınırlamak için ellerinden geleni yapan son insanlar çekingen bir vasatlık içinde yaşayıp mutlu olduklarını düşünüp kendilerini kandırıyorlardı. Nietzsche'nin "rahatlık dini" dediği şey onların eseri idi. Bir şeyleri başarmak için çekinen bir dünyanın sakini bu son insanlar Nietzsche'nin en büyük korkusuydu.

Nietzsche "yıldız" kelimesini varoluşun anlamı olan, tam anlamıyla yaşanmış özel hayatların ateşli potansiyeli olarak kullanıyordu ve bu son insanların yıldızların peşine düşmeyi istemediğini, sadece göz kırptıklarını söylüyordu. Bu korkusunu şu sözleriyle ölümsüzleştirdi: "Boşluğa yeterince uzun bakarsanız boşluk da size bakacaktır." (Hughes, 2017).

Ahlak kavramının temelini "Hiç kimseyi incitme!" kalıbını yerleştirmiş olan ahlakçılara karşı büyük eleştiriler getiren Nietzsche yaşamın temelini "güç istenci"ni yerleştirdi. Güçlü olan, gücünün gerektirdiği şeyi yapmalıdır, diyen Nietzsche her türlü ahlak ilerleyişinin ahlak dışı araç ve amaçlarla sağlandığını, ahlakın amacının eşitlik olamayacağını savunuyor, hayatın kendisinde eşitlik olamayacağını düşünüyordu. Ahlakın geleneklere itaatten başka bir şey olmadığını savunan filozof, insanın içgüdülerinin ortaya çıkarılarak önemli hâle getirilmesinin gerekliliğini öne sürüyordu. Nietzsche sistemciliğe tamamıyla karşı çıkmakta, insanın varoluşsal sorunlarıyla ilgilenmektedir. O, karamsar ve değerleri kabul etmeyen bir tutumla çağdaş toplumun tüm ahlaki değerleri reddeder. Nietzsche tüm değer yargılarının insanın hayatını sıradan durağan çözüm veren görüntüsünün altında kesinlikle bir çözüm oluşturmadan insan hayatını sınırlandıran araçlar olduğunu da kabul etmekle birlikte tüm davranışlarının da değer yargılarına dayandığını, bütün değer yargılarının da aslında kendimize veya başkalarından edindiğimiz bilgilere dayandığını ifade etmektedir. (Keser, 2018).

Nietzsche denildiği zaman akla ilk olarak nihilizm gelmektedir fakat onda iki farklı nihilizm göze çarpmaktadır. Bir tarafta her şeyi yokmuş gibi sayan pasiflikle birlikte estetik olmayan nihilizm, bir tarafta çok daha aktif nihilizm. Eylemsizlikten nefret eden bir nihilist olan Nietzsche'ye göre insan eyleyen bir varlık olmalı, pasif kalmamalıdır. Onun felsefesinde Antik Yunan'dan miras aldığı Dionysos ve Apollon, ulaşmaya çalıştığı insan kavramında büyük önem taşır. Şarap, müzik, zevk, eğlence kavramlarına karşılık gelen Dionysos insanın dürtüsel yanını temsil ederken akıllılık, sınır çizme, belirleme, determine kavramlarına karşılık gelen Apollon ise ölçülü yanını yansıtır. Nietzsche'ye göre "trajik insan" bu iki Tanrı arasındaki dengeyi sağlayabilmiş olan insandır. Varoluşunda bu iki tanrının da işlevi olan insan, zorunluluk ile özgürlük arasında bir denge kurmak mecburiyetindedir. Bu dengeyi kuran veya kurabilmiş insan trajik insandır ve trajik insan "üstinsan"a en yakın olan insandır. (Karacan, 2018).

"Üstinsan" figürü Nietzsche'nin Tanrı "hastalığı"na karşı sunmuş olduğu bir panzehirdir. "Üstinsan" aslında doğrudan doğruya direkt tek bir insan anlayışını ifade etmemektedir çünkü "üstinsan" bu değerlerde bir konumdur."

Nietzsche, toplumsal yaşamda karşılaştığımız sorunlar karşısında politik devrimler yapılmasını önermez; aksine varlığı olumlayarak tüm sorunlar karşısında güçlü olmamızı ve dünyayı somut hâliyle olduğu gibi kabul edip onaylamamızı istemektedir. Kişi kendi gücünün farkına vararak yaşamı bizatihi tüm gerçekliği ile yaşamalıdır. Doğal olarak "Bir güç, kendisini mevcut bir güç şeklinde ortaya

koymamış veya koyamayan bir güç istemek, kendisini bir güç gibi ortaya koymuş bir zayıflık istemek gibi anlamsız ve saçmadır.” (Nietzsche, 2000, s. 59). Nietzsche'nin *Güç İstenci*'nde ifade ettiği üzere “ömür sürecindeki esaslı olan şey, özellikle de içeride çalışan ve ‘dış şartlardan’ faydalanan ve bunları sömüren olağanüstü biçimlendirici, biçim yaratıcı güçtür.” (Nietzsche, 2010b, s. 414).

Nietzsche'ye göre Platonculuk ya da daha genel bir ifadeyle Hristiyanlık, gerçek olmayan bir dünya yaratmış ve her şey, hatta değerler de dâhil bu kurgu etrafında toplanmıştır. Ayrıca oluşla da hiçbir şey varılamayacağı aşikâr bir gerçektir. Ona göre nihilizm tarihsel ve kaçınılmaz bir olaydır. Nietzsche bu olaylar içinde evrilen Batı kültürünün nihilizme ulaşmak yolundaki noktaları; çilecilik, hazcılık, pesimizm ve decadence'ı yaşadıkdan sonra “üstinsan” a doğru yol alınacağını düşünür. Bu arada oluş, onu ürkütemez çünkü sadece kendinden korkandan korkulabilir. Nietzsche bu bakımdan kendisinden korkmaz, çünkü korkunç değildir, sadece yalnızdır. Kendisinden uzaklarda, kendisinin farkında, yalnızdır. Kalabalıklardan uzak, yine de kalabalığa yararlıdır, bir bilge olarak. (Atışar, 2019).

Nietzsche'nin “üstinsanı” kendi değerlerini yaratmayı başarmış insandır. Bu meşakkatli yolculuğun alışılmış tüm değerleri sorgulamakla başladığına inanır. Bu yolda başlıca yapılması gereken ise köle bilincinden kurtulmaktır.

“Bir zamanlar Tanrı denirdi uzak denizlere bakılırken ama ben “üstinsan” demeyi öğrettim size. Sadece bir isimdir Tanrı fakat ben sizin isminiz, yaratıcı iradenizi geçsin istemem. Tanrı yaratabilir misiniz? O zaman Tanrıdan söz açmayın bana! Oysa ‘üstinsan’ı çok güzel yaratabilirsiniz.” (Nietzsche, 2014, s. 79-80).

Burada Nietzsche açısından önemli ve esas olan “üstinsan”dır. Felsefi anlayışı ve onun Darwin'den aldığı etki de göz önünde bulundurulursa kelimenin tam anlamıyla burada evrimin amacı yığınlar yaratmak değil, dâhiyi yaratmaktır. Dolayısıyla Nietzsche açısından bize bu noktada lazım olan şey; boyun eğen, geçmiş dinî ve kültürel öğretilere hapsolmuş, başkasının iradesinin altında kendini tutsak etmiş, kısacası sürüde olmaktan mutluluk duyan bir halk değil; kendisi olmayı başarmış, insanın nihai ahlakının iyinin ve kötünün ötesinde olduğunu görebilen, kaderini seven, güçlü, merhametle veya acımayla var olmayan ve Tanrı'yı öldürerek kendi değerlerini kendisi yaratabilen “üstinsan”dır.

“Bakın işte, ben size üst insanı öğretiyorum! Üst insan yer kürenin anlamıdır. İradeniz desin ki: Yer kürenin anlamı üst insan olsun!” (Nietzsche, 2014, s. 7).

Başka bir deyişle hayvan, insanı yani sürüyü yarattı, insan da kendinden üstün olan “üstinsan”ı yaratmak durumundaydı. Çünkü “üstinsan”da iyilik yerine güç, alçakgönüllülük yerine tam bir gurur, başkasını düşünmek ve korumak yerine akıl, eşitlik yerine ben ve güç kavramları vardır. “Bir vakitler, Tanrıya karşı gelmek, en büyük günahı fakat *Tanrı öldü*, onunla beraber tüm günahlar da öldüler. Şimdi ise en korkutucu şey, arza karşı günah işlemek ve bilinebilmesi mümkün olmayanı yeryüzünün anlamından üstün tutmaktır.” (Nietzsche, 2014, s. 36.)

Nietzsche'ye göre “üstinsan”, bir çocuktur ve doğal olarak çocukluk günahsızlıktır, yeniden başlangıçtır. “Bir oyun ve kendi kendine dönebilen bir tekerlek, ilk devingenlik, kutsal bir evettir.” “Üstinsan” olarak sunulan çocuk, varlığı bir bütün olarak evetleyen ve değerlendiren kişiyi simgelemektedir. Böylece “üstinsan” kendi yaşamının özerkliğini de kazanmış olmaktadır. Nitekim ona

göre çocuğu aslandan ayıran şey de bu olumlama ilkesidir, daha doğrusu “amor fati”dir. Yaşamın koşulsuz olarak olumlanması şeklinde tanımlanan amor fati, Nietzsche’nin var olmanın yazgısal karakterlerine yönelik olan vurgusu sebebiyle “yaşam sevgisi” veya “kader sevgisi” anlamına da gelmektedir. Amor fati, Nietzsche’de kaderin tamamına yönelik bir sevgi ve bu sevgiyle bütün dirençlerin üstesinden gelebilme olarak kendisini göstermekte ancak öte yandan da güç hissindeki artış olarak mutluluğa gönderme de yapan bir bağlamda karşımıza çıkmaktadır. “Kader, sana razı oluyorum! Razı olmak istemesem de razı olmak zorundayım, hem de inleye inleye!” (Nietzsche, 2011b, s. 146).

“Üstinsan”, kendi dünyasını kendisi kurar ve asla bu kurma edimini başkalarının ellerine bırakmaz. Çünkü o, içinde bulunduğu kültürün, toplumun ya da çağın değerleriyle düşünmez; artık söz konusu olan eski kültürel değerler değildir, kişi burada kendi gözleriyle dünyaya bakmakta ve anlamlandırmaktadır. Üstelik o, artık hem değerlendirmelerinde hem de eylemlerinde buna göre davranmaktadır. Bu noktada kişi, yaratıcı ya da doğru ifadeyle tasarımcı olarak kabul edilir ama onun aynı zamanda yıkıcı olması da gerekmektedir. İşte Nietzsche, insana ve insanın yaşamına dair ona dıştan konulan tüm değer ve ilkelere bir başkaldırıdır. O, nihilist felsefesiyle tüm değerleri ve yaşam alanını yeniden insanın hizmetine sunmaya çalışır. Elbette bunu yapmak için öncelikle eskiyi, geleneği ve kültürü, daha genelde Avrupa Hristiyan kültürünü yıkmak gerekir. Daha doğrusu Nietzsche’ye göre bunları yıkmak ve sürü ahlakından, geçmişin o hastalıklı değerlerinden kesin bir şekilde kurtulmak gerekir. Kişinin gerçekliği bizatihi kendi çıplak gözleriyle görebilmesi ve kendini ifade edebilmesi için, dahası kendi perspektifinden somut gerçek dünyaya bakabilmesi için bu kesinlikle zorunlu bir durumdur. Nietzsche’nin kendi deyişiyle “Üst insan, nesnelere onur tevcih edebilecek olan kişi, sadece kendisidir; o, değerlerin yaratıcısıdır.” Başka bir deyişle Nietzsche’nin Zerdüş’tün kafasında tasarlayıp sunduğu insan, gerçeği olduğu gibi tasarlayan bir insan örneğidir. Nietzsche, bengi dönüş düşüncesiyle insanın kendi varoluşsal anlamını kavramayı ve bu sayede “üstinsan”a erişmeyi amaçlamaktadır. Ona göre içinde yaşadığımız dünyanın devamlı oluş hâlinde olması ve bu değişimin de var olan her şeyde değişmez tek yasa oluşu, doğa için geçerli olduğu gibi insan için de aynen geçerlidir. Doğal olarak oluşun insan için geçerlilik arz etmesi insanın ortaya koyacağı bütün değerlerde ve değerlendirme tarzlarında yenilenmenin ve oluşun olmasını da gerektirecektir. Dolayısıyla Nietzsche felsefesinde “üstinsan”ın en temel özelliği yani dünyayı ebedî oluş içinde kavraması ve onu olduğu gibi kabul etmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. “Güç istenci”nin öznesinin adı olarak anlaşılan “üstinsan”, bengi dönüşün hem anlamı hem de amacı hâline gelmektedir. Nietzsche’ye göre “üstinsan” uzak değil, erişebilir bir konumdadır. “İnsanların Tanrı’nın ölümüyle yüzleşerek hayatı bütün çıplaklıkları ve karanlıklarıyla kucaklayacakları, iyilerin ve kötülerin de ötesine geçerek iradeleri üstünde hükümranlık sağladıkları ve ne denli de zor olursa da olsun kendilerinin kendi yaratıcıları olacakları gelecektir.” Nietzsche’ye göre tarihte nadir de olsa ortaya çıkan “üstinsan”lar var olagelmıştır. Nietzsche, tarihte derin izler bırakan Napolyon ve Sezar’ın “üstinsan”, daha doğrusu en yüce insanlar arasında yer aldıklarını açık bir şekilde dile getirir. “Bütün üstün insanların düşünce gücünü, içlerindeki iyiliği bir araya getirseniz yine de Zerdüş’tün tek bir konuşması kadar etmez.” ifadesinden de anlaşıldığı üzere Nietzsche, Zerdüş karakterine yüklediği onca anlama rağmen ilginçtir ki ne Zerdüş karakterini ne de kendisinin “üstinsan” olduğunu hiçbir yerde ileri sürmez. Nietzsche başından sonuna değin “üstinsan”ı tanımlarken onun metafizik bir varlık olmadığını dile getirmektedir. O, insanın kendi kendisine dayanarak özgürlüğünü

kazandıktan sonra kendini aşmasıyla erişilebilecek bir basamak gibi düşünölmelidir. Başka bir deyişle “üstinsan”, insanı köleleştiren, kendisi dışında bir ilkeye tabi kılan, kısacası süröleştiren her şeyden özgürleşmeyi temsil etmektedir. “Üstinsan”, sürünün aksine kuvvetli bir “güç istenci”nin ve en önemlisi de özgürlüğün esas taşıyıcısı, garantörüdür. Çünkü “üstinsan” dışa bağımlı olmaktan çok uzak olup kendisinin ve yeteneklerinin açık bir şekilde farkındadır. Bu anlamda “üstinsan”ın sahip olduğu ayırt edici niteliklerin de aslında yaşamı yücelten ve yükselten nitelikler olduğu açıktır. Fakat sürü insanının yaşamı, özgürlükten yoksun bir yaşam olmanın yanı sıra “güç istenci”nin de oldukça zayıf olduğu olguların basit bir toplamından oluşmaktadır. Oysa “üstinsan” bilerek ve isteyerek zor bir yaşamı seçer ve doğal olarak da varlığı toplamında olumlamak ister. Sürü insanı ise zor bir yaşamı seçmek şöyle dursun, yaşam için gerekli en temel öğeyi dahi kendisi için istemez, keşfedemez, daha doğrusu o içgüdülere karşı gelerek yozlaşmış, hastalıklı bir tarihin ve kültürün ya da yaşamın bizzat taşıyıcısı olarak ön plana çıkar (Atışar, 2019).

Nietzsche, insanın aşılması gereken bir aşama olduğunu söyler. Buradan hareketle de insanın aşılması gereken bir nokta olduğunu ve “üstinsan”ın formölünün ne olduğunu sunacağını açıklar bizlere. "Solucandan insana geçtin, ama içindeki birçok şey hala solucan. Bir zamanlar bir maymundun; Hadi ama, insan hala herhangi bir maymundan daha maymundur. En bilgeniz bile bitki ve hayalet karışımı olan uyumsuzluktur. Sana bir hortlak mı yoksa bitki mi olduğunu söylüyorum? Dikkat edin, size üstinsanı öğretiyorum! " (Nietzsche, 2010a, s. 36.)

1.3. Nietzsche'nin Felsefi Distopyası

Nietzsche bugüne kadar birçok kişi tarafından çok farklı biçimlerde okundu ve anlaşıldı: Kimi için bir ahlakçı, kimi için bir ahlak karşıtı; kimileri için bütün “değerleri yeniden değerlendiren” bir değer koyucu, kimileri için bir kültür eleştirmeni, demokrasi karşıtı, kimilerince bir Alman nasyonalisti; kimileri için Batı medeniyetinin çöküşünü önceden haber veren biri, kimileri için bu çöküşün adını koyan nihilist. Nietzsche dinî inancın insani yaşam üzerindeki olumsuz/yıkıcı etkisini açığa çıkarmayı amaçlayan bir ateist olarak görülürken kimileri için ise Hristiyanlığın amansız bir eleştirmenidir.

1870 tarihli bir notta “Ya bu din yüzünden öleceğiz, ya da bu din bizim yüzümüzden ölür. Almanlar'ın "Bütün tanrılar ölmeli" sözüne inanıyorum.” (Jaspers, 2008, s. 381) diye yazan Nietzsche, ders notları konferans metinleri de dâhil yayımlanmış ilk eseri *Tragedya'nın Doğuşu*'ndan ölümünden sonra yayımlanmış *Güç İstenci*'ne kadar bütün çalışmalarında ağırlıklı olarak Batı kültürü ve medeniyeti için dinî inancın artık savunulabilir bir tarafı kalmadığı ve bunun kaçınılmaz birtakım içerimleri olduğu tespitlerinde bulunur. Nietzsche'nin bu tespitlerinden biri “Tanrı öldü.” olarak dile getirdiği, Hristiyan Tanrı inancının inandırıcılıktan uzak olduğu, Tanrı'ya inanmak için artık bir neden kalmadığı şeklinde tespitidir.

Tanrı öldü, ne anlama geliyordu? İnanç ve kültür dünyasında Tanrı adı, bütün değerlerin kaynağı, en yüksek değer olarak kabul edilir. Tanrı'nın ölümü demek bütün değerlerin değersizleşmesi, bütün değerlerin en üstünü olan Tanrı'nın değersizleşmesi, Tanrı'ya inancın yok olması, Tanrı'nın bütün yaşam alanlarından kovulması, en üstün değerlerin değerlerini kaybetmesi demektir. Yaşama anlamını veren değerlerin işlevsiz kalması, değersizleşmesi, bozulmaya/çürümeye neden olur: Bu dekadans'tır.

Yaşam alanlarındaki çürüme/bozulma ile ortaya çıkan bu duruma Nietzsche “nihilizm” der. Nihilizm, hayatı yaşanmaz hâle getiren bir duruma işaret eder. Nihilizmin alt edilmesi gerekir. Nihilizm ancak “üstinsan”, “güç istenci” ve ebedî tekrerr ile yenilebilir.

Nietzsche, yazılarının genelinde güçlü bir şekilde ima edilen bir fikir olmasına rağmen “Tanrı’nın ölümü”nden sadece birbiri ardına yayımlanmış iki eserinde doğrudan bahseder: *Şen Bilim* ve *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. Her iki çalışmada da hâlâ Tanrı’ya inanan bir topluluğa “Tanrı’nın ölümü” ilan edilir (Çevikbaş, 2019).

Tanrı’nın ölümünü ilana giden yol *Şen Bilim*’de güpegündüz elinde bir fenerle Tanrı’yı arayan bir delinin hikâyesi ile başlar:

Sabah aydınlığında bir fener yakıp “Tanrı’yı arıyorum! Ben Tanrı’yı arıyorum.” diye bağırarak pazar yerinde hiç durmadan koşan deli adamı duymadınız mı? Tam o esnada orada olanların çoğu, Tanrı’ya inanmayanlar oldukları için büyük kahkahalara neden oldu. Kayıp mı olmuş, o zaman? diyerek sordu birisi. Küçük bir çocuk gibi yolunu mu kayıp etti? diye sordu bir başkası. Ya da saklanıyor mu ki? Bizlerden mi korkuyor? Yolculuğa mı çıktı? Göçtü mü? Böyle bağırarak güldüler onlar, birbirlerinin sözlerini keserek... “Tanrı nerede, nerede?” diye sorarlar, “... onu bizler öldürdük biz, sizler ve ben! Hepimiz aslında O’nun katilleriyiz.” (Nietzsche, 2001b, s. 108).

Nietzsche ilk kez Tanrının ölümünü ilan ettiği eserinde meşhur delisine söylediği bu sözlerin ardından insana büyük bir görev yükler:

Yeryüzüne ve biz insanlara bir hedef göstermeyen, bir hiçlikte yolumuzu kaybetmemize göz yuman *Tanrı öldü*, ama ortada koskocaman bir boşluk bırakarak. Bundan sonra geleceğin bu boşluğu doldurmak gibi oldukça zor görevi olacak: “Tanrı” yerine Tanrılar icat etmek (Çevikbaş, 2019).

Nietzsche’nin delisinin isyanı “üstinsan”ın manifestosudur. “Tanrı öldü” ilanının ardından insanı bekleyen kaderi şu sözlerle dile getirir:

Tüm katillerin katili olan bizler acaba ne türlü avuturuz kendilerimizi? Dünyanın bugüne değin haiz olduğu en güçlü, en kutsal bıçaklarımızla kana bulandık. Bu kanı bizim üzerimizden kim temizleyecek? temizlememiz için kendimizi su hani nerede? Hangi kutsama törenlerini ve ne gibi kutsal oyunları icat etmeliyiz? Bu fiilin büyüklüğü de bizim göre çok fazla büyük değil mi? Bunlara layık olduğumuz için bizlerin Tanrı olmamız gerekmez mi? Ve bundan daha da büyük bir fiil hiç de olmadı; bundan sonra da her kim doğduysa -bu fiil sayesinde- şu ana kadar olan tüm tarihten daha yüksek bir tarihin parçası olacaktır. (Nietzsche, 2001b s. 125).

Nietzsche gelecekle ilgili karamsar görüşlere sahip bir filozoftu. O “üstinsan” mertebesine çok az insanın erişebileceği görüşündeydi. Aşağıdaki sözleri bu düşüncesini kanıtlar niteliktedir.

Deli burada susarak kendisini dinleyenlere bir baktı; onlar da suskundular ve de ona şaşkınlık içinde bakıyorlardı. En sonunda elindeki feneri yere attı, fener kırılıp söndü. Ardından da “Çok erken geldim.” daha insanların kulağına ulaşmamış. gök gürültüsünün de şimşeğin de aslında zamana ihtiyaçları var, yıldızların ışıkları da zamana ihtiyaç duyuyorlar, eylemler yapıldıktan sonra da görülmeden ve

iştilmeden önce de zamana ihtiyaç duyuyorlar. Bu fiil onlara en uzak olan yıldızlardan bile daha da uzak hâlâ ve yine de bunu onlar yaptı (Nietzsche, 2001b, s. 125).

Nietzsche *Şen Bilim*'in sonuna kadar “Tanrı’nın ölümü” sözünün gerektirdiği şekilde “dinî ve metafizik öğretilere insanların ihtiyacı olmadığını” açıklamaya çalışır. Ona göre din, mezhepler ve metafizik öğretiler insanın önüne geçer: İnsan; aşağı çeken, ağırlaştırır, önüne geçen her şeyden kendini kurtarmalıdır (Nietzsche, 2001b).

Böyle Buyurdu Zerdüşt'te Nietzsche, *Şen Bilim*'de kaldığı noktadan devam eder. Tanrı'nın ölüm haberinin insanlara hâlâ ulaşmamış olması karşısındaki şaşkınlığını “Mümkün mü? Ormandaki bu yaşlı aziz, henüz bir şey duymamış, Tanrı'nın öldüğünü işitememiş olabilir mi?” ifadeleriyle dile getirir, (Önkonuşma, 2). Nietzsche, bu büyük olayın duyulmasının zamanı gelince oluşacak boşluğu dolduracak “üstinsan”ı anlatmaya geçer. İnsan aşılması gereken bir şeydir. İnsandan daha üstün olan, “üstinsan”dır.” “üstinsan” yeryüzünün manası olacaktır ona göre. “Yalvarırım ben sizlere, kardeşçiklerim, dünyaya bağlı olun ve sizlere dünyanın ötesinden umutlardan bahsedene inamayın!... Hayatı hor görenlerdir onlar... Bir zamanlar ki Tanrı'ya karşı işlenmiş olan günah, günahların en büyüğüydü fakat *Tanrı öldü*, onunla birlikte o günahı işleyenler de öldüler. Yeryüzüne işlenmiş günahı şimdi en korkunç olanı, ..., (Önkonuşma, 3) Zerdüşt, insanlara daha başka yönleriyle, üstünlükleriyle “üstinsan”ı anlattı ama dinlemedi. Mahzunlaştı ve kendine şöyle dedi: “Anlamıyorlar beni: Bu kulaklara göre ağız değilim ben.”, (Önkonuşma, 5) Böyle olsa da “... ve ancak hepiniz inkâr ettiğiniz zaman beni, döneceğim sizlere.” Ama yine de şunu söylemeyi ihmal etmez Nietzsche: “Öldü bütün Tanrılar, üst insanın yaşamasını istiyoruz artık.”, “Doğrusu, pek uzun zaman beklememiz gerek, birinin gelip de Tanrı'nı sana yeniden uyandırması için. O eski Tanrı çünkü hayatta değil artık: Tamamen öldü o.” (Nietzsche, 1972).

Nietzsche, Tanrı düşüncesinin nasıl doğduğuna ilişkin açıklamalar yapar. Zira Tanrı düşüncesinin nasıl doğduğu gösterilirse Tanrı'nın varlığına inanma için bir neden kalmayacaktır. Buradaki amaç, yasa koyucu ve değerler yaratıcı olan Tanrı'nın yerine insanın, daha doğrusu “üstinsan”ın geçmesidir. Nietzsche'ye göre “bütün Tanrılar insanların eseri ve çılgınlığıdır.”. “Siz bir Tanrı yaratabilir misiniz?” diye sorar Nietzsche, “Öyleyse bana Tanrılardan bahsetmeyin” der. Bütün Tanrılar konusunda susmak gerek aynı zamanda. Ancak “üstinsan”ı pekâlâ yaratabilir insan. Bu nedenle “Tanrı bir sanıdır... Tanrılar olsaydı eğer, nasıl tahammül edebilirdim ben Tanrı olmamaya! Demek ki Tanrı yoktur.”. Böyle düşünmek sersemletir insanı, başını döndürür ve midesini bulandırır. Bundan kurtulmak için Nietzsche “Üstün insanın güzelliği geldi bana bir gölge gibi; ... artık bana ne Tanrılardan!” der (Nietzsche, 1972).

Peki, neden öldü Tanrı? Nietzsche'nin bu soruya cevabı da oldukça kısa ve açıktır: Merhameti yüzünden. “Bir gün bana İblis şöyle seslendi: Tanrı'nın bile aslında kendi cehennemi var: İnsana karşı olan sevgisidir, aslında bu.” Şöyle söylediğini duydum geçenlerde de: “*Tanrı öldü*. İnsana olan merhametinden dolayı öldü Tanrı. Onun için çekinin merhametten: İnsanların üstüne o taraftan bir kara bulut gelecek daha ...”. Çoktan sonu geldi eski Tanrılarının, ... Bu, bir Tanrı'nın kendi ağzından en dinsizce sözün çıktığı zaman oldu: “tek Bir Tanrı vardır! Ve benden başka Tanrılarının olamayacaktır!”. Oysa “Tanrı'nın değil de Tanrılarının olması aslında Tanrısallığın da ta kendisidir!”. Nietzsche'ye göre “bir zamanlar tüm dünyanın inanmış olduğu o eski Tanrı'nın artık yaşamadığını” tüm dünya bilmektedir

artık. Nietzsche'ye göre Tanrı-Tanrı'nın bir başka ölüm nedeni, merhameti, insan sevgisiydi: "Nasıl öldüğünü biliyor musun sen onun? Söylentiler doğru mu merhametin onu boğduğu ve insanı da çarpmıha gerili görüp de bu duruma dayanmadığı; insan sevgisinin de onun kendi cehennemi olup sonunda da ölümüne sebep olduğu?" Tanrı'nın ölmesinin bir diğer nedeni de gizli olmasıydı: "Gizli bir Tanrı'ydı o, sırlar içinde. Gerçekten oğlunu da O gizli yollardan edindi ancak. Onun iman kapısında duran aslında zinadır. Sevgi Tanrı'sı diye överler onu, sevgiyi yeterince yüksek görmeyenlerdir... Gençliğinde Doğu'dan çıkan bu Tanrı, sert ve kindardı... Sonunda lakin ihtiyarladı ve yumuşak, olgun ve merhametli, babadan çok bir dedeye fakat en çok sarsak bir neneye benzeyen biri olup çıktı... ve pek büyük merhameti yüzünden boğulup gitti günün birinde... Böyle ya da başka türlü de olabilirdi. Tanrılar öldüklerinde türlü ölümlerle ölürler hep." Anlaşılmaz olması da onun ölümünün bir başka sebebi olarak gösterilir: "Kendisini yanlış anlıyoruz diye kızardı lakin açık konuşmazdı; dahası kendisini yanlış anlayan kulakları bize veren de oydu." Tanrı'yı öldüreni de konuşturur Nietzsche: "Fakat o mecburdu ölmeye! O her şeyi görebilen gözleriyle bakıyordu, insanların tüm derinliklerini, ulaşılmaz yerlerini ve tüm saklı zenginliğini ve çirkinliklerini görüyordu. Merhameti utanmak nedir hiç bilmezdi: En pis köşelerime kadar sokulmuştu o. Bu son derece mütecessis, fazla sırnaşık, fazla merhametli Tanrı mecburdu ölmeye. Beni görüyordu hep: İntikam almam gerekti böyle bir şahitten veya kendim ölmem. Her şeyleri gören Tanrı, insanı dahi görebilen, mecburdu bu Tanrı ölmeye! İnsan tahammül edemez böylesi bir şahidin yaşamasına." (Nietzsche, 1972).

"... Varsın da bu şekilde Tanrı eksik olsun! Daha da iyisi Tanrısız olmak, kaderini kendi başına yapmak daha iyi, deli olmak daha iyi, aslında daha iyi kendin Tanrı olmak!" Bu ifadeler Nietzsche'ye göre bir tür "imansızlık"tır, ama bir o kadar da hatta daha da güçlü bir şekilde "dindarlık"tır. Bu türden bir Tanrısızlık, dindarlığın ta kendisidir. Bu dindarlık türü, kişiyi iyi ile kötünün ötesine götürecektir (Nietzsche, 1972). Bu yüzden Nietzsche'nin Tanrı'nın öldüğünü ilan etmesi, sadece on dokuzuncu yüzyılda Hristiyan inancının çöküşüne dair ampirik bir gözlem, bir inançsızlık ifadesi olarak değil, başka bir inancın, inanma biçiminin ifadesi olarak da görülmelidir. Nietzsche'nin ne dediği ancak bu yolla tam olarak anlaşılabilir.

Ancak "Tanrı'nın ölmesi-öldürülmesi" Nietzsche'nin tutkusudur. Nietzsche "Tanrı yok." demez; "Tanrı'ya inanmıyorum." da demez ama "*Tanrı öldü.*" der. O, yaşadığı çağa bakarak Batı kültürü, inancı ve düşüncesi hakkında tespit ettiği bulgularını açık etmektedir: "*Tanrı öldüyse* eğer şimdi hayata egemen olan nihilizm olmalı."

Nietzsche'nin Tanrı'nın ölümüyle ilgili ifadelerinde kullandığı Tanrı adının Yahudi-Hristiyan Tanrı'sını ifade ettiği açıktır. Heidegger'e göre Nietzsche'nin düşüncelerinde "Hristiyan Tanrı'sı" ve "Tanrı", duyuyüstü olanı işaret etmek için kullanılır. "*Tanrı öldü.*" sözünde Tanrı adı, ideallerin duyuyüstü dünyasına karşılık gelir. Tanrı, duyuyüstünün temeli ve bütün gerçekliğin amacıdır. Tanrı, fikirler ve idealler alanının adıdır. Duyuyüstü olanın alanı, hakiki ve asıl olarak gerçek dünya olarak düşünülür. Tanrı'nın ölmesi demek, duyuyüstü dünyanın etkin gücünü kaybetmesi, artık hiçbir hayat bahşedemez hâle gelmesi; dahası metafiziğin yani Nietzsche'ye göre Platonizm olarak anlaşılmış olan Batı felsefesinin sona ermesi demektir. Nietzsche'nin eleştirileri Hristiyanlığın ahlak ve değerler sistemine, dünyanın bir anlamı ve amacı olduğuna yönelik felsefelerle -özellikle Platonculuk ile- birleşen Hristiyanlığa yöneliktir. Nietzsche'nin Hristiyanlıktan nefretinin nedeni, Hristiyanlığın insan üzerindeki

etkileridir. Hristiyanlık; insanları küçük düşürmektedir, onu boyun eğmeye, vazgeçmeye ve teslimiyete götürmektedir; kendisini küçük ve aşağıda görmesine, acılar çekmesine sebep olur, kendisini özgürce geliştirebilme yeteneğini de köreltir.

Putların Alacakaranlığı'nda Nietzsche "Tanrı kavramının bugüne dek varoluş karşısındaki en büyük engel olduğunu, Tanrı'yı ve Tanrı'dan sorumlu olmayı inkâr ettiklerini, dünyayı ancak bu yolla kurtarabileceklerini" belirtir (Nietzsche, 1977, s. 37). Ona göre Hristiyan Tanrı kavramı, yeryüzünde ulaşılmış en yoz Tanrı kavramlarından biridir. Tanrı ile yaşama, doğaya ve yaşama istencine savaş açılır. Bu dünyaya karşı her iftira için ve bir öteyi ilgilendiren her yalan için formül Tanrı'dır. Ama inanma için bir neden kalmamışsa o Tanrı ölüdür artık. İnsanlık tarihi boyunca Yahudi-Hristiyan Tanrı ölmüştür; Hristiyan-Yahudi Tanrı ile birlikte anlamını ondan alan, ona bağlı olan ne varsa kültür, düşünce, ahlak, felsefe hepsi ölmüştür.

1.4. Geleceğin Filozofu Nietzsche

Nietzsche'nin dünyasını anlamak için etkilendiği filozofları bilmek de büyük önem taşır. Öncelikle Antik Yunan filozofu Sokrates'e yönelik ciddi eleştirilerini ele almalıyız. Nietzsche'ye göre Sokrates, halkın en alt tabakasından olan avam sınıfındandır, çirkindir. Kullandığı diyalektik yöntemle muhatabının zihnini karıştırır ve verdiği cevapları yalanlar. Nietzsche, Sokrates'in hem avam hem de soylu sınıf üzerinde etki yaratma başarısının en önemli nedeni olarak Atina'nın yıkıma çok yakın oluşunu gösterir. Sokrates bir kurtarıcı edasıyla ortaya çıkar ve Atina halkına aklı ön plana koymayı ve diğer tüm içgüdüleri frenlemeyi öğütler. Yani bir içgüdüyü diğerlerinin tiranı hâline getirir. Halkın bu durumda yapacak pek bir şeyi kalmamıştır, yok olmak ve aklını kullanmak olan seçenekleri arasından aklını kullanmayı seçer (Nietzsche, 2018). Nietzsche'ye göre aynı Sokrates gibi Hristiyan ahlakı da bir yanlış anlaşılımdır. İkisinde de içgüdülerin bastırılması ve aklın ön planda tutulması fikri ön plandadır. Nietzsche, içgüdülere karşı direnen yaşamın sadece bir hastalık olduğunu ve bu şekilde yaşamın sağlık ve mutluluk getirmeyeceğini savunur. İçgüdülerle sürekli bir savaş içinde olmak dekadansı doğurur. Çünkü doğa sürekli bir değişim alanıdır. Bu değişim sebebiyle tür içinde gerileyen güçler hakim olduğunda tür yok olur, ilerleyen güçler hakim olduğunda ise tür evrilir. Bu yüzden doğa, insan tasarımı anlamak için önemlidir. Ancak Sokrates ve Hristiyan ahlakı; yardımseverlik, erdem, iyilik, vicdan gibi kavramlarla bunu engellemeye çalışır. Nietzsche'ye göre bunu yapmak, insan türünün sonuna hazırlamak demektir. Çünkü güçsüzün yanında olmak kaygısı yükselen güçlerin önünü kesmiş olur. Böylece kimse yükselemez (Çifci, 2020; Nietzsche, 2018, s. 17-19).

Antik felsefede Tanrısallık anlayışı yoktu. Ateizm olarak kabul edilecek anlayışta Tanrı olarak yine maddeye veya idelere tapmak olarak görülürdü. Tanrı'nın olmadığı bir evren tasavvuru o günlere kadar yaygın değildi. Tanrı'nın var olmadığı anlayışı on dokuzuncu yüzyılda yaygınlaşmaya başladı. Doğu felsefeleri ve mistisizme büyük ilgi duyan Nietzsche reenkarnasyon, karma felsefesi, spiritüalizm, kabalizm ve gizli öğretilerle ilgilense de tüm bu inançları tatmin edici bulmuyor, metafiziğe dayalı ideolojilerin hayatın temeli yapılmaması gerektiğini düşünüyordu. Nietzsche yaşamın bir çile, hata ve yanlışlıktan ibaret olduğunu düşünen Schopenhauer'a da her zaman saygı duydu. Onu Hegel'in ucuz iyimserliğine, genelde de on dokuzuncu yüzyılın yaygın yaklaşımına "Hayır." diyebildiği için

“hakikatin şövalyesi” olarak gördü. Schopenhauer’a olan bu hayranlığı ve desteği ilk kitabı olan *Tragedyanın Doğuşu* ile sınırlı kaldı. 1876’da Wagner ile dostluğunu bitirdiğinde Schopenhauer ile de dostluğuna ve onun mutluluk için acıdan kaçınmak gerekliliği düşüncesini savunmaya son verdi. Bu aynı zamanda onun Kantçı metafiziği ve kötümserliğiyle de bağını kopardığı anlamına geliyordu. Nietzsche, gençlik dönemlerine ait ilk kitabında Schopenhauer’in kötümserliğini hem kendi adına hem Yunanlar adına kabul etse de felsefi düşüncesinin olgunluk çağları tümüyle Schopenhauer’den farklılaşmıştı (Marshall, 2019).

Yukarıda örnek verdiğimiz düşünürlerin yanı sıra Nietzsche en büyük eleştirisini çağının düşünürlerine yapar: “Ben Tanrı’yı çağdaşlarımın yüreklerinde ölü buldum.” sözü de bu düşüncesinin kanıtı niteliğindedir. “Din, kendi ortaya koyduğu ilkelerin işletilmesiyle yıkılır.” diyen Nietzsche en çok “Tanrı hakikattir.” iddiasının bu görüşe zemin hazırladığını öne sürer. Nietzsche’ye göre din, bu iddianın bazı insanlar tarafından ciddiye alınması ve işlenmesi yüzünden yıkılmıştır. Çünkü din, “Doğruyu bul.” der.

Galileo, Kopernik ve Newton ile başlayan, biyolojide Darwin’le sonuçlanan bilimsel devrimler silsilesinden haberdar olan Nietzsche, Darwincileri hiç sevmese de Darwin’i çok önemser. Nietzsche’ye göre bilim, dünyanın hiç de Tanrı’nın yarattığı ve öyle olduğunu söylediği gibi olmadığını göstermekteydi. Bilimsel dünyada takip ettikleri kadar düşünsel alanda da fikirlerinden haberdar olduğu filozoflar vardı. Bu filozoflar Descartes, Spinoza, Hume ve Kant’tı. Ve Nietzsche’ye bu filozoflar dolaylı ifadelerle Tanrı’nın gerekli olmadığını dile getiriyorlardı.

Marks ve Kierkegaard’ı hiç okumamış olan Nietzsche, metodik şüphenin mucidi kabul edilen Descartes’in “Kesin ve açık doğruya ulaşmak için Tanrı’ya ihtiyacım yoktur. Bilme konusundaki yeterliliğime Tanrı bile engel olamaz. Tanrı beni hakikate ulaştırmak şöyle dursun benim kendimin ona ulaşmasına engel bile olamaz. İnsanın, benim hakikate ulaşmam için Tanrı’ya gerek yoktur.” sözlerini kaynak gösterir. Aynı şekilde Musevilik ve Hristiyanlık tarafından da aforoz edilen Spinoza’dan alıntılar yapar: “Tanrı istese bile kendi yapı ve düzenine aykırı olabilecek biçimde bir şeyler yaratamaz. Dünya kendi kuruluşu ve yapısı içinde kendi kendine işlemeye yeterlidir. Bunu sağlamak için bir Tanrı’ya gerek olmadığı gibi Tanrı bunun olduğundan başka bir biçimde işletemez. Dünyanın var oluşunun yerli yerinde olması için Tanrı’ya gerek yoktur.” Hume da benzer görüşler öne sürer: “Tanrı’nın doğanın düzenli akışına aykırı, onun dışına çıkan bir şey yapabileceğini düşünmek akıl yürütmeyi olanaklı kılan kuralları çeler. Dünyanın işleyişi konusundaki bilgim için dünyanın kendi düzenli işleyişi ile benim anlama yetimin uygun olması yeterlidir. Buna aykırı olan bir şey zaten anlama yetimin de dışında kalacaktır. Benim dünya konusundaki bilgimin oluşması için bir Tanrısal edime gerek olmadığı gibi Tanrı bu oluşumu çelebilecek bir şey yapamayacak. Dünyayı bilmem için Tanrı’ya gerek yoktur.” Son olarak Platon’dan sonra en ağır eleştirilerde bulunduğu hatta yerden yere vurduğu Kant’a gelir sıra. “Benim dünya ile ilgili bilgimi sağlayan şey bilgimi kendim biçimlendirebilmemdir.” iddiasında bulunan Kant’a göre kişide hâlihazırda öyle biçimler ve o biçimleri kuran ilkeler vardır ki kişi onlara sahip olduğu için gördüğü her şeyi anlamlandırmayı başarır. Duyularla aldığı verileri bu biçimlere sokarak biçimlendirip dünya ile ilgili bilgisi hâline getirir. Bütün bunlar hepimizde vardır. Böyle bir biçimlendirme yeteneğine sahip olduğumuza göre iyilik, ahlaklılık ve erdemlilik gibi işler söz konusu olduğu zaman da özgür olabilmemiz gerekir. O bilgi alanında özerk olabilmemiz kendi kendimize yasa

koyabilmemiz, eylem olan alanda da kendi eylemlerimize yasa koyabilmemizle ortaya çıkar. Bilme yetisine sahip olduğumuz için böyle bir eyleme yetisine de sahibizdir. İyi ve erdemli eylemlerde bulunabiliriz çünkü bunlarda bulunmakta özgürüz. Dolayısıyla iyi ve ahlaklı olabilmemiz için Tanrı'ya ihtiyacımız yoktur. Bunu kendimizde bulabileceğimiz özgürlük olanağıyla sağlayabiliriz. Hepimizde geçerli olabilecek özgür erdemlilik olanakları ve bunları gerçekleştirebilecek yetenekler vardır. Hem bilmekte hem de eylemekte özgürüz. Kendi bilgimize dayanarak dünya içindeki özgür eylemlerimizde özerk, kendi kendimize yasa koyucu olabiliriz. Tanrı'ya gerek yoktur. İşte Kant da felsefesinde Tanrı ile sınırları bu düşüncelerle belirler. Nietzsche'nin tüm felsefesinin çatısını oluşturacak "*Tanrı öldü.*" manifestosunun beslendiği düşünce kaynakları işte bu filozoflardır. (Aruoba 2013).

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Tanrı fikri birçok düşünür tarafından detaylı olarak ele alınmış ve Kant gibi filozoflar tarafından özellikle ahlak felsefesi açısından değerlendirilmiştir. Yaşamı yorumlamak için bir Tanrı'ya ihtiyaç vardı. İnsan, Tanrı'ya vekalet eden aşkınlık formlarını yarattı. Mitolojik evren ve modern tarih bu aşkınlık formlarından sadece ikisi. Modern tarihte yerinden sürülmüş Tanrısallık formlarına rastlanır. Bunların çoğu bir iktidar şekli arz ederler ve Tanrı'ya bir gerekçe sunma işlevi yüklenmişlerdir. Devlet, toplum, doğa, us, ideolojiler, "üstinsan", üstün ırk, üstün uluslar, klişe, varlık, insanlık, erk, kültür ve ego bu ilahi formlardan sadece bazılarıdır (Kılçksız, 2019).

Peki, ya Nietzsche'den sonra tüm bu Tanrısallık nereye doğru yol aldı? Akademik anlamda ilk sosyolog olarak kabul edilen Fransız düşünürü Emile Durkheim, toplumların bağlayıcı çimentosunun geçmişte din algısı olduğuna inanıyordu. Din, aslında insanları gündelik yaşamın yararcı meşguliyetlerinden alıp bireysel hedeflerini aşan ahlaki amaçlarına yönlendirmek açısından bireysellik karşıtı bir güç oluşturmaktaydı. Geleneksel dinlerin bu bakımdan sona ermesinin, toplumun ahlaki çöküşüne ve anomi durumuna doğru bir çözülüşün de başlangıcı olabileceği endişesiyle Durkheim şu soruyu cevaplamaya çalışıyordu: Modern çağda geleneksel olan dinlerin hükmü sona erdiğine göre bu dinlerin yerini ne alabilir ki?

Durkheim bakışından din:

"..." Kutsal şeylerle alakalı uygulama ve inançlar düzeni, hasılı mensuplarını kilise denilen tek bir ahlaki toplulukta bir araya getiren farklı, yasaklanmış uygulama ve inançlardır." (Durkheim, 2009, s. 63).

Durkheim, dini fenomenlerin asıl olarak herhangi bir toplulukta "dünyevi" (profane) olan ile "kutsal" (sacre) olanın birbirlerinden ayrıldıkları zamanlarda meydana çıktığını öne sürer. Bir şey, kendiliğinden dünyevi ya da kutsal değildir sadece insanların onun işlevsel olan değerlerine bakarak ya da onun araçsal değerleriyle hiçbir alakası olmayan belirli bir içsel sıfatlarına göre değerlendirmelerine bağlı bir şekilde dünyevi veya kutsal olmaktadır. Dünyevi ve kutsal alanlar arasında olan ayırım, bir inanç düşüncesi etrafında toplanan ve ortak semboller ve de ibadetler aracılığıyla bütünleşen gruplar tarafından meydana getirilir. Din de bu şekliyle "son derece kolektif bir şey" olmaktadır.

Din (religion), kelimesinin etimolojisinden de anlaşılacağı üzere insanları birbirlerine bağlayan ve birlikte tutabilen bir olgudur. Çok önemli birleştirici bir güç olan din, eski etkisini yitirmiş olduğuna göre modern insan toplumunun karşı karşıya kalmış olduğu ayrışma tehlikesini nasıl ortadan

kaldırabilir? İş bu durumdayken Durkheim, farklı bir analitik açılım yapıp din düşüncesinin sadece ve sadece toplumsal bir yaratım ögesi olmadığını, aslında kutsallaştırılmış bir toplum olduğunu ileri sürmektedir. Durkheim'in bakış açısına göre insanların birlikte taptıkları Tanrılar, toplumun iktidarının geri yansımalarından başka hiçbir şey değildir. Din, aslında son derece de toplumsaldır; toplumsal bir bağlam düzleminde ortaya çıkıp ve daha da önemlisi insanların kutsal olduğunu düşündükleri şeyleri kutsadıklarında hiç farkında olmadan da içinde yaşamış oldukları toplumun iktidarını kutsamış olurlar. Bu durumda iktidarlara onların varoluşlarını o kadar çok aşabilmektedir ki onu hayal edebilmek için ona daha kutsal bir anlam kazandırmak durumundadırlar. Durkheim, din anlayışının toplumsallığına bakarak yukarıda verilen çözümlerinden yola çıkarak şu sonuca varmaktadır: Şayet ki din, ihtiva ettiği öz itibarıyla toplumların iktidarlarının aşkın bir göstergesi ise geleneksel anlamda din düşüncesinin ortadan kalkması da toplumun çözülmesinin habercisi olmaz, olamaz. Günün modern insanı için asıl olan bu yeni dönemde olması gereken, daha önce de olduğu şekli ile topluma sadece dini göstergeler aracılığı ile değil doğrudan ve direkt olarak bağlanmalarıdır. Durkheim'in bakış açısına göre bu ahlaki düşünceler için bir vasıta olarak uzun bir süredir hizmet etmekte olan dini anlayışlarımıza akıl ve mantık çerçevesinde olanları ikame ettirmek gerektir (Durkheim, 1961, s. 9). Metaforik bir şekilde söylemek gerekir ise toplum, fertlerin babasıdır; eski zamanlardan modern zamanlara değin Tanrılara sunulan hürmetle birlikte duyulan minnet de artık topluma doğru yönlendirilmelidir (Cosser, 2011, s. 135).

Dinin toplumsal hayat üzerindeki etkilerinin yanı sıra teknolojik ilerlemeler geçmişin sosyal, siyasal ve kültürel formlarında değişime yol açmıştır. İletişim kuramcısı Neil Postman'ın teknopoli olarak tanımladığı yeni oluşan bu düzen teknolojinin her alandaki üstünlüğüne ve bireyin teknoloji tarafından köleleştirilmesine dayanmaktadır. Bir kültür ve akıl yürütme biçimi olan teknopoli, Postman'a göre teknolojinin ilahlaştırıldığı bir durumdur. Teknopoli çağında din, sanat, aile, tarih, gerçeklik algısı, akıl kullanımı gibi birçok alanda teknoloji bazlı yenilikler ve yeni tanımlamalar ortaya çıkmıştır (Batuş, 2005). Diğer bir ifadeyle herhangi bir teknoloji icat edildiğinde söz konusu teknoloji müdahale edilemez bir hâle dönüşmektedir. Postman, bu durumu Frankenstein Sendromu olarak nitelendirmektedir (Postman, 1994, s. 21). Bu dönüşüm neticesindeyse geleneksel inançlar, alışkanlıklar, fikir ve ideolojiler hızlıca değişime uğramaktadır.

Fransız düşünür ve sosyolog Baudrillard, bu yeni postmodern düzeni "simülasyon çağı" olarak tanımlamaktadır. Özellikle internet teknolojisinin gelişmesiyle birlikte imajlar gerçeğin yerini almaya başlamış; birey yapay, sahte bir dünyanın içine hapsolmuştur (Baudrillard, 2011, s. 36). Günümüz çağı bireyin özgürlüklerini artırmış gibi görünse de aslında bu bir yanılsamadan ve simülasyondan öteye gidememektedir. Zizek, özgürlüklerin tehdit altında olduğunu vurgulayarak mevcut düzenin geçmiş dönemdeki polis devlet uygulamalarından çok daha katı olduğunu savunmaktadır (Zizek, 2009, s. 211) zira artık iktidar baskıyla değil, rızayla yönetmektedir. Fransız filozof Michel Foucault da benzer bir biçimde iktidarın baskıdan rızaya kaydığını belirtmektedir. Ona göre iktidar arzu yaratmakta, zevki kışkırtmakta, bilgiyi üretmekte ve bu yolla toplumun derinliklerine nüfuz etmektedir (Foucault, 2007, s. 49). İktidar her yerde, her ilişkide kendisini göstermektedir. Günümüzde bireyler eskiden olduğu gibi tek bir yöneticinin boyunduruğu altında değildir. Eşitsizlik ilişkilerinin olduğu her yerde küçük küçük iktidar odakları ortaya çıkmıştır. Teknolojideki ve iktidar anlayışındaki bu değişimler ütopya ve distopyalara da yansımıştır (Ünür, 2019).

Kıta felsefesinde tartışılan posthümanizm ve transhümanizm kavramlarını ele almadan da Nietzsche'nin tasarladığı geleceğini anlamak mümkün değildir. Posthümanizmi kısaca geniş çatısıyla transhümanizmi de kapsayan daha iyi bir dünya yaratma arzusunun sorumluluk almayı da beraberinde getirdiği politik bir eyleme dönüşmesi olarak açıklayabiliriz. Transhümanizmde asıl amaç bedenın aşılmasıyken posthümanizmde etik mevcuttur. İnsanı aşma fikri Huxley ve Nietzsche'de tartışılırken posthümanizm sayesinde insan merkezli olmayan yeni bir anlatı ile tanışırız. Batı felsefesinin iliklerine kadar işlemiş olan iyi-kötü, insan-hayvan, insan-makine, zihin-beden, doğa-kültür, kadın-erkek örneklerinden aşına olduğumuz ikilik konusu posthümanizmle birlikte yerini merkezsizliğe bırakır. Fransız filozof ve feminist kuramcı Rosi Braidotti, öne sürdüğü göçebe özne fikriyle Kant'ın transandantal öznesine ağır bir eleştiri getirerek "İnsan göçebe bir kendiliktir." sözüyle postmodernizmde gördüğümüz şeyin bir çeşit "kolektif biz" talebi olduğunu öne sürer. Filozof, biyolog ve feminist kuramcı Donna Haraway ise 1985'te yayınladığı "Cyborg Manifestosu" ile cinsiyetin aşıldığı, bir çeşit androjenliğe doğru gidişi dile getirir. Haraway'in Cyborg'u sadece organik beden ve makinenin karışımı değil, ataerkillik, sömürgecilik, pozitivizm, kapitalizm gibi tahakküm üzerinden birlik kurmaya çalışan tüm anlatımların karşısında insanın dönüştüğü şeydir. Haraway, bu cyborg imgesinin kadınsılaştırmış olduğundan bahseder. Burada söz konusu olan kadınsılaştırmada biyolojik cinsiyet vurgusundan öte sömürülme göndermesi mevcuttur. Haraway gerçek ve hayal gücünün karışımı olan cyborgda kadını görür. Kadın imgesinde iktidarın kendi normlarına göre yeniden ürettiği tüm kimlik ve cinsiyet modellerini görür. Ücret ekonomisi içinde kendini savunamaz durumda bulan işçiler de aslında kadınsılaştırmıştır. Kadın olarak cyborgdur (Dilozof, 2021).

Nietzsche için bir başka asli konu kötülük problemidir. Nietzsche insanın doğasındaki kötülüğü ilk kez 1882 yılında *Şen Bilim*'de Tanrı'nın ölümünün ilanı ile duyurmuştur. Nietzsche'ye ait olan "Tanrı öldü. Tanrıdan arkada sadece bir ölü kaldı. Onu da öldüren bizleriz." beyanı, hiçbir insanın masum olamayacağı, insanın seçimlerde bulunurken kötüyü seçmeye yatkınlığı düşüncesinin temel, dinamik yapısını oluşturur. Nietzsche'ye göre insan, babasının günahı sebebiyle olmasa da doğası gereği kötüdür ve insan doğduğu günden itibaren günaha eğilimlidir. İnsani değerlerin, ideallerin ve ideolojilerin tuz buz olduğu, "hiç" olduğu bir yüzyıldan Tanrı'nın ölümünü duyurarak aslında bir bakıma insanlığın ölümünü ilan etmiştir. Doğayı ve ona mahsus olan değerleri teknoloji tutkusu içinde eriten tüketim, para ve güç odaklı bir çağın gelecekte gelen ayak seslerini duymuş ve kendi duyurusunu yapmıştır. İnsanlar, üzerlerine medeniyet hırkası giydiğinde, uygarlık masalını her gün daha gür bir sesler tekrarladığında da dünya daha yoz, daha hiç, daha kötülükle dolu bir hâle bürünmekten ileri gitmemiştir. Nietzsche, dünyalar arası giderek genişleyen bir yarıktan bahsederken asıl cehennemin dünyanın ta kendisi, asıl şeytanın insanın ta kendisi olduğu vurgusu yapmıştır.

Yalnız onun nihilizmde yadsınan, hiçlenen dünya ya da yaşam değil, o dünyaya yakıştırılan ve sorgulamadan kabul edilen değerlerdir, değer yargılarıdır. Yeniden değerlendirilmediği için değersizleşen değerlerin insanı yıkıma götüreceği ve bu tutumun kendisinden bir sonraki yüzyılın felaketi olacağını öngörürken yanılmamıştır (Savaş, 2013). İnsanlar, uzay çağında da yeniden gözden geçirmekten korktukları için var olan tüm kötülük dogmalarını kabul etmeye devam etmiş, çoktan altüst olan değerleri güvenli bir zırh olarak kutsamaktan asla geri durmamışlardır (Dinvar, 2017).

Karanlık tarafına bağılı kalmaksızın Nietzsche'nin öngörülerinin birçoğu, günümüzün politik anlayışlarıyla örtüşmektedir. Bu haliyle “özel şirketlerin” (Privatgellschaften) devletin yapması gereken görevlerini -“zamanında neylerin devletlerin işleri olduğunun en ateşli anımsatıcısı olanlar” da dâhil- kendi üzerlerine almış olduğu devlet kurumlarının özelleştirilmesini öngörmüştür. Nietzsche aynı zamanda demokrasilerin kendi içinde aristokrasiyi de doğurduğunu, bu sebeple de “sürü ahlakının”, çoğulculuğunun ve minarşizmin esiri hâline gelebileceğini de göstermiştir: “Egemen olan ve olmak isteyen her şeyin karşısında olmanın demokratik ayrıksılığı.” Nietzsche, ücretli işçilik sorununa da ifade etmiş ve çalışanlar ile patronlar arasında gitgide artış gösteren bir nevi düşmanlığa da dikkat çekmiş ve kamu kurumlarında meydana gelen güvensizliği de öngörmüştür. Nietzsche bununla birlikte devlet kadrolarındaki yöneticilerin şu sıralarda Avrupa ve Amerika topluluklarını da yozlaştıran patolojileri – ırkçılık, milliyetçilik ve cemaat sistemiyle politik sığ görüşlülük- nasıl ve tekrar canlandırdıklarını da tasvir etmiştir. Nietzsche bunları söylerken hiç kuşku yok neden ve nelerden bahsettiğini gayet iyi bilmekteydi: Bismarck'ın (teknoloji) demire ve (savaş) kana yönelik iltifat niteliğindeki güç politikaları, “sığ kafalı politikaları” ulusları ve toplumları ayrıştırmaktan başka bir şey de yapmadılar. Buna rağmen Nietzsche “muhteşem politikaları”yla Avrupa toplumlarının kültürlü elitlerin liderliğinde birleşmelerini tahayyül etti; işte bu elitlere de “iyi Avrupalılar” ismini vermişti. Bunlar, Prusyalı askerî yetkililer ve Yahudi finansörlerin birleşiminden oluşacaktı. Kıtalar arasındaki birlikse sadece İngiltere ve Rusya'ya yönelik jeopolitik bir denge konumunda olmayacaktı. *Nietzsche'nin Muhteşem Politikası* isimli kitabın müellifi Hugo Drochon'un yazdıklarına göre iyi olan Avrupalılar, “yeni bir Avrupa ötesi kültür oluşturacaklardı” ki bizzat bu kültürün, dünya kültürüne de liderlik edeceği varsayılmaktaydı. İşte, Nietzsche'nin yıkılmasını istediği değerlerin yerine koyulması gereken yeni değerlerin bu yolla gerçekleşebileceğini öne sürdüğü pekâlâ söylenebilir.

Bu, Nietzsche'nin gelecekte yaratılması gereken değerler hakkındaki görüşleriydi. Görüldüğü üzere geleceğin değerleri seçkin bir sınıf olan “üstinsan”lar tarafından “güç istenci” kavramının çatısı altında yaratılacaktı.

2. YÖNTEM OLARAK SÖYLEM ANALİZİ

2.1. Söylem Analizi Nedir?

Söylem, mevcut bir olguyu belirli bir yol ile temsil edip diğer olgular ile arasında bulunan ilişkileri belirtme şeklidir (Baş ve Akturan, 2013). (Nitel araştırma yöntemleri Nvivo ile nitel veri analizi, örnekleme, analiz, yorum. Ankara: Seçkin Yayıncılık) Söylem analizi de bir bireyin yalnızca ne düşündüğünü göstermekten başka söylenmiş sözün ne gibi sosyal bir gerçeklikte söylenmişliğini gösteren nitel bir yaklaşımdır (Yin, 2011). Birçok kişi söylem analizini ise dil bilimin bir alt dalı gibi tanımlayabilirler. Fakat söylem analizi bu açıdan yalnızca dilin araştırılmasına değil de insanların reel yaşamda onu farklı amaçlar doğrultusunda nasıl kullanabildiklerine odaklanmaktadır (Jones, 2012). Söylem analizi; edebiyat, dil bilimi, antropoloji, psikoloji, felsefe, sosyoloji, iletişim ve medya çalışmaları gibi oldukça değişik disiplinlerden beslenip gelişerek ve disiplinlerin teorideki fikirlerine dayanmış bir analiz tekniğidir (Potter ve Wetherell, 1987). Sosyoloji, psikoloji, bilişim ve de felsefe vb. gibi bilim dallarına göre yeni bir dil disiplin alanı olan söylem analizi, bu bilim dalları ile kesişmektedir. Bu bilimler kendi içlerinde başka amaçlara yönelik olarak söylem analizini kullanırlar (Brown ve Yule, 1983). Söylem analizinde ise asıl amaç, sözlü veya yazılı olan bir söylemin adlandırılması ya da yorumlanmasıdır. Her çeşit konuya yönelik söylem analizi yapılabilmektedir. Söylem analizinin altında politika, stratejik yönetim, ideoloji ve pazarlama vb. geniş bir konu alanı bulunmaktadır (Baş ve Akturan, 2013). Söylem analizi aynı zamanda çeşitli sosyal alanlarda yapılan çok farklı tip çalışmaların bulunmasında kullanılan disiplinler arası bir yaklaşımdır (Jorgensen ve Phillips, 2002). Bu bakımdan da söylem analizinin aslında bütünleşmiş tek bir teori, uygulama veya metot olmaktan çok çeşitli disiplinler ve araştırma yöntemleriyle devam ettirilen, heterojen özelliklere haiz nitel bir inceleme şekli olduğu söylenebilir (Tonkiss, 2006). Söylem analizinde incelenen doküman ya da metindeki sayıltı, anlam ve değerlerde zaten mevcut bulunan sosyal kategorilere dikkat çekilir. Dil incelenen olay bakımından olayın mühim bir ögesi olduğundan olay veya fenomen onu açıklamakta olan dilden ayrılmaz (Balcı, 2013). Söylem analizi sosyal olaylar ve bu olaylarla ilişki olan yapılarının anlaşılmasında dilin “önemli bir analiz birimi” olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Özdemir, 2010). Söylem analizi her durum ve konumda uygulanabilmektedir. Teknolojik veya ekonomik hiçbir kaynak olmadan da yapılabiliyor olması önemli bir avantaj olarak görülmektedir (Balcı, 2013). Hardy ve Phillips (2002), meydana gelen olaylarda yeni konuların sadece söylem analizi ile ayrıntılı olarak incelenebileceğini ifade etmektedir. Söylem analizi, insan davranışlarının konuşulamayan ve bilinmeyen taraflarını meydana çıkarabilmesi bakımından dil ve söylemin fonksiyonunun anlaşılmasını sağlamaktadır (Asar ve Arifoğlu, 2018; Morgan, 2010).

Söylem analizi farklı disiplinlerden (antropoloji, sosyoloji, psikoloji, felsefe, dil bilim, medya ve iletişim çalışmaları, edebiyat çalışmaları,) beslenip gelişen ve bu farklı disiplinlerin teorik bakış açılarına dayanmakta olan zırlarla kuşatılmış bir analiz tekniğidir (Potter ve Wetherell, 1987; Tonkiss, 2006). Söylem analizi bu bakımdan birleşmiş tek bir teori, uygulama ve metot olmamaktadır. Bunun

yerine değişik disiplinler ile değişik inceleme gelenekleri içerisinde yürütölen ve heterojen özelliklere haiz olan nitel bir inceleme şeklidir (Tonkiss, 2006).

Foucault ise söylemi sosyal yapılar ile dil arasında olan bağa atıfta bulunup açıklamaktadır (Potter, 1996) ve de ona göre söylem; a) Sosyaldır hasılı kelimeler ve kelimelerin anlamlarının nerelerde ve kimler tarafından ve kimler için nasıl kullanıldığına bağlı olarak açıklar. Sonuç olarak da sözcüklerin anlamları kurumsal ve sosyal ortamlara göre değişir bu sebeple evrensel söylem denen bir şey yoktur. b) Birbiriyle çelişen değişik söylemler olabilir. c) Söylemler birbirleriyle çelişme durumunda olabilecekleri gibi aynı zamanda bir hiyerarşi içinde düzenlenmiş olarak da görölebilir. Hiyerarşi ve çatışma iktidar kullanımı ile yakından ilgilidir. Söylemlerin üretilebilmesi ve iktidarın kullanımı arasındaki bağ sebebiyle söylem analizi için iktidar kavramı çok büyük önem taşımaktadır (Punch, 2005). Foucault'nun söylem üzerindeki düşüncelerini temel almakta olan söylem analizi, geleneksel olan düşünme ve yazma pratiklerinin kültürel yapı içinde politik ve ideolojik amaçlara nasıl hizmet ettiğine, benzer şekilde de insanların düşünme şekillerinin ve sosyal bir varlık olarak eylemlerini nasıl sınırlandırdığına, kısıtlandığına yönelik açıklamalar getirmeyi amaç edinmektedir. (Wooffitt, 2005). Kim niçin ve nasıl konuşuyor? Kim nasıl susuyor ya da dinliyor? Kim nasıl okuyor ya da nasıl yazıyor gibi sorular ile başlayan söylem analizi varsayımlardan değil de belirsizliklerden hareket etmektedir. Ayrıntıya odaklanan söylem analizini pragmatiktir. Yani o dili kullanmakta olan insanların dil ile ne yaptıkları sorusuna yanıt olarak söylemlerdeki linguistik özellikleri onların dille neler yaptıklarını kavramak gayesiyle incelemektedir (Sözen, 1999).

Dijk (1997), söylem analizinin gözden geçirilen ilkelerini şu şekilde sıralamaktadır (Akt: Galasinski ve Barker, 2001b, s. 63-64):

- Söylem analizi doğal bir biçimde yazı veya söz durumunda olan söylemler üzerine odaklanmaktadır. Böyle yazı ve söz hâlinde bulunan söylemler herhangi bir eklemenden veya sterilizasyondan geçmeyen; gerçekliklerinden, doğallıklarından ve oldukları şekillerden mümkün olduğu kadar kayıp vermemiş asıl verilerdir.
- Söylem, söylemin kendi genel ve yerel bağlamının içerisinde bağlamına göre incelenmelidir. Bu bağlamı ortaya çıkaran parçalar; söylemin gerçekleştiği yer ve zaman, taraflar ve bu tarafların kendi iletişimleri ve sosyal rolleri ve konu ile ilişkili olan normlar, sosyal bilgiler, değerler, örgütsel ve kurumsal yapılar şeklinde sıralanabilir.
- Söylem, sosyal uygulamanın tabii bir şekli olarak sosyo-kültürel bağlam içinde ortaya çıkar. Dili kullananlar fertlerden soyutlanamaz, gruplarının, kurumlarının ya da kültürlerinin bir elemanı olarak iletişimin olduğu her ortamda birbirleri ile ilişki içindedirler.
- Söylemin başarısı linear ve ardıldır. Hasılı söylem birimleri peşi sıra gelen birimlere (her birim bir sonraki veya önceki birimle ilişkili olarak) bağlı bir biçimde izah edilir. Bununla birlikte söylem dizinlerinde daha sonra yer bulan unsurlar kendisinden önce gelmiş unsurlara göre daha özel fonksiyonlara haiz olma özelliklerini de (ör: yanıtlar sualleri takip ederler) bulundurabilirler.

- Söylem analizi, söylemin seviyesi ile söylemin katmanlarıyla ilgilenmenin yanında bunlar arasında olan karşılıklı ilişkilerle de ilgilenmektedir. Söylem seviyeleri söylemin öğelerinin (sesler, sözcükler, söz dizimsel şekiller) başka çeşitlerini tasvir etmekle birlikte söylemin değişik boyutlarını da (etkileşim biçimleri, dilsel fiiller) göz önüne sermektedir.
- Dili kullananlar ile dil analistleri “mana” üzerinde durur ve iki özel soru tipi üzerinde odaklanırlar: “Bu hâlde bunun manası nedir?”, “Neden bunu söyledi ya da bu halde aslında kastetmiş olduğu şey ney?”
- Genellikle söylem, dil ve iletişim kurallı ve hüküm verici olan etkinlikler olmaktadır. Bunlar, hem katı/kuralcı “her şey ya da hiçbir şey” dil bilgisi kurallarından hem de esnek tartışılabilir etkileşim ilkelerinden meydana gelmektedir.
- Söylem analizi yalnızca katı kurallar veya ilkeler üzerine odaklanmaz, bununla birlikte söylem içerisinde fertlerin neleri nasıl ihlal ettiklerini, nasıl görmezden geldiklerinin ve boşlukta kaldıklarının üzerinde de durmaktadır.

Farklı disiplinler arasında farklı bakış açıları olmakla birlikte alan çalışanları söylem analizinin ortak özelliklerine ve bazı ana ilkelerine işaret etmektedirler.

Punch (2005, s. 215), üç ilkenin genel anlamıyla bütün söylem çalışmaları açısından genel geçer olduğu üzerinde durmaktadır. Bunları da şu şekilde açıklamaktadır:

- 1- Söylem içsel olarak yapılandırılmıştır, kurallıdır ve de kurullarla yönetilir.
- 2- Söylem kaçınılmayacak bir şekilde tarihi ve sosyal bir matris içerisinde konumlanmış olan ekonomik, siyasi, kültürel, kişisel ve sosyal gerçeklerin söylemi belirlediği hatipler tarafından oluşturulur.
- 3- Söylemin kendisi de bu tarihsel ve sosyal matrisin önem ifade eden yerlerini biçimlendirir ya da kurar. Başka bir şekilde söylenecek olursa söylem, bireyin deneyimlerini ve aynı zamanda da bu deneyimlerin önemli kısımlarını yapılandırır. Bu sebeple söylem analizi, söylem tarafından yapılandırılan veya söylemin etkilediği bireyin deneyimlerinin herhangi bir bölümüyle alakalı olabilmektedir.

Potter ve Wetherell (1994), daha özgün bir şekilde söylem analizini özellikle de nitel araştırmalara daha uygun duruma getirmiş olan şu üç özelliğe dikkat çekmektedir (Akt., Punch, 2005, s. 216):

- 1- Sosyal pratikler olan metinler ve konuşmayla alakalıdır. Bu biçimde olduğu için de geleneksel şekilde dilsel içerik - temalar ve anlamlar - ve uyum ve gramer vb. gibi dilsel şekil olarak sınıflandırılabilir özellikler için ayrı bir özen gösterilir.
- 2- Söylem analizinin inşa, eylem ve değişebilirlikle ilgili üç taraflı bir ilişkisi bulunmaktadır. İnsanlar, yazdıkları ve konuştukları aracılığıyla farklı şekilde fiillerde bulunabilirler ve bu fiillerinin niteliklerini az da olsa tarzların, retorik araçların ve dilsel kaynakların ötesinde söylemlerini inşa ederek tamamlarlar.

- 3- Söylem analizi metinlerin ve konuşmaların retorik bir şekilde ya da tartışmalı bir üslupla örgütlenmesiyle alakalıdır. Retorik tahlil, söylemsel versiyonların olası veya gerçek seçeneklere karşın tasarlanma şekline dikkat çekmek bakımından özellikle faydalıdır. Başka bir ifade ile analizin merkezine bir versiyonun varsayılan gerçeklikle nasıl bir ilişkisi olduğunu sormak yerine bu versiyonun bir seçenikle rekabete girmek için başarılı bir biçimde nasıl planlandığını sorgulamayı yerleştirmektedir.

2.2. Söylem ve Söylem Analizinin Teorik Temelleri

Söylemi temel alan söylem analizinin esaslarına bakıldığı zaman uygulama ve teorik bakımından postmodernizm, post-yapısalcılık, yapısalcılık ve hermeneutik'ten beslenmiş olduğu görünmektedir. Yapısalcılık: Yapısalcılık 1950'li yıllarda Fransa'da ortaya çıkmıştır. Ölmekte olan varoluşçuluğun yerini alan bir düşünce akımı olarak meydana çıkmıştır. Yapısalcılık aslında bir hümanizm tenkiti olup süjeyi sıfıra indirip ve süjeyi yok saymaktadır. Yapısalcılığın Saussure tarafından temelleri atılmıştır. Saussure ananevi dil bilim tutumlarını yanlış bulmaktadır. Onun bakışıyla dil bilimin objesi, dilin düzen, yapısıdır. Dili ilmî bir şekilde incelemek gerekmektedir. Bu ise dili obje hâline getirmekle ancak mümkün olmaktadır. Dili algılamak demek, dilin her ögesi arasındaki o lahzadaki fonksiyonların oluşturduğu düzeni izah etmek demektir. Dil fikrin vasıtası değil, tersine fikir dilin vasıtasıdır. Dil gerçekliği aksettirmez, gerçekliği üretip kelimelerin manalarını objeler değil, dil belirlemektedir. Yapısalcılık dili tarihi gelişiminden ayrı kapalı bir düzen şeklinde ele alarak incelemekte olan bir dil bilim temeli oluşturmuştur (Orkunoğlu, 2007). Söylem incelemeleri dilin bir iletişim şekli olduğu görüşünden yola çıkmaktadır. Dil, simgesel uyumu yapan bir iletişim vasıtasıdır. Yapısalcıların vazifesi, muhtelif kültürlerin organize ettiği dünyayı anlama ve algılama modellerine dayanan kavramsal yapıları ortaya çıkarmaktır. Yapısalcılık, dünyanın özünün ne olduğundan ziyade onu anlamlandırmış olan insanların onu ne şekilde anlamlandırdıklarını bulmak gayesini taşımaktadır. Yapısalcı öngörü dilin arkasında her daim bir mevcut yapı olduğu görüşünü benimsemektedir. Dilin özünden çıkan ve dil vasıtasıyla vücut göstermiş olan söylemde her vakit bir yapıdan yola çıkarak yapı vasıtasıyla bir grup oluşturmaya kalkışır. Saussure'e bakış açısıyla bir dilin mevcut olması için yegâne topluluk veya grup olması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında dilin içtimai varoluş haricinde varlığından söz edilmesi mümkün değildir. Bu şekliyle dil, dilin belirtkesi durumuna gelmektedir. Söylem teorileri günümüzde Saussurecü dilbilim sistemini kabul etmekle birlikte büsbütün söylemlerin arkasında tek ve umumî bir düzen mülâhazasını reddetmektedir (Sözen, 1999) ve öbür dilbilim beyanatlarından beslenmektedir.

Söylem analizinde önemli bir başka kavram da Post- Yapısalcılıktır. Post-Yapısalcılık gittikçe kendi içerisinden ve dıştan gelen tenkitlere maruz kalmıştır. Bu tenkitler post-yapısalcılığın ortaya çıkmasına kaynak olmuştur. Her şey Post-yapısalcılığa göre bir yapı olmakla birlikte bu yapının bir merkezi ve bir sınırı bulunmamaktadır. Dil kendi içerisinde örtülü bir rejim değildir tamamen açık ve esneyebilen bir sistemdir (Orkunoğlu, 2007). Post-yapısalcı tutum, metin merkezli bir tutumdur. Bu düşünce, her metnin ardında bir yapının olduğunu iddia edip okuyucuların ehemmiyetini önemsiz gören yapısalcı görüşün tersine, okuyanı ortaya almaktadır. Metnin manasını yazan değil de okuyan belirlemektedir. Birden fazla okuyan bulunduğundan metnin de birden fazla manası bulunmaktadır. Yazan, bu sebeple modernitede

olduğu şekliyle güç kaynağı olmamaktadır. Yapısalcılık, yazanı maalesef öldürmüştür. Post-yapısalcılıksa bu öldürme işini genişleterek, yazanı öldürmekle metni ve okuyanı ön plana göz önüne getirmiştir. Post-yapısalcı anlayışa göre metni oluşturan yazan değil metni asıl oluşturan okuyandır. Post-yapısalcılık anlayışı her okumayı, aynı zamanda yazma olarak görmektedir (Sözen, 1999). Postmodernizm: Postmodernizm değişen, ayrılan grupların kültürünü daha da doğrusu “aşağı” kültürlere doğru yönelmiş, grup kültürlerini değerli kılan bir tutumdur (Bolay, 1998). Modern dünyanın konvergenez, ikili değerlilik, malumatın hâkimiyeti, uzlaşma ve süjeler arasılık, nitelikli irfan anlayışına karşı duran postmodern dünya; artma, mitolojinin iyileştirme, uyumsuzluk ve grup kültürü ile karakterize edilmektedir (Hesapçıoğlu, 1998). Postmodernizm, süjeyi “belirleyici” konumdan indirip belirlenmiş olan konumuna taşımaktadır. Süje, dil veya (iktidar) güç tarafından inşa edilmektedir. Foucault bunu karakteri ve kimliğiyle şahıs biçimler, istekler ve hareketler üstünde uygulanan güç ve iktidar irtibatının bir ürünü olarak görmektedir (Arslan, 2001). Postmodern görüş ise felsefenin özünde şuur değil de dil bulunmaktadır. Postmodernizm, aslında dilin tüm gerçekleri yansıtamadığını öne sürmektedir. Postmodernistler arasındaysa dil hususunda; a) Dil gerçeklikleri yansıtamaz. b) Dil gerçeklikleri artık yansıtamaz, biçiminde başlıca iki temayül bulunmaktadır. Dilin gerçeklikleri savunamayacağını öne sürmüş olanlar; dil ile gerçek arasında bağ olmadığı için dilin, gerçeklik aksettirmek kudretinde olamadığını öne sürerek dil ve gerçeklik arasında olan irtibatı savunan bütün dil bilimsel kuramları reddetmektedirler. Postmodernizm dil ve dilin yapısı içerisinde olan ögeler arasında olan bir bağın ögesi olmaktadır. Dilde olan metinlerin haricinde başka hiçbir şey bulunmamaktadır. Dilin gerçeklikleri böylece yansıtamayacağı fikrini öne süren kişiler içerisinde yaşanılmakta olan asrın simülasyon asrı olduğuna vurgu yaparak simülasyonun da gerçeklikle alakalı olamayacağını ifade etmektedirler. Böylece gerçeklik kendi yerini artık hiper-gerçekliğe bırakmaktadır. Hiper-gerçeklik ise gerçeklikle hayali olanı birbirlerinden ayırt edebilme melekesini kaybetmekten başka bir şey olmamaktadır. Gerçeklikle ilişkisi olmayan belirtkeler ve imgeler asrında yaşanılmakta olup böyle bir asırda dilin gerçeklikleri aksettirmesi pek mümkün olmamaktadır zira gerçeklik ortadan yok olmuştur (Orkunoğlu, 2007). Postmodernizm yazanı devirmiştir. Metni dönüştürerek ve okuyanı yeni baştan yönlendirmiştir (Hesapçıoğlu, 1998).

Post-Yapısalcılıktan sonra bir başka önemli kavram olan Hermeneutik, bir konuşma, resimlerden ya da yazılı kelimeler oluşan bir metnin detaylı olarak okunması ya da incelenmesine vurgu yapmaktadır (Neuman, 2008) ve geçmişi, dil eserlerinin ve yazılı olan eserlerin dilini tahlil ederek algılamak, yorumlamak fonksiyonunu üstlenmektedir (Sözen, 1999). Dilthey, hermeneutiği ferdî yazın bilim eserlerinden umumi tarihi yasalara ulaşma yöntemi olarak açıklamaktadır ve Dilthey’e göre tahlil etmede dil mühim bir rol oynamaktadır. Zira dil, mana taşıyıcısı durumundadır. Schleiermacher, bütünün cüzden yola çıkılıp cüzün ise bütünden yola çıkılıp ve de aralarında bir ahenk oluşturularak anlaşılabilir olduğunu savunmaktadır. Schleiermacher göre hermeneutiğin başlıca prensiplerinden biri uyumun sağlanabilmesidir ve bu uyum olmadığında dosdoğru bir anlama gerçekleşmeyecektir. Bununla birlikte Gadamer, süje - obje ayrımını yapan bu şekilde tarihselci bir açıklamaya karşı çıkıp metin ile okuyucunun “birlikteliğini” savunmaktadır, yorumlamayı ve anlamayı ayrıca bir süreç olarak görmektedir (Kasapoğlu, 1992). Gadamer, hermeneutiği eksiksiz bir anlamının koşullarının ve karakterinin felsefi bir incelemesi olarak tanımlamakta ve hermeneutik etkinliğin hep bir başka dünyaya

özgü bir mana bağlamını o anda içerisinde yaşanılmakta olan dünyaya aktarmak ya da yöneltme etkinliği olduğunu vurgulamaktadır (Becermen, 2004). Gadamer diyalog, yorumlama, söylem ve anlama kavramlarını birlikte kullanmaktadır ve bu kavramları tek tek açıklamakta olan gerçi her çeşit yorum tekniğini de olası kılan ama bununla birlikte sınırlamalar getirmekte olan ön anlama peşine düşmektedir. Gadamer' yorumu ; suni mananın maskesini düşürerek, saklanan ya da farklı bir şekilde iletilen mana üstündeki örtüyü açmaktır. Yorumlama aslında bir gelenek içerisinde yaratılmış olan söylemlerin net bir biçimde ifade edilme şeklidir. Başka bir ifadeyle ise yorum için söyleme/söylemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Aslında Herkesin söylem/söylemler diye kabul ettikleri bir metin ya da insanın söylemek istedikleri ile kast etmeye çalıştığı ifadeler ancak yorum ile açık ve net bir şekilde gelebilir. Süreç ise bu durumda yorumlanan ile yorumlayan arasındaki bir köprü vazifesi yaparak mevcut boşlukları ortadan kaldırmaktadır (Sözen, 1999). Diğer yandan da Ricœur, yazılı ve sözlü dil arasındaki ayrımları gerekçelendirmek için söylemi ön bir kavram şeklinde kullanmaktadır ve günlük konuşma olaylarında söyleme önem vermektedir ama metin daha fazla öne çıkmaktadır. Ricœur, söylemi tümceden hareketle dil bilim çerçevesinde tanımlamaktadır. Söylem, dilin yazıldığı ve konuşulduğu şeklidir. Dilin süjesi yoktur fakat söylem esnasında konuşanlara göndermeler bulunmaktadır hasılı kimin ne/neyi söylediği önem arz etmektedir. Dilin bir zamanı ve öznelliği bulunmazken söylem hemen her vakit bir şeyler hakkındadır. Söylem şu an içerisinde gerçekleşmektedir. Dil sistemi ise zamanın dışındadır. Söylem betimlemek, temsil etmek veya anlatmak durumunda kaldığı dünyaya göndermeler yapmaktadır. Böylelikle dilin simgesel fonksiyonu söylem içerisinde gerçekleşmektedir. Söylem, metin ardında duran bir şey değildir tersine metin önünde kendisine yer bulmaktadır. Ricœurcu hermeneutik, Batı tarzı hümanist söylemlerin belirten “öteki” düşüncesine bağlıdır (Sözen, 1999).

2.3. Söylem Analizinin Önemi

Söylem analizinin objesi sözlü, sözsüz veya yazılı olan içerikteki metinlerdir (Sözen, 1999). Söylem çözümlenmelerinde asıl gaye, yorumlama ya da anlamlandırma değildir. Belli bir soruyla alakalı kati cevap vermek yerine mevcut olan düşünceleri, bilgiyi ve duyguyu genişletmek, tutum, eylem ve inançları belirten söylemlerin iletisini ve varlığını tarihsel ve sosyal bir bağlam içerisinde değerlendirmedir. Söylem analizi her çeşit konuyla ilgili bir şekilde yürütülebilmektedir. Şayet içtimai meselelere yönelik, politik veya ideolojik bir çözümlenme yapmak amaçlanmış ise eleştirel söylem analizi kullanılmaktadır. Bu açıdan söylem analizi ideolojiden, politikadan, pazarlama ve stratejik yönetime dek uzanmış engin bir konu alanına sahip bulunmaktadır (Baş ve Akturan, 2008).

Söylem aslında meta-eylemdir ve bilgi, diyalog, ideoloji, beyan tarzı, anlatım, müzakere, güç ve gücün değişimiyle harekete dönüşmüş dil uygulamalarıyla alakalı süreç ve süreçlerdir. Söylem siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel alanlar vb. gibi sosyal yaşamın bütün yönleriyle alakalıdır (Sözen, 1999).

Foucault ise söylemi daha genel olarak tarihsel ve gelişmekte bulunan dil uygulamaları şeklinde görmektedir (Potter ve Wetherell, 1987). Foucault'a (1969) her şahıs farklıdır demekle bu farklılıklar şahısların söylemlerinin de birbirinden farklı olmasına kaynak olmaktadır. Tarihin farklı zaman dilimlerinde insanlar, birbirlerinden çok farklı olarak özgülük maskelerini kullanmışlardır. Dolayısıyla da her şahsın söylemi hem tarihi bakımdan hem de içerisinde bulunduğu zaman bakımından

birbirlerinden farklıdır (Parker, 2002). Söylem yalnızca iletinin içeriklerini değil o iletinin bütün boyutlarını, (Kim söylüyor?) onu dile getireni, (neye dayanıp) otoritesini, (Kime söylüyor?) dinleyiciyi ve (Söyleyenler söyledikleri ile neyi başarmak istiyor?) amacını kapsamaktadır. Söylem belli bir zaman bölümü içerisinde belirli bir insan toplulukları arasında oluşan ve de diğer insan topluluklarıyla alakalı bir şekilde geliştirilen bilgileri, ifadeleri ve de fikirleri içermektedir.

Söylem, yapı ve içerik olarak tutarlılığı olmakla birlikte sosyal anlamda şahıslara anlamı inşa etmeye imkan tanıyan dil malzemelerinin vasıtaları şeklinde görülmektedir. Vurgu anlamın oluşmasında söylemin eylemsel bakışını içermektedir. Konuşma/dil bir fiildir ve de bu fiiller; 1) (ne söylendiği) gösterimsel ya da tabirsel anlam 2) (söylenenlerin dinleyiciler üzerindeki etkisi) perlocutionary güç/baskı 3) (Konuşan söyledikleri ile ne yapmaktadır?) illocutionary güç olmak üzere üç temel bileşenden oluşmaktadır (Wood ve Kroger, 2000). Gee'ye (1999) göre de dilin kullanımını hangi zaman diliminde ve nerede olursa olsun, devamlı olarak siyasi bir içerik taşımaktadır. Zira dil, kendisini kuşatmış olan sosyal dünya ve de bu sosyal dünyadaki ideolojilerce kuşatılmış bir haldedir. Dilin arkasında dilden ayrılmaz bir şekilde bulunan siyasi bir söylem her zaman mevcut olmaktadır. Bu bakımdan bakıldığında ise dil ideolojik ve siyasi ifadelerden gayri tutulmak ve onu, onsuz düşünmek neredeyse imkansızdır.

ABD'de 1940'larda daha çok medyaya ait metinlerde kullanılmış olan söylem analizi, nicel bir yöntem olan içerik çözümlemesi ile başlamıştır. Avrupa'da İse hermenötik, gösterge bilim gibi yöntemlerle gelişmiştir (İnal, 1996). İlk söylem analizi çalışmaları 1960'larda konuşmanın ve metnin yapıları içerisinde mikrososyolojik, folklorik, poetik, antropolojik, psikolojik, semiyotik linguistik, stilistik, ve retorik işlevlerle ilgilenmekte olan daha yeni çalışma olarak bir disiplinler arası çalışma alanı şeklinde ortaya çıkar (Van Dijk, 1985). Söylem analizi, metni semantik ve söz dizimsel sınırlarında ilerisine geçerek bir yapı söküme uğratma ve onu oluşturan amacın ne olduğunu anlama çabasından ibarettir.

Söylem analizi veya söylem çözümlemesi, sosyal bilimlerde kullanılan bir uygulamalı dilbilim alanı ve yorumlamacı, nitel bir inceleme şeklidir. Bu yorumlama çalışması sebebiyle "eleştirel söylem analizi" veya "eleştirel söylem çözümlemesi" şekillerinde de kullanılmaktadır. Söylem çözümlemesi, söylem vasıtasıyla konuşan tarafından oluşturulan, iletilen mesajı ve bununla birlikte söylemi ortaya çıkaran kişinin ya da yapının ideolojisini eleştirel bir yaklaşımla açığa çıkarmakta kullanılmaktadır.

Gösterge bilimsel söylem: Gösterge bilim, dil bilimi yöntemlerini objelere uygulamakla birlikte her şeyi dil ile tasvire ve dil dışındaki olguları da kendi dil şekline benzetmesine dönüştürüp açıklamak isteyen bir düşünce şeklidir. Gösterge bilim, sadece dilsel belirtkeleri incelemeyi amaçlayan bir bütün ifade eden her şeyi ele alır ve inceler. Düşünüş içeriği olan eserlerde, afişlerde, romanda, şiirde, reklamlarda, sinema ve tiyatrodan iletişim belirli bir türden dille sağlanmaktadır. Dil sadece işitme imgesinden ve de harflerden meydana gelen bir yapı değildir. Gösterge biliminde ise dil dışı göstergeler, dilsel göstergeler ile birlikte işlenmektedir. Yapısalcı ekol, eserin iç düzenin yazıları önemli kılan asıl etken olduğunu ileri sürmektedir. Barthes de kendisine has bir yaklaşım ile burjuva toplumunun şehir, giysi, moda, otomobil vb. gibi kültürel öğelerini çözümlemiştir (Güngör, 2020).

Söylem analizi uygulama ve teorik bakımından post-yapısalcılık, yapısalcılık, hermeneutik ve postmodernizmden beslenmektedir. Yapısalcılık, dünyanın aslında ne olduğundan çok onu

anlamlandırmakta olan insanların onu nasıl ve ne şekilde anlamlandırdıklarını bulmak amacını taşımaktadır. Bakıldığında Post-yapısalcı yaklaşımın metin merkezli bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Bu görüş, okuyucuyu merkeze alır. Her metnin ardında bir yapının bulunduğunu iddia ederek okuyanın önemini önemsemeyen yapısalcı görüşün tersine hareket etmektedir. Metnin manasını okuyan belirler yazan belirlemez. Birden fazla okuyanın olduğundan metnin de birden fazla anlamı bulunmaktadır. Yapısalcılık, yazanı öldürmüş Post-yapısalcılıksa bu öldürme işini daha da genişleterek yazanı öldürüp okuyanı ve metni daha ön plana çıkarmaktadır. Post-yapısalcı anlayışa göre metni meydana getiren yazan değil asıl metni meydana getiren okuyandır. Bu anlayışa göre her okuma faaliyeti aynı zamanda bir yazma faaliyettir (Sözen, 1999). Postmodernizm, süjeyi “belirleyici” konumdan indirip “belirlenen” konumuna taşımaktadır. Süje, güç (iktidar) ya da dil tarafından oluşturulmaktadır. Foucault’a göre ise karakteriyle ve kimliğiyle birey; istekler, hareketler ve bedenler üzerinde gerçekleştirilen iktidar güç ilişkisinin bir sonucudur (Arslan, 2001). Hermeneutik, bir konuşma, resimlerden ya da yazılı kelimelerden meydana gelen metnin detaylı incelenmesi ya da okunmasına vurgu yapmaktadır (Neuman, 2008) ve geçmişi, dil eserlerinin yazılı ürünlerin dillerini yorumlayarak anlama işlevini üstlenmektedir (Sözen, 1999).

Söylem analizi bir bakımdan “anlam”ın çeşitliliklerini ve değişkenliklerini inceleyen ileri seviye sosyal gösterge ve hermeneutik bilim şeklinde görülmektedir (Elliott, 1996). Söylem analizi başka disiplin kaynaklarından (sosyoloji, antropoloji, psikoloji, dil bilim, felsefe, edebiyat çalışmaları, medya ve iletişim çalışmaları) beslenip gelişerek bu disiplinlerin imgesel bakışlarına dayanmakta olan zırlarla sarılmış bir analiz yöntemidir (Potter ve Wetherell, 1987; Tonkiss, 2006). Söylem analizi bu bakımdan bütünlük sade bir teori değildir ayrıca bir metot ve de bir uygulama da değildir. Farklı inceleme gelenekleri içinde farklı disiplinler arasında uygulanan heterojen özelliklere haiz nitel bir inceleme yöntemi olmaktadır (Tonkiss, 2006). Dijk’in (1997) de söylediği gibi söylem analizi, dil kullanımının ya da söylemin yalnızca biçim (söz dizimsel ya da fonolojik) yönüyle ilgilenmemektedir. Bu bakımdan ilgisini kültürel ve sosyal bağlamı içerisinde iletişimi kurmakta olan dil kullanıcılarının ortaya çıkardığı sosyal hadiselerle çevirmektedir (Barker ve Galasinski, 2001a). Söylem incelemeleri; fonoloji, semantik, morfoloji, sentaks ve pragmatik yaklaşımlarda olduğu gibi tümceyi esas alan dar kapsamlı bir dil analizi de değildir. Tam aksine dil kullanımındaki daha büyük bölümleri sosyo-kültürel bağlamı çevresinde ele alan ve araştıran bir yaklaşım biçimidir (Atay, 2007). Söylem analizi refleksiviteye bağımlı şekilde öz eleştiriye ve eleştiriye açık açık olan bir analiz şeklidir. Kısaca söylem analizi çok fonksiyonlu, çok boyutlu, tarihi ve eleştirel bir çözümleme yöntemidir (Sözen, 1999).

Söylem aslında farklılıklar sistemidir. Söylemler, dilin şekli düzeydeki farklılıklarından başka bakış açılarını dilin kavram düzeyindeki farklılıklara çevirmektedir. Söylem analizi, mevcut farkları keşfetmekle birlikte değişime uğramış, bir söylem içinde dönüşmüş veya mübadele edilmiş bilgi yapılarını araştırmaya almaktadır (Sözen, 1999). Verilmekte olan beyanların manalarının ne olduğunun ortaya konulabilmesi için (semantik) anlam bilimsel, (sentaks) söz dizimsel ve (semiyoloji) gösterge bilimsel olarak sözlü, yazılı ve görüntülü mesajlar üzerinden çözümlenmesi gereğini doğurmaktadır. Anlam bilimsellik söylemleri, kelime ve tümcelerinin dil bilimsel manalarıyla irtibatlandırmak şekliyle beyanını bulundurmaktadır. Söz dizimsellik, kelimeleri hem tümce içerisinde hem de anlatımın bütününde buldukları yerlere bakarak manalandırmayı amaçlamaktadır. Gösterge bilim, söylemin

tahlil edilmesinde belitkelerden faydalanmayı amaçlamaktadır. Gösterge bilim bir söylemi ya da metni çözümlendiğinde kendi içerisinde insicamlı, metnin mana dünyasına, sembolik ve derin seviyelerdeki yapısına açıklık getirmeye çalışarak bir sistematik izlemektedir ve kullanmakta olduğu çözümlerle vasıtalarıyla belirlemiş olduklarını devamlı olarak kontrol etmektedir (Baş ve Akturan, 2008).

Söylem analizi üzerine araştırma yapanlar inceleme sürecinin başında ve sürecin devamında başka birtakım sorularla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu sorular: bu inceleme ne hakkındadır? Bu incelemenin konu alanı nedir? Elde edilen datalar nelerdir? Bu datalar nasıl toplanır ve nasıl seçilir? Bu datalar nasıl analiz edilir ve nasıl organize edilir? Araştırma raporu nasıl sunulur? biçiminde ifade edilebilir (Tonkiss, 2006).

Foucault (1972) insanların sadece söylem sınırları içerisinde değişebileceğini söylemektedir. Söylem; geleneksel destekler, amaç ve güç ilişkilerinin baştan meydana getirilmesi ve bunların da ideolojik olan etkilerini oluşturan ifadeler sistemi şeklinde tarif edilebilir. Merkezinde söylem analizinin tenkit bulunmaktadır ve de söylem analizi tenkitlerini genelde bireylerin veya sosyal grupların gücü ele geçirmek ve ideolojik fikirlerini yaymak amacıyla dili nasıl ve ne şekilde kullanacakları üzerine çevirmektedir (Elliott, 1996). Eleştirel söylem analizi, hegomanya, sınıf farkı, hâkimiyet, güç, cinsiyet, ideoloji, ırk, çıkar, kazanç, ayrımcılık, yeniden oluşturma, gelenek, dönüştürme, sosyal yapı veya sosyal düzen vb. gibi konuları öne çıkarıp ve de inceleme alanı olarak da bu temaları işlemekte olan bir söylem analizi yöntemi şeklindedir. Eleştirel söylem analizi ideolojiler, güç ilişkileri, kimlik tanımlamaları, değerler, vb. gibi muhtelif sosyal olguları dilbilim kurgulamaları aracılığıyla toplumsal düzene ve bireylere nasıl ne şekilde yansıdığıyla ve de nasıl ne şekilde işlendiğiyle ilgilenmektedir (Van Dijk, 2003).

Söylem analizi ile ilgili tüm bu aydınlatıcı bilgiler ışığında bu çalışmada Nietzsche'nin felsefesinin odağındaki "üstinsan" ve "güç istenci" kavramları temel olarak alınacak ve bu iki fikir doğrultusunda *Black Mirror* dizisinin *Dibe Vuruş* (Nosedive), (The Entire History Of You), *Senin Tüm Geçmişin*, (Shut Up and Dance), *Sus ve Dans Et Açımadan Öldürmek* (Men Against Fire), *San Junipero*, *Beyaz Noel* (White Christmas), *Waldo Zamanı* (The Waldo Moment), *Hang The DJ*, *Bandersnatch* bölümleri analiz edilecektir. *Bandersnatch*, *Black Mirror*'ın diğer bölümlerinden farklıdır. Özel olarak film formatında seyircisiyle buluşan bu yapım TV ve sinema tarihinde bir ilke imza atarak ilk kez interaktif seyirci tecrübesi sunmayı başarmıştır. Bu filmde yapımin kritik sahnelerinde izleyiciye tercih yapma seçeneği sunularak filmin seyrine etki etme fırsatı verilmiş, bu sayede izleyici yapımda seyircilikten öte bir konuma taşınarak söz sahibi olma gücü elde etmiştir. Sanal dünyanın yarattığı hiper gerçekliğin bilgisayar oyunlarından sinema sanatına sıçramasına şans verilerek tüm seyirciler bu devrimsel hamlenin hem tanığı hem de kahramanı hâline getirilmiştir. Seyirci olarak insana bahşedilen bu yeni konumun Nietzsche'nin felsefesi şemsiyesi altında nasıl tanrısallık anlamı kazandığı bu çalışmanın konuları arasında ele alınacaktır.

Nietzsche'yi bu çalışmada önemli kılan en güçlü etken salt düşünsel söylemlerin aksine eyleme yönelik bir tavra sahip oluşunda saklıdır. Mevcut tüm değerlerin yıkılmasını adeta emreden Nietzsche tasarı hâlinde bıraktığı *Güç İstenci* adlı çalışmasında tam olarak yıkılan değerlerin yerine hangi değerlerin kurulması gerektiği konusunda aydınlatıcı önerilerde bulunmamış ve hatta çoğu uzmanın görüşüne göre

şevkle başladığı bu çalışması sırasında derin bir ümitsizliğe kapılmıştır. Kendisi *Güç İstenci* adında bir kitap bırakmamış olsa da notlarından ve bu aşamaya kadar onu taşıyan fikirleri doğrultusunda onun insanlığın geleceği hakkındaki devrimsel fikirleri açıkça dile gelmektedir. Her ne kadar seçkinci tavrı ve ırkçılığa kolaylıkla saptırılabilir söylemleri göz ardı edilemeyecek ve iyi niyet sınırlarını kolaylıkla ihlal edecek dozda olsa da günümüzde onun bu düşünceleri dönemi ve yaklaşmakta olan zihinsel yıkımının ayak izlerinde aranmaktadır.

Tüm çalışma boyunca Nietzsche'nin gelecekte tasarladığı insanın izleri sürülecek; teknoloji hâkimiyetinin tanrısallığı sorgulanacak ve insanlığın bu yeni Tanrı karşısında oluşturduğu değerler ele alınacaktır. Köleliğe şiddetle karşı çıkan ve bu sebeple Hristiyanlığı ve onun izlerini taşıyan her tür inancı ve ideolojiyi şiddetle eleştiren Nietzsche'nin *Black Mirror* adlı dizinin yarattığı bu geleceğin dünyasında karşısına dimdik dikilen, teknoloji giyimli insanın onun tasarısındaki "üstinsan"la olan ilişkisi detaylarıyla incelenecektir. Duygulardan çok yapay zekânın denetiminde yaşamını sürdürme kararı almış insanlığın bu noktada karşı karşıya kaldığı anlam arayışı yine bu iki kavram ("üstinsan" ve "güç istenci") eşliğinde ele alınacaktır.

3. FRIEDRICH NIETZSCHE’NİN GÜÇ İSTENCİ VE ÜSTİNSAN KAVRAMLARININ BLACK MIRROR DİZİSİNDEKİ YANSIMALARI

3.1. Genel Hatlarıyla Black Mirror Dizisi

Ressamların kullandıkları bir ayna aygıtı (claude glass) anlamına da gelmekte olan “*Black Mirror*”, eski tarihli olan bir sanat-fizik biliminin buluşmasının ürünüdür. (Özbaş-Anbarlı ve Ceyhan, 2017, s. 239). Bu aparat, eskiden ressamların resmini çizecekleri nesnenin yansımasına bakıp çizebilmelerini sağlamakla birlikte aynen *Black Mirror* dizisinde olduğu gibi gerçeklerin yansımalarını göstermektedir. İngiliz yapımı olan *Black Mirror*, bilim kurgu tarzında çekilmiş bir dizidir. Dizi Channel 4 kanalında, 4 Aralık 2011 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Dizinin reytinglerinin artması, yorumcuların diziye dair olumlu eleştirileri dizinin yayın haklarının Netflix tarafından 2015 yılında satın alınmasını sağlamıştır. Barney Reisz dizinin yapımcılığını, Charlie Brooker ise yönetici yapımcı ve yine Annabel Jones yönetici yapımcılığını üstlenmişlerdir. Dizinin göze çarpan özelliklerinden bir tanesi, her bölümde başka mekân ve ana temadan kopmamakla birlikte başka oyuncu kadrosuyla beraber başka bir konuyu işlemesidir. *Black Mirror* dizisi içinde bulunduğu bağlamdan hareketle modern bireylerin ve modern toplumun içinde buldukları durumları ve muhtemel sorunlarını, değişen ve gelişen enformasyon teknolojilerinde günümüze kazandırdığı gelişmeleri ve bununla birlikte problemleri, sosyal yaşamdaki sanat, iktidar, medya ve günlük yaşam ilişkilerinin tenkiti şeklinde göz önüne sunmaktadır. Bilim kurgu öğelerine zaman zaman başvuran dizi modern toplumla alakadar bir distopya oluşturmaktadır. *Black Mirror*, on dokuz bölümden 1. sezon (2011) üç, 2. sezon (2013) üç, yılbaşı özel bölümü, 3. sezon (2016) altı ve 4. sezon (2017) altı oluşmaktadır (Ersoy, 2018).

Michel Foucault’un Jeremy Bentham’ın hapisane modelinden ilham alarak geliştirdiği panoptikon kavramı, modern iktidarın toplumsal kontrolü sağlama ve kendisini yeniden üretmenin bir yolu olarak daimî bir asimetrik gözetimi ifade eder. Buna göre herkesi her yerde gözetleyen Tanrısal göz sayesinde insanlar fikir ve davranışlarını kontrol etme eğilimindedirler. Teknolojinin gelişmesi ile gözetim mobese kameralardan kredi kartlarına, gps verilerinden kimlik numaraları aracılığıyla tutulan kişisel kayıtlara kadar geniş bir alana yayılmış durumdadır. Dizide devlet erkinin teknolojik imkânlarla bu panoptikon dünyasını nasıl sınırsızca genişlettiğine vurgu yapılır (Turan, 2019). *Black Mirror* dizisinde yoğun bir şekilde teknolojinin yarattığı ve hepimizin ortaklık ettiği büyük bir dünya şirketi hâline gelmiş olan dijital âlemin gözetiminde hepimizin kölelere dönüşmeye başladığımız düşüncesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra insanın teknolojiyi giymeye başlamasıyla transhümanizm kavramının hızla gerçeklik kazanmaya başlaması ve bu dönüşümle tanıdık tüm insanlık değerlerinin alt üst oluşu da dizinin ana temasını meydana getiren unsurlar arasında yer almaktadır (Özbaş-Anbarlı ve Ceyhan, 2017).

Black Mirror, bir gelecek distopyası yaratır. Distopya kelimesi, ilk olarak 1868 yılında avam kamarasında yapılan bir konuşmada John Stuart Mill tarafından söylenmiş, o günden bugüne dek evrimleşerek “gelecekte oluşabilecek olumsuz toplumları” tanımlamak için kullanılır olmuştur. Süreç

içinde totaliter devletlerden teröre, kontrolden çıkan teknolojik gelişmelerden devasa savaflara, insanlığı yok olma eşiğine getiren virüslerden çözümsüz hastalıklara kadar geniş yelpazedeki senaryolarla karşımıza çıkan, karşı ütopya ya da kakotopya olarak da adlandırılan bu kavram, günümüzde sanatın birçok dalında, özellikle edebiyat ve sinemada kendisine ayrı bir yer edinebilmiştir (Turan, 2019).

Black Mirror dizisini bu çalışmanın ana çatısını oluşturan Nietzsche'nin "güç istenci" ve "üstinsan" kavramları açısından değerlendirmek gerekirse dizide hakim olarak yer alan ileri teknolojinin insan hayatına olumsuz yansımalarından yola çıkarak şu yoruma ulaşabiliriz: Güç, ele geçtiği her elde eşitsizlikten kaynaklı haksızlığa yol açacak ve neticede daha güçlü olanın güçsüz üzerinde tahakküm kurmasına sebep olacaktır. İleri düzeye erişmiş bir teknolojinin insan hayatını kolaylaştırıp hızlandırması kadar bu gelişmelerin beraberinde taşıdığı anlamlarla yeni değer yargılarıyla tanıştırması da kaçınılmazdır. Bu Nietzsche'nin salık verdiği türden eski değerlerin yıkılıp yeni değerler yaratmasından çok farklıdır. Burada söz konusu olan değerler, Tanrısallık kazanmış bir teknolojiye hakim olmayı başarmış, onun bir çeşit havarileri konumuna erişmiş olanların kontrolünde de değildir. Burada bahsedilen değerler, insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar hızlı bir şekilde, sanal âlemin gözü önünde bir tür seri kolektif bilinç kabulüyle şekillenen ve aynı hızda popülerleşerek yaygınlaşan değerler silsilesidir. Bu yeni çağın karizmatik figürlerini ise bu dijital dünyanın en çok takip edilen fenomenleri oluşturmaktadır. Hakikat sonrası (post truth) kavramının şemsiyesi altında, gerçeklik algısının her ele göre şekillendiği bir dünyada *Black Mirror* adlı dizinin iddiası bilim kurgudan ziyade kehanet niteliği taşımaktadır. Diziyi tüm dünyada fenomen hâline getiren ve her yaştan insanı kolaylıkla etkisi altına almasını sağlayan en büyük neden ise fütürist bir dünyada bizi çok tanıdık gelen olayların olası sonuçlarıyla yüzleştirmesinden kaynaklanmaktadır (Mudedede, 2018).

Makineleşen bir dünya tasviri sunan *Black Mirror*'ı daha iyi anlamak için felsefenin çıkmaz sokaklarından biri olan ruh-beden ikiliğine de göz atmakta fayda var. Kartezyen felsefenin babası, modern felsefenin başlatıcısı kabul edilen Descartes hayatta olduğu zamanda bile düşünceleriyle, özellikle de aklın bedenle olan ayrılığı üzerine görüşleri kendisine o kadar çok zıt görüşü etrafında toplamıştır ki bunların en başında o dönemin büyük filozoflarından Spinoza gelmektedir. Çağımızdaki bilim algılayışı Spinoza'nın cisimleşmiş olan us anlayışı ve bedenin bir ürünü olarak aklın olduğu görüşünü desteklemektedir. Spinoza ikisini aynı şey olarak tek ve ayrılmaz bir şekilde görmektedir. Beden ve ruhu farklı olarak düşünen Descartes, bilim kurgu için hâlâ yaşamasına rağmen bilim için ölmüştür. 1980-90 lı yıllarda bedeni vücuttan ayrılıp ve yüklenmiş olan bilinç olarak görülen internetin geniş alanlarında gezmiş olduğunu tahayyül eden siberpunk vasıtasıyla hayatta tutulmuştur. Böyle bir oluşum sanal bir cennet kodlayıp madde ve kalıptan ayrılmış dünyada özgürleşme imkanı verdi. Siberpunk'ın göklere taşımış olduğu bu duygular yeni değildi. Yalnızca Descartes'e değil onun da eskisine, Platon'un Sokrates'in son saatlerini anlattığı *Phaidon* yapıtına kadar uzanmaktaydı. Batı tarzı felsefesinin öncüsü, daha ölmeden evvel ruhunun beden prangalarından kurtulmuş olduğunu anlamıştı.

Nietzsche'nin akli duyguların önüne koyduğu ve öte dünya inancını pekiştirip insan güdülerini tembelleştirip atıl hâle getirdiği gerekçesiyle şiddetle eleştirdiği Sokrates bedensiz ruha inanıyordu. Bedensiz ruh, ruhsuz beden var olabilir miydi? *Black Mirror* dizisi aslında bilimin çok uzun zaman önce yüzünü çevirdiği bir dala bağlanmaktadır: Homonculus. Bu küçük insan, öbür bedenlerde ve hatta oyuncaklarda bile vardır yalnızca makinelerde varlık göstermez, *Black Mirror* dizisinin bu ilkel insan

hikayesinde oluşturduğu tek farklılık siber dünyanın sanal cennetine bir de sanal cehennemi eklemiş bulunmasıdır. *Black Mirror* dizisinde bedenden ayrılmışlığın, bedenleşme olgusunun karşısında çok daha kötü bir oluş biçimidir. Esasında homonculus'unuz (yani sizin bir parçanızdan üretildiğini fark etmediğiniz ya da farkında olmadığınız mini bir siz) korkutulabilir, istismar edilebilir ya da elektrikle sonsuzluğa gönderilebilir. (Mudede, 2018).

Nietzsche, "üstinsan"ı *Böyle Buyurdu Zerdüşt* adı eserinde şöyle tarif eder: "İnsan dediğimiz varlık üst insan ile hayvan arasında bulunan gerilmiş bir ip gibidir. İnsanı büyük yapan şey onun bu iki kavram arasında bir köprü vazifesi yapmasıdır, şayet bir amaç değildir; insanda sevilen ve sevilebilecek olan şey bir onun karşıya geçişi ve bu esnada batışıdır. (Nietzsche, 1982). Nietzsche'ye göre Hristiyan ahlakı, kişiyi hayatı boyunca tercihler yapmak zorunda bırakır. Yaptığı bu tercihler kişinin dışarıdan gelen sesi dinlemesiyle kendi iç sesini dinlemesi arasındadır. Yaşamın her buyruğu kişide "yapmalı" ve "yapmamalı" yasasıyla meydana gelir. Bu buyrukları ve başkalarının bizden beklentilerini yerine getirmek Nietzsche'ye göre kötüdür. Nietzsche'ye göre ömrünün sonuna kadar başkasının dayattıklarını yaşamak ahlaksızlıktır. Yaratacak hiçbir şeyi olmayan kişiler, kimsenin yaratacak bir şeyi yokmuş gibi bir düzen kurmak istemiş ve bunu başarmışlardır. Toplum bireye sürekli bir şey vererek, tehdit ederek onun özgürlüğünü ve benliğini elinden alır. Onun kişiliğini istediği gibi şekillendirir. Bu baskı sonucunda uygar insandan bir köle ortaya çıkar. Uygar insanın köleleşmesi toplumda yaratıcı bireylerin kalmayıp herkesin köle olduğu bir topluma dönüşmesi demektir (Nietzsche, 2018).

Black Mirror dizisinin genel olarak ele aldığı olaylar tam da Nietzsche'nin tasvir ettiği dünyaya uygun bir rotada ilerler. Teknolojinin kölesi hâline gelen insanlar bu esaretin yayılma hızı yüzünden değişimin etkilerini sorgulayamadan yıkıma uğramaktadırlar. Örnek teşkil edecek, yol gösterecek geçmişten gelen yaşanmışlıklardan edinecekleri tecrübelerden mahrum, karşılaştıkları bu yeni dünyada yapayalnızlardır. Nietzsche'nin salık verdiği şekilde çekilen bir acı vardır ancak bu acıyla dönüşerek güçlenip "üstinsan"a ulaşacak insan türüne yabancılarıdır. Çünkü bireysel olarak gerçekleşecek bir başkaldırı, teknoloji devi karşısında Don Kişotçuluktan pek de farklı bir konuma işaret etmemektedir. Bu yeni dünyada teknolojiye başkaldırma, toplumdaki kopuşa, bir çeşit izolasyona mahkûm olma anlamına gelmektedir.

3.2. Dibe Vuruş (Nosedive): Güç İstenci Kavramının Yıkıcı İzleri

21. yüzyılın belki de en belirleyici özelliği kamusal alanın sosyal medyaya taşınması oldu. Yüz yüze etkileşimden uzak, insanların olmak istedikleri kişilere bürünmek için sanal olarak kuşandıkları rolleriyle bu alanı kaygan bir zemine dönüştürürken paradoksal olarak bu etki gerçekliğinden hiçbir şey kaybetmedi. "Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki tarihte ilk kez çok fazla yemekten ölen insan sayısı, açlıktan ölmüş insan sayısından daha fazladır. Enfeksiyon hastalıklarına bağlı olan ölümler azalırken yaşlılık sebebiyle olan ölümler gittikçe artmaktadır; suçlular, teröristler ve askerler tarafından öldürülenlerin toplamından daha fazlası intihar etmektedir. 21. asrın başlarında ortalama bir insanın McDonald's hamburger menüleriyle boğulmaktan ölme olasılığı Ebola virüsü, kuraklık ya da terör saldırılarında yaşamını kaybetme olasılığından çok daha fazladır ." (Harari, 2016). Bu gerçekler

yüzyılımızın insanını pesimist mi yaptı? Nietzsche, *Güç İstenci* adlı yapıtında “Modern pesimizm, modern dünyanın yararsızlığının bir ifadesidir, varoluş dünyasının değil.” (Nietzsche, 2010b, s. 44) derken aslında modern insanın yakasına yapışan illetten, insanlığın “üstinsan” a ulaşmadaki en büyük engeli olarak kabul ettiği nihilizmden söz etmektedir. Nietzsche’ye göre nihilizmin yol işaretleri acının keyfe karşı üstünlüğü veya karşıtı hedonizmdi. Yapay bir biçimde kurulan “değerli, asıl” dünyaya karşı reddedilen bir dünya. Esasında bazıları bu “asıl dünya”nın nasıl bir malzemededen olduğunu bulur. Bu halde bireyin bıraktığı aslında reddedilen dünyadır ve bu yüksek düş kırıklıklarını, ve inkâr edilmeyi niçin hak ettiğine ilişkin sebeplerine eklemektedir. Nihilizme iş bu aşamada ulaşılır. Bireyin bıraktıkları yalnızca hükümden geçmiş olan değerlerdir. Güç ve güçsüzlükle alakalı sorunların tüm sebepleri burada yatmaktadır: Gücsüzler yok olurlar. Daha da güçlü olabilenler yok olmayanları yıkar. En güçlülerse hükmü geçen tüm değerlerin hakkından gelirler. Sonuç olarak bu da trajik olan asrı oluşturmaktadır (Nietzsche, 2010b, s. 45).

Black Mirror dizisinin en tartışmalı bölümlerinden biri olan *Dibe Vuruş* (Nosedive)’ta ana tema dijital mecrada oluşturulmuş olan kamusal alanda var olma mücadelesi olarak özetlenebilir. **Bu bölümde Nietzsche’nin “üstinsan” a ulaşma yolunda büyük önem verdiği “özgür irade” sorunu ele alınmaktadır.** Bu arenada rekabet öylesine acımasızdır ki insani değeriniz başkalarının vereceği puanlarla ölçülmektedir. Tüm bölüm boyunca genç kadın kahramanın yüksek puana erişip ayrıcalıklı kişiler arasına katılmak için gösterdiği insanüstü çabasına şahit oluruz. İki buçuk puanın altına düşmenin düşük seviye insan profili anlamına geldiği ve sonuç olarak da toplumsal hayatta dışlanma tehlikesiyle lanetlendiği bölümde kahramanımız başına gelen talihsizlikler sonucu bu korkunç durumla yüzleşmek zorunda kalır. Değerin başkalarının verdiği puanlarla elde edilmesi Nietzsche felsefesinin başat unsurlarından biri olan tüm değerlerin yıkılması düşüncesine tersten bir yaklaşımı hatırlatır. Neyi savunur Nietzsche? Tüm değerlerin yıkılıp yerine yenilerinin inşa edilmesini. Bu bölümde ellerindeki cihazlar sayesinde toplu kabulleniş sonucu oluşan bir inancın köleleri hâline gelen ancak esaretlerinin farkında olmayan insanların değer üzerinden yarattıkları bu hapisanede gardiyancılık oynayan asıl mahkûmlar olduğunu görürüz. Ortada esip gürleyen bu gücün bir merkezi yoktur. Herkes dokunarak verdikleri kararlarla bir başkasına değer biçerken aynı muameleyi görmeyi de kabullenmektedir. Başkasının kaderi üzerindeki bu yetkinlik aslında neyin değerli olduğu konusunu ortaya atar. İnsanların neye göre puan verdiklerinin ve değer yargılarının kurallarını kimin ya da kimlerin belirledikleri soruları cevapsız kalır. İnsan doğasının acımasız kurban arayışına tanıklık ederiz *İnsanın Anlam Arayışı* isimli eserinde Viktor E. Frankl’in bahsettiği şekliyle “Şayet hayatta bir gaye varsa acıda ve ölümden de bir gaye olmalıdır. Çünkü yaşamak acıyı çekmektir; hayatı sürdürmekse çekilen bu acılarda bir mana bulmaktır.” (Frankle, 2009, s. 9). Söz konusu bölümde insanlar anlamı birbirlerine verdikleri puanlarda bulmuş ve hayatlarının gayesini aldıkları puanlarla elde edecekleri konuma göre şekillenmektedir. Bu uğurda sahte ahlaki değerleri sergiliyor olmak bir çeşit Machiavelli yanlısı olmakla eş değer bir görünüm sergilese de bu davranışların ahlaksızlığını irdeleyecek ve “Kral çıplak.” diyerek

oluşturulan bu mobil engizisyon mahkemelerini yerle bir edecek kişi sayısı çoğunluğun yanında sadece bir avuç insan olarak kalmaktadır. Onlar düşük puanları yüzünden uçak gibi toplu taşıma araçlarına binemezler. Yüksek puan sahibi üstün sınıf insanlarla aynı ortamlarda bulunmaları da yasaktır. Âdeta toplumdan izole, birer gölge gibi yaşamaya zorlanmaktadırlar. Günümüzde Çin, benzer bir uygulamaya geçerek *Black Mirror*'da distopya olarak hafızalarımıza kazınan bu bölümün ete kemiğe bürünerek hayat bulmasına yol açmış durumdadır. Çin hükümeti yurttaşlarının eylemlerini “sosyal güven” başlığında sınıflandıracak bir puanlama düzeni oluşturmaya başlamıştır. Yurttaşların aldıkları puan durumuna göre muhtelif koşul ve şartlar çerçevesinde ceza veya ödül alacakları bu düzende Çin hükümeti kamera sayılarını iki katına çıkartıp Çin’i neredeyse Foucault’un açık hapishanesine çevirmeyi hedeflemektedir. Sosyal Kredi Sistemi ile Çinli yurttaşların, sosyal medya kullanımı, yüz tanıma ve yapay zekâ teknolojilerini de kullanarak puanlanacakları bu yeni sistem şimdiden Çin’in bazı bölgelerinde kısmi olarak uygulanmaya başlamış ve bu proje sebebiyle muhtelif kalemlerde kara listeye alınan 4 milyon 250 bin kişi yüksek hızlı trene binmekten, 11 milyon 140 bin kişi de uçağa binmekten men edilmiştir. Bu sistemle birlikte yurttaşların puanlarını belirlemek için sosyal medya kullanımları, harcama alışkanlıkları, arkadaş çevresi vb. gibi son derece detaylı maddelerin dâhil olduğu bir algoritma sarmalı etkili olacaktır. Sigara içilmeyen bölgelerde yapılan yasak ihlalleri, kırmızı ışıkta geçmek ve borcunu vaktinde ödememek gibi eylemler cezalandırılırken, borç ödemelerini vaktinde yapma ve sosyal sorumluluk projelerinde gönüllü olarak yer alma gibi eylem biçimlerinin ödüllendirileceği duyurulmuştur (NTV, 2020). Dizinin yarattığı kasırganın şaşkınlığı geçmeden Çin’in başlattığı bu uygulama bilim kurgunun fantastik olarak kabul edilen sahnelerinin çok da hayalî olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Bireyin mükemmelliğe ancak ideal toplum içinde ulaşabileceğine inanan Nietzsche’ye göre ideal olan devlet şahsın mevcut potansiyelini açığa çıkarmasına yardımcı olan şartları hazırlamalıdır. O, Hegel gibi mutlak hâkimiyetin olduğu Tanrısal bir devlete inanmaz. Çünkü onun hayalini kurduğu “üstinsan” devletsizdir. Devleti insanlığın akılla ulaştığı en yüksek form olarak gören Hegel’in felsefesinde düzen ve uyum egemendir. Nietzsche’nin görüşünde ise kargaşa egemen olmaktadır. Nietzsche’de hayatın asıl dileği varoluşunu sürdürmek değildir. Güç sahibi olabilmek ve gücünü artırmaktır. Onun felsefesinde sadece insanlar değil, bütün varlıklar “güç istenci”dir (Yüksel, 2017). Nietzsche’de modern insan mevcut değerler altında ezilmiş, devletin kanunları, toplumun ahlaki değerleriyle çepeçevre sarılmış ve hareket alanı daraltılmıştır. Kendi varoluşunu ortaya koyma imkânı kalmayan özne içine kapanarak sürece müdahale etme yeteneğini kaybederek mevcut paradigmanın uzantısı hâline gelmiştir. Bu düşünceden yola çıkarak *Black Mirror*’ın *Dibe Vuruş* bölümünde bir decadence toplum örneği ile karşı karşıya kalındığı söylenebilir. Mevcut düzene kayıtsız şartsız boyun eğmenin söz konusu olduğu bölümdeki gücü isteme Nietzsche’nin bahsettiği türden bütün değerlerin üretildiği ana kavram olarak gücün kendini yükselten her şey hâliyle değil, belli dönemlerde çoğalıp belli dönemlerde de azaldığını öne sürdüğü “güç istenci”nin içe kapanma şekliyle tezahür etmesi söz konusudur. Nietzsche’nin

toplumun çürüme evresi olarak kabul ettiği yozlaşma insanların değer kavramı üzerinden tamamen kişisel haz ve egolarının hâkimiyetinde birbirlerini ötekileştirme çabası olarak ekrana yansır.

3.3.Senin Tüm Geçmişin (The Entire History of You): Tanrısallık Noktasına Gelen İnsan

Tüm anların kayıt altına alınsaydı ölümsüz bir hafıza ile nasıl yaşardın? *Black Mirror* dizisinin (The Entire History of You) *Senin Tüm Geçmişin* bölümü bu soruya odaklanıyor. **Dizinin bu çarpıcı bölümünde “ahlak” kavramı izleyiciyi kendi içinde ikileme sürükleyecek konuyla ele alınıyor.** Bölümün içeriğini özetlemek gerekirse avukat olan erkek kahramanın mutlu bir evliliği vardır. Yaşadığı toplumsal düzende bedenlerine yerleştirilen bir çip sayesinde insanların tüm hafızaları görsel olarak izlenebilmekte ve bu sayede de maksimum seviyede bir güvenlik sağlanmaktadır. Ancak sağladığı tüm emniyete rağmen her yaşanan anıyı güncel kılması ve unutmaya imkân tanımaması sebebiyle çipli yaşam tartışma konusu olmaya başlamış, insanlar kendi aralarında çipli olanlar ve olmayanlar olarak ayrılmaya başlamıştır. Tam da bu tartışmanın yapıldığı yemekli bir arkadaş toplantısında erkek kahramanımız eşinin evlenmeden önceki ilişkisi hakkındaki söylemlerinde bazı tutarsızlıklar fark eder. O geceye ait tüm sohbeti defalarca eşine izletip onu adeta çapraz sorguya tabi tutar. Tüm dizi boyunca bu olayı saplantı hâline getirip paranoya derecesinde hezeyanlara kapılan kahramanımızın eşinin ve onun evlilik öncesi beraberlik yaşadığı kişinin tüm hafıza kayıtlarını didik didik edip her detayı en ince ayrıntısına kadar incelemesine şahit oluruz. Suç teşkil edecek türde eylemlerde dahi bulunmayı göze alacak kadar kontrolünü kaybeden kahramanımız tüm araştırmaları neticesinde kendisine yıkım getirecek gerçekle yüzleşir. Çocuğu kendisinden değil, eşinin evlenmeden önce tanıştığı ve evlilikleri sırasında kaçamak olarak ilişki yaşamaya devam ettiği Jones’tandır. Bu sırrın ortaya çıkışıyla mutlu ailesi darmadağın olur. Tüm gerçeği ölümsüz kılan çip uygulaması ona felaketi getirmiştir. Her şeyini bir anda kaybeden kahramanımız kendi elleriyle çipini çıkararak geçmişi özgür bırakır.

Nietzsche’nin asıl düşmanı akıl değildir. Aklın mevcut her şeye muktedir olduğunu sanıp gözlerini tabiata hasılı Dionysos ögelerine kapamış olanlardır. Nietzsche, neredeyse kartezyen bir akla karşı durmaktadır (Şengör, 2007). Nietzsche, Sokrates’in Grek tragedyasını sonlandırarak Bilgi=Erdem=Mutluluk formülüyle bilgiyi merkeze aldığını ve bu sayede Dionysosçu tragedyayı ekarte ederek Apolloncu düşünceyi merkezî hâle getirdiğini öne sürmüştür. Önceleri tragedyalardaki kahramanlar günahlarından dolayı vicdan azabı duymazlarken Sokrates’in müdahalesiyle vicdan azabı Nietzsche’nin yaşam düşmanı olarak nitelediği Hristiyan ahlakının sırtını dayadığı en önemli kavramlardan biri hâline gelmiştir. Nietzsche’nin karşı geldiği ve kölece olarak nitelendirip negatif “güç istenci” olarak şiddetle kınadığı sadece vicdan azabı değil, hınç ve merhamettir de. Nietzsche insanın amacının mutluluk ve kendini koruma değil, “güç istenci” olduğunu savunmuştur. Tanrı’nın ölümünden sonra onun tahtına oturan “akıl”ın eskiyi farklı şekilde tekrar eden bir akıl olduğunu savunur. Leberhonnier’e göre ise Descartes’ göre süje dünyanın kralı, Tanrı da tahayyül eden süjenin kralıdır.

Buradan yola çıkarak Aydınlanmacı aklın “Tanrı”yı terk etmediği söylenebilir (Tülin, 2010, s. 38). Ölen Tanrı’nın yerine insan aklını Aydınlanma, doğaya hâkimiyetin yanında insana hâkimiyeti de beraberinde getirmiştir. Adorno ve Horkheimer görüşlerini şu sözlerle dile getirmişlerdir: Toplumun gözünde nasıl doğa bir malzeme olarak görülüyorsa hükümetlerin gözünde de insan bir malzeme olarak görülür. Böylece halkın elindeki Tanrı’yı alarak onu manevi bir çöküntüye uğratırlar ve kendi Tanrılarına inandırarak halkın tek efendisi hâline gelirler (Adorno, 2014, s. 122). Aydınlanmacı aklın doğaya hükmü konusunda Bacon’da insanların tabiattan algılamak istedikleri şeylerin tabiata ve insanlara tamamen hükümran olmak için tabiatı kullanabilmek olduğunu söylemektedir (Adorno, 2014, s. 20). Nietzsche’ye göre bu, Yunan mitolojisindeki Sfenks ögesiyle ilişkilendirilebilir ve doğanın intikamıyla sonuçlanacaktır. Nietzsche’ye göre Sfenks doğa demektir ve bilgisiyle doğayı uçuruma sürükleyenin kendisi de uçuruma sürüklenebilir (Peter, 2014, s. 54).

Nietzsche’nin bu düşünceleri kapsamında *Black Mirror* dizisinin *Senin Tüm Geçmişin* bölümünde teknolojik hâkimiyetin en üst seviyeye ulaşması neticesinde insanın kendi doğasına nasıl müdahale ettiğine değinilmekte; organik işleyişe yapılan her çeşit yapay işlemin doğal düzen üzerinde ne türden tahribatlar yaratacağı sorunu irdelenmektedir. Canlı tutulan bir hafızanın Yunan mitolojisinden fırlayıp gelen bir Sfenks misali insana sadece yıkım getireceği fikri dizinin bu bölümünün ana çatısını oluşturmaktadır. Nietzsche’nin ünlü aforizmasında hep dile getirdiği gibi mutluluk ancak ve ancak unutmanın uçurumlarında. Unutan iyileşir.

Hakikat söylemini anlamsız olarak kabul eden Nietzsche için bu söylem Platon’da sadece gerçekliği değil, evrensel ahlak kurallarını ve bu yolla tek tipleştirilen insan biçimini meydana getiren, değişmez ve sonsuz gibi Tanrısal içeriklere de sahip bir söylem olarak kullanılmıştır. Nietzsche, tekçi yerine çoğulcu insan tipi, evrensel ahlak yerine durum ahlakı yoluyla her durum karşısında farklı davranış biçimlerini, değişmez yerine değişen dünya ve bununla ilişkili olan “oluş” söylemini, Tanrısal yerine seküler bir zemini oluşturmuştur. Oluşun ardında değişmez bir özü varsaymak oluşun güzelliğini yok etmek ve yaşamı belirlenmiş, ölü bir erekselliğe hapsedmek anlamına geleceğini düşünmüştür. “Güç istenci” Hobbes ve Schopenhauer’daki gibi kendini korumayı değil, kendini yenmeyi ifade eden bir söylemdir ve tepkisel olan güçlerin varlığı, cogito, ide, numen, Tanrı vb. güçler “güç istenci”nin negatif yönünü, kendini alt etme ve oluşlar dünyasının gerçekliğini yorumlar aracılığıyla ortaya koymak da pozitif yönünü ifade etmektedir. Nietzsche negatif “güç istenci”nin Apolloncu (akılsal) yönü ifade ettiğini düşündüğünden soylu insanın Dionysosçu yani “güç istenci”nin pozitif yönüyle Apolloncu yönünün dengesini kurması gerektiğini öne sürmektedir. “üstinsan” a giden yol bu dengeden geçmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında *Black Mirror* dizisine dönecek olursak insanın bilgiyi kullanma şeklinin onun yaşamına etkilerini fütürist bir zeminde oldukça çarpıcı bir örnekle gözler önüne sermektedir. Unutulmamalıdır ki Nietzsche ilerlemeci tarih anlayışına değil, döngüsel tarih anlayışına sahip bir felsefe geliştirmiştir. Aynı şekilde Darwinci yaklaşıma da itiraz ederek türlerin amacının sadece hayatta kalmak olmadığını, “güç istenci”ni elde etmek olduğunu savunur. Darwin’in düşüncesinin temelinde “yaşam mücadelesi” fikri vardır ve bu evrimci bakış ilerlemeci, faydacı ve iyimserdir. Darwin’e göre

bu evrimsel durum barışı, akli ve erdemi getirecektir. Nietzsche bu fikirlere karşı çıkar. Ona göre “güç istenci” ne ilerlemeci ne mutlulukçu ne de faydacıdır. Nietzsche felsefesi erdeme ve barışa ulaşmayı hedef edinmez. O, kendi kendisini aşabilen, “güçlü” olabilen “üstinsan”ları hedefler (Örnek, 2012, s. 132). Tanrısallık mertebesine erişmeye başlayan ve ölümsüzlüğü ilk olarak hafızada gerçekleştiren insanlığın bu kez ruhsal dünyası ve dolayısıyla mutluluğu tehlikededir. Bir seçim bekler insanlığı. Ölümsüz bir hafıza tanrısının boyunduruğu altına girmeye ve bedeller ödemeye hazır mısınız? (Dürre, 2017).

3.4. Sus ve Dans Et (Shut Up And Dance): Anlam Arayışındaki İnsan ve Adalet

Arendt’e göre 20. yüzyıl teknolojik ilerlemenin ve akılcı bir toplumun büyümesiyle gerçekleşen bir bunalım yüzyılıdır. Teknolojinin tüm başarılarına rağmen bu zafer insanın değerini gözden kaçırmış ve insanı kendi yarattığı ürünün kölesi yapmıştır. Doğan Özlem’in de ifade ettiği gibi bu insan karşısına çıkan her şeyi nesneleştirerek kendisine özel bir şekil vermektedir. Teknik bir dünya içinde giderek yabancılaşan insan sorunu ve modern düşünme biçimini sorgulayan Heidegger de tekniğin her şeyi nesneleştirdiğini, insani olan ve olmayan her şeyi belirli bir program içinde işletilebilir ve denetlenebilir duruma getirdiğini söyler. Nietzsche için gücü isteme başkaları üzerinde hâkimiyet kurmayı gerektirmemektedir. Nietzsche’ye göre güç yaşamın doluluğundan taşan enerji anlamına geldiğinden güç ve şiddet uygulayanların aslında güçsüz insanlar olduğunu söyler. Gücü istemenin iki anlamı vardır: Birincisi tarihin her döneminde insanlığın karşısına çıkan, kendinden daha güçlü ve farklı olanı tahakküm altına alan olumsuz anlamdaki güçsüzün gücü istemesi, diğeri ise yaşamın kendinden doğan ve doluluğu, zenginliği, enerjii kendinde barındıran olumlu anlamdaki gücü istemedir (Atbakan, 2017).

Bu yabancılaşma beraberinde anlam sorununu da getirmektedir. Engin Geçtan’ın *Varoluş ve Psikiyatri* adlı kitabında öne sürdüğü üzere insan, dünyada olan her şeyi mevcut olduğu durumundan başka bir şey de olabileceğini anladığında dünyanın kendisi için anlam sunmasının veya yol göstermesinin mümkün olmadığını anlamaya başlar. Böylece de hayatına anlam verme isteğinde olan insanın aslında pek bir anlamı olmayan bir dünyada nasıl ve ne şekilde anlam bulabileceğinin sualiyle baş başa kalmaktadır. Bu olgunun Salvatore Maddi, “hayatın anlamını arama çabalarının da şümüllü bir hezimete uğramaktan” ileri geldiğini söylemektedir. Hâsılı insanın beraber olduğu ya da yapmayı planladığı işlerin bir ilgiye değer olduğuna, önemine, yararına ve gerçekliğine inanmama durumunu devamlı olarak yaşamaktadır. (Geçtan, 2002, s. 135).

Anlamsızlık duygusunun kökleri varoluşçuluğa dayanmaktadır. Birçok düşünür bu konudaki görüşlerini anlam zemininde insan varoluşunu temel alarak dile getirmiştir. Sartre ise bu durumla alakalı görüşünü, “doğmamız gibi ölmemiz de anlamsız!” diyerek bırakmıştır. Ve etik hakkında bir önermede bulunmamıştır. Bununla birlikte Camus, baştaki nihilistik tavrından gittikçe uzaklaşıp yüreklilik, kardeşçe dayanışma, onurlu bir başkaldırı, sevgi gibi önerileri dile geliştirmiştir. Karl Jasper ise “kendine mal edebildiği nedeni ile bir insanın ne olduğu belirlenir.” diyerek insanın kendisini bir sebebe adamasını, hayata mana katabilmenin bir yolu olarak göstermektedir. Başka bir düşünür Will Durant ise hayata mana verebilecek sebeplerin, insanın kendi kişilik sınırlarının da ilerisine götürmesi ve kendisinden çok daha varsıl bir tümele iş birliği yapmasını sağlayabilmesi gerektiğini ifade etmektedir

(Geçtan, 2002, s. 136). İnsanın varoluşu, Nietzsche'nin sözleriyle iyi ve kötünün ötesindedir (Geçtan, 2002, s. 40).

Black Mirror dizisinin (Shut Up And Dance) *Sus ve Dans Et* bölümü, Nietzsche'nin "güç istenci" düşüncesi ekseninde özellikle üstünde durduğu ve perpektivizmle de desteklediği "suç" kavramı üzerinden değerlendirilmektedir. Kenney adındaki gencin bilgisayarında izlediği cinsel içerikli yayın sonrası, mail yoluyla aldığı bir şantaj mesajıyla yaşamının alt üst oluşunu konu eder. Gelen mesajda uygunsuz videoyu izlerken görüntüsünün çekildiği ve şayet verdikleri talimatları harfi harfine yerine getirmezse bu görüntülerin her yerde yayınlanacağı yazmaktadır. Bu mesajla birlikte Kenny kendisini akıl almaz olayların içinde bulur. Kendisine verilen emirlere itaat edip yerine getirdiği süre boyunca kendisi gibi meçhul şantaj çetesinin gazabına uğramış başka mağdurlarla da karşılaşır. Kimi eşine ihanet ettiği için şantaja boyun eğmektedir; kimisine de emirlere uyduğu sürece başına kötü olaylar gelmeyeceğinin garantisi verildiği için verilen her görevi koşulsuz yerine getirmektedir. Ona da kurallara kayıtsız şartsız uymasını tavsiye ederler. Kenny, eşini hayat kadınıyla aldatan Hector ile birlikte banka soygununa bile karışır. Son olarak çaldıkları parayı şantajcılara teslim etmek için geldikleri ormanda birbirleriyle ölümüne dövüşmeleri istenir. Kenny içine düştüğü bu olayın yarattığı baskıya daha fazla dayanamaz ve silahla hayatına son vermek ister. Ancak silah ateş almaz. Bu olayla eş zamanlı olarak hackerların hem Hector hem de Kenny'nin görüntülerini sosyal medyada yaydıklarının bilgisi gelir. Bu sahnede seyirci Kenny'nin izlediği görüntülerin çocuk pornosu olduğunu ilk kez öğrenir. Bu sahneyle birlikte izleyici de yargısıyla ilgili bir ikileme sürüklenir. Hem Hector hem de Kenny'nin başına ahlaksız davranışları yüzünden bu olayların gelmiş olması hak, adalet kavramlarının görünüşünü saydamlaştırır. Bu noktada Nietzsche'nin perspektivizm kavramının etkileri yoğun olarak hissedilir.

" var olan, bir biçimde ortaya çıkmış olan her şey, kendisinden daha yüksek bir güç odağı tarafından yeni ve farklı gayeler doğrultusunda devamlı olarak tekrar yorumlanır, tekrar ele geçirilip yeni bir fayda doğrultusunda tekrardan biçimlendirilir ve yönlendirilmektedir; canlılar dünyasında meydana gelen her şey bir baş eğdirme ve bir efendi olmadır; diğer taraftan bütün boyun eğmeler/eğdirmeler ve efendi olmalar da o ana kadar olan "anlam"ı ve "amaç"ı mecburi olarak bulanıklaştıracak veya tamamıyla silerek birer tekrar yorumlama, tekrar düzenlemedir." (Nietzsche, 2000, s. 73).

Nietzsche'ye göre her birey dünyayı kendi perspektifinden anlamlandırıldığı, değerlendirdiği ve yorumladığı yönündeki fikri etrafında şekillenmiş olan perspektivist anlayışına göre olgu diye bir şey yoktur. Hiçbir olay birbirinin aynı değildir ve olamaz. Bu bağlamda bir olgunun açıklanması demek, esasen bir yorum üzerine bir başka yorum yapılması demektir. Açıklama olduğu kabul edilen her şey bir "yorum"dur, anlam atfetmedir. Her şey hareket hâlinindedir, olgu diye bir şey yoktur, kavranılmazdır, anlaşılmazdır.

"Eğer bir şeyi (insana ilişkin, biyolojik ya da hatta fiziksel bir fenomenin) hangi kuvvetin ele geçirdiğini, sömürdüğünü, sahiplendiğini ya da onda hangi kuvvetin kendini ifade ettiğini bilmiyorsak o şeyin anlamını da asla bulamayız. Bir fenomen, bir görünüş ya da hatta bir ortaya çıkış değil, var olan bir kuvvette anlamını bulan bir gösterge, bir semptomdur. [...] Aynı nesne, aynı fenomen onu ele geçiren

kuvvete göre anlam değiştirir. [...] Bir Şeyin, ona sahip olan kuvvetler kadar anlamı bulunur.” (Deleuze, 1983, s. 3-4).

Black Mirror, bu bölümünde izleyicilerini dünya üzerinde var olan her kültürün Şiddetle karşı çıkacağı bir olayla sarsar. Çocuk istismarı konusundaki hassasiyetten yola çıkarak herkesi Şu soruyla baş başa bırakır: Özel hayatın ihlali de bir suç değil midir? Adalet terazisinin bir kefesinde kişisel mahremiyetler ötekinde zina ve pedofili vardır. İşte, tam olarak bu noktada Nietzsche'nin perspektivizminin çarkları dönmeye başlar. Hangi suç cezalandırılmakta önceliklidir? Ve bu kararı kim, neye göre vermektedir? Bazı suçların ortaya çıkması için suç işleniyor olması makul gerekçelerle aklanabilir mi? Nietzsche için söz konusu olan, dünyaya ilişkin bilgilere ulaşılması ya da dünyadan zaten var olan çeşitli anlamlar ya da değerler devşirilmesi değil, güç isteminin kendisini değer, anlam ya da bilgi ismi altında dünyaya yani diğer güç istemlerine dayatmasıdır. Dolayısıyla sadece bir yorum olması bakımından “malumat havsala tarafından bulunmaz, dilek tarafından dünyaya yansıtılır veya dayatılır. Değişmeyen, oturmuş bir intizam olmadığına göre yorum her durumda sadece gücün ifadesi olmaktadır” (Berkowitz, 2003, s. 35).

3.5. San Junipero: Üstinsan Olma Noktasında Ölümsüzlük Arayışı

Magee, Nietzsche felsefesinde “üstinsan” kavramını Şu sözlerle özetler: “üstinsan” iktidar isteğinin kendisi için getirdiği her Şeyi yaşamış ve bunları tamamiyle yaşama geçirmiş ve kendi isteğini ad finitum tekrarlama gücü olan insandır (Magee, 2008, s. 225). Herakleitos'un oluş kavramının etkisinin hayli gözlemlendiği Nietzsche'de oluş, insanın kendisini tamamlayabilmesi ve “üstinsan”a giden yolda kendisi olabilmesi için sonsuz dönüş içinde olması anlamına gelmektedir.

Tüm düşüncelerinin gelecekte anlaşılacağını düşünen Nietzsche, “Bilimin vaatleri-Modern bilimin amacı olabildikçe uzun bir yaşam hâsılı bir çeşit sonsuz mutluluktur. Ve olabildikçe az acı çekmektir. Bu da dinlerin vaat ettiklerinin yanında çok sade kalmaktadır elbet.” (Nietzsche, 2003b, s. 122) sözleriyle yaşadığı yıllarda savaş açtığı dinlerin insan doğası üzerinde yarattığı tahribata gönderme yaparken bilimin ulaşacağı zirveleri hafife almışa benziyor. Öyle ki *Black Mirror* dizisinin bu bölümünde tam olarak ölümsüzlük arayışındaki insanlığın bu emeline ulaşması ele alınıyor. Bu bölümün analizini yapmadan evvel Nietzsche'nin öz güveninin en yüksek seviyeye ulaştığı, otobiyografisi olarak kabul edilen *Ecco Homo* adlı çalışmasında insan yaşamı hakkındaki Şu görüşlerine dikkat edelim: Yaradılıştan hastalıklı olan iyi olmaz, ve de kendi kendisini asla iyi edemez; oysa yaradılıştan sağlam olan kişide hastalık daha fazla yaşamak için güçlü bir uyarı olabilmektedir. Aslında uzun hastalık dönemleri bugün bana farksız görünmektedir: hayatı, hayatla beraber kendimi de yeniden tanıdım. Bütün güzel Şeyleri, küçük olsalar bile, başkalarının tadamayacağı Şekilde tattım. Yaşam istencinden, sağlık istencinden oluşturdum felsefemi (Nietzsche, 2011a, s. 15). İşte, kendi yaşamında hastalığın ve sağlığın ne anlama geldiğini bizzat deneyimleyen Nietzsche için yaşamak sadece hayatta kalmak anlamına gelmiyor; acıdan yaşamın değerini yükseltmeyi hedefleyen felsefesiyle ölümsüzlüğün yaşamın her hâlini kabulle gerçekteleceğine inanıyordu. Ama ya insanlar gerçekten ölümsüz olmayı başarsaydı? Hiç hastalanmadıkları, yaşlanmadıkları, istemedikleri koşullara maruz kalmadıkları ve

acının hiçbir türlüyle karşılaşmadıkları, tek bir zamana bağlı kalmadan birden çok dünyada var olma şansları olsaydı ne olurdu? Nietzsche'nin meşhur acısı olmadan ne yapardı insanlık?

Black Mirror dizisinin *San Junipero* bölümünde izleyiciyi iki türlü sorgulama beklemektedir: Birincisi Antik Yunan felsefenin başat sorularından biri olan varlık nedir, var olmak nedir sorusu; ikinci olarak da öte dünya anlayışı. **Bu bölümde tartışılan kavram Nietzsche'nin "güç istenci" düşüncesine ayrılmaz şekilde bağlı olan perspektivizm yörüngeli "hak" arayışıdır. Bu arayış kendisini ölümsüzlük üzerinden tanımlar.** Dizinin bu bölümü *San Junipero* adındaki sahil kasabasında bir barda tanışan iki kadın kahramanımız çekingen Yorkie ve cüretkâr Kelly'nin etrafında şekillenmektedir. İki genç kadının aşkına şahit olduğumuz bu bölümde bastırılmış cinsel kimlik ve tabu konularının da olay örgüsünde baskın rol oynadığını görürüz. Tanıştıkları andan itibaren öz güven problemi yaşayan Yorkie'nin cinsellik keşfi; kimseyle duygusal bağ kurmadan, günöbirlik ilişkiler yaşayarak gününü gün eden Kelly'nin de aşk serüveni başlar. İlerleyen dakikalarda hepimizi şaşkına çevirecek asıl gerçekte karşılaşırız. Yorkie, 40 sene öncesinde geçirmiş olduğu bir trafik kazası sonucunda bitkisel hayata giren ve o zamandan beri önceki yaşam fonksiyonlarını elde edemeyen bir felç hastasıdır. Kelly ise çocuklarını ve eşini kaybeden sessiz bir şekilde ölmeyi bekleyen kanserli bir hastasıdır. Gerçek yaşamda belli olmayan bir gelecek zamanda yaşadıklarını varsaydığımız bu iki kişi, *San Junipero* adlı bir çeşit "sanal simülasyon"da sonsuza değin "yaşamak" için beklemektedirler. 40 yıl önce ailesine eşcinsel olduğunu açıklayan Yorkie, onların itirazları sebebiyle araba kazası geçirip bitkisel hayata girmiş ve o günden itibaren sadece haftada beş saat sanal simülasyonda vakit geçirmeye başlamıştır. Ölmeden evvel yasal süreçleri tamamlayıp tamamen simülasyonda kalmak için bakıcısı Grek ile evlenmeye karar vermiş olsa da simülasyon sayesinde tanıştığı Kelly'ye âşık olmuş ve onunla evlenerek simülasyonda sonsuza kadar kalmak için prosedürü Kelly'nin attığı imzayla tamamlamıştır. Geçiş sonrası simülasyonda tekrar buluşurlar ve Yorkie, Kelly'nin de kalıcı olarak geçiş yapmasını ister. Ancak Kelly, 40 yıl evli kaldığı eşinden ve ona olan bağlılığından bahseder. Ölmeden önce eşine geçiş yapmayı teklif etmiş ancak dinî inançları güçlü olan eşi, ölen kızlarına kavuşma isteğini öne sürerek "O olmadan nasıl yapabilirim ki?" diyerek Kelly'nin bu teklifini geri çevirmiştir. Kuşkular içindeki Kelly ise "Keşke onunla birlikte olduğuna inanabilseydim ama inanmıyorum. Hiçbir yerde olduklarına inanmıyorum." der ve o da Yorkie gibi *San Junipero*'ya kalıcı olarak geçiş yapar. *San Junipero*, *Black Mirror* dizisine hakim olan kasvetli ve karamsar havanın belki de tek dağıldığı bölümüdür. Mutlu biten masallardaki gibi sonsuza kadar mutlu yaşarlar.

Ölümsüzlüğe giden yolu bulmuş olan insanlık acıdan da sonsuza kadar kurtulmayı başarmıştır. Kartezyen felsefenin doruğa ulaştığı bu bölümde izleyici zihin-beden ikiliği üzerine büyük bir sorgulamaya sürüklenir. Ben dediğim zihinse tüm bedeninin hapsoldüğü mekanik düzenekten kurtulmak esas özgürlüğü getirecek, insanlar fizik yasalarının hâkimiyetindeki gerçeklikte yaşayamadıkları birçok hayatı yaşama şansı yakalayacaktır. Descartes'ten önce her türlü otoriteden bağımsız ve özgür bir varoluşa sahip bir özne tasarımıından söz etmek olanaksızdı. Çünkü insan ya doğa ile bütünlüğü ya da Tanrı ile olan hiyerarşik bir ilişki bağlamında açıklanmış, insan hep bütünsel sistem içinde tarif edilmiştir. Ama Descartes ruh-beden ayrımı yaparak insanı bir yanıla mekanik yasalara tabi kılarken diğer yönüyle de özgür ve tercihte bulunan bir varlık olarak sundu. Böylece bizi yaratan olan kim olursa olsun ve üstüne üstelik her şeyden daha güçlü ve daha aldatıcı görünse de biz yine de bir özgürlüğü

yaşarız ki onun sayesinde bir şeyleri tartışılmaz ve gerçek olarak kabul etmek mecburiyetinden kaçınabilir ve böylece de aldatılmayı tamamen önleyebiliriz. Nietzsche için “Düşünüyorum, öyleyse varım.” düşüncesinde düşünme var, öyleyse düşünen bir şey var, önermesi sadece gerçeğin kanıtlanabilmesi durumu değildir. Mantıksal, metafiziksel bir varsayımdır. Buna göre de Descartes’in takip etmiş olduğu çizgiler zarfında insan mutlak bir kesinlikte olan bir şeye değil de yalnızca çok güçlü bir inanç gerçeğine rastlar (Atışar, 2019). Nietzsche için bu bir doğruluk istenci sorunudur. Ona göre bu, dil bilgisel özne kavramından çıkan, dili gerçek dünyanın yerine koymaktan kaynaklanan bir felsefeci hastalığıdır. Ancak *San Junipero* kurduğu ölümsüz zihinler ütopyasıyla Nietzsche’nin bu düşüncelerine meydan okumaktadır. Peki, acısız, sonsuz bir yaşamı tercih eden bu insan türü Nietzsche’nin nefretle andığı son insanları tarif etmez mi? Ahlak yasaları yoktur, devlet, kanun yoktur ama tüm kavramların mimarı zaten insandır. Yaşamın döngüsü ölümü de içerdiğinden yaşamın bu gerçeğinden acısız bir dünyaya kaçış “üstinsan” a giden yola en büyük engel değil midir? Başka dünyalarda gerçekleşen bu mutluluk arayışının onun kınadığı dinlerin öte alemlerinden çok da farklı değildir. Dolayısıyla Nietzsche için kurtuluş beklentisiyle bu dünyadan ümidi kesip başka âlemlere kavuşmak için yaşamak, bu sanal bir dünya olan *San Junipero* bile olsa lanetlenmelidir. Simülasyonun vadettiği cennet Nietzsche’nin cehennemidir.

3.6. Acımadan Öldürmek (Men Against Fire): Gücün Yanlış Kullanımı ve Üstinsan Çelişkisi

Gilles Deleuze makineleşen dünyayı şu sözlerle tasvir eder: “Her halk biçimine denk gelecek bir makine şekli tabii ki bulunabilir: Hükümlerlik toplumları için de basit ya da etkin makineler, insicam toplumları için enerji makineleri, kontrol toplumları için bilgisayarlar ve sibernetik makineler bulunmaktadır. Fakat makineler hiçbir şeyi açıklayamaz, makinelerin sadece bir bölümünü oluşturan kolektif şekillenmelerin çözümlenmeleri gerekmektedir.” (Özmağas, 2017). İnternet, akıllı telefon, yapay zekâ, büyük veri ve robotlarda kodları itibarıyla baskıyı, kötülüğü, insan doğasına zıtlığı barındıramıyorlar. Kapitalist düzenin tüm bu alanları da kendi çıkarlarına göre kullanması, kâr tutkusunun ve yüksek verimliliğin teknolojiyi bir ideoloji gibi donatması, son zamanların otoriter ve neo-liberal yönelimlerinin zorba bir devlet modelini tekrar çağırması vb. gibi etkenler de teknolojinin de insanlık aleminin karşısına bir sorun gibi çıkarmaktadır. Teknoloji, günümüzde büsbütün hayatın işe koşullanması, sömürü düzeninin artırılması, sosyal medya deneyimlerinde reklam odaklı olan kullanıcıların ücretsiz bir şekilde denek ve üretici şeklinde kullanılmaları, tüm internet aleminin sadece birkaç büyük şirketin diktesi altında yönetilmesi, insanlık için yepyeni ahlak ve etik sorunlarının yüklenmesi şeklinde olan sonuçlarıyla karşımıza çıkmaktadır. (Keten, 2019).

İnsanın yargı yetisi ve eylem, Arendt felsefesinin temel taşlarıdır. Kötülüğün sıradanlığı kavramını öne süren Arendt’e göre bu kavram toplumsaldır, itaat ve emir durumu söz konusudur. İnsanlar, iyiliği özel hayatlarına hapsedmiş, kamusal hayatta ise her türlü eylemi yapmaktadırlar. Asıl tehlike budur çünkü böyle bir noktada kamusal alanda sorumluluk özelliği kalmamıştır. Suçluluk ve sorumluluk kavramlarının anlamlarına da işaret eder. Ona göre suçluluk eylemle ilgilidir, hukukidir, bireyseldir ve sorumluluk içermez. Sorumluluk toplumsal bir şeydir ve yurttaşlıkla ilgilidir. Toplumda meydana gelen

her şeyden herkes sorumludur fakat sadece bazıları suçludur. Arendt'e göre kötü eylemlere yönelen insanların yargı yetilerinin yeniden canlandırılması ikna ile mümkündür ve ikna kavramı ona göre politik bir kavramdır. Arendt'in ortaya attığı bir başka soru ise düşüncelerdeki ikiliğin neden kaynaklanıyor olduğudur. İkimizdeki bir olma yetisi, tamamen “kamusal alandan” doğar. Bir alan ortadan kalktığında bir olma yetimiz de körelir ve zihinde sadece iktidarın öncüsünün sesi duyulmaktadır. İşte tam da bu yüzden Arendt, yargı yetisinin toplumsal ve politik bir yeti olduğuna dikkat çeker ve eserlerinde bu yetinin de sürekli beslenerek geliştirilmesi gerektiğini vurgular (Saraçoğlu, 2017).

Ahlaksal olgu olarak adlandırabileceğimiz bir şey yoktur. Dinsel yargı ile ahlaki yargının ortak tarafı her ikisinin de var olmayan gerçeklere inanmış olmasıdır. Ahlak, bir nevi belli bir olaylar bütünüdür. Daha da kesin söylemek gerekiyorsa yanlış bir yorumdur. Ahlaki yargı da dinsel yargı da olduğu şekliyle gerçek kavramını, düş ile gerçek olanın ayrımını hala göstermeyen bir bilinçsizlik basamağı olmaktadır. Öyle ki bu basamakta “doğruluk” bugün “kurgular” dediğimiz bir sürü şeyi tanımlar. Bu durumda ahlaksal yargıya güvenmemek gerekir: Bu açıdan tutarsızlıktan başka bir şeyi içermez (Nietzsche, 2019, s. 49). Nietzsche, ahlaki efendi ve köle ahlaki olarak ikiye ayırır. Ona göre soylu ahlaki iyiyi kendisinden yola çıkarak kavramaya çalışır ve kendisinden daha aşağılık gördüğü şeye “kötü” der. Hristiyanlığın taşıyıcısı olan köle ahlaki ise öncelikle başkalarına yani kendinden daha güçlü olan efendileri, soyluları, öteki dinleri ve ırkları kötü olarak olumsuzlayarak en çok kendisini iyi olarak tanımlar. Köle ahlaki kendisi gibi olmayana en başından “hayır” der. Nietzsche'ye göre her tür “hayır” demek yoksulların yani kölelerin işidir ve bu hayırın yaşamın tüm olanaksız koşullarına karşı kendini koruma isteğine ve hınç duygusuna ait olduğunu söyler: “Siz acaba dünyanın benim gözümde nasıl olduğunu hiç bilir misiniz? Ben, dünyayı kendi aynamdan size göstereyim mi? Bu dünya ezeli ve ebedi, güçten oluşmuş bir canavardır, büyüklüklerin ve güç kuvvet büyüklüğünün çelik gibi sert ve sabit bir toplamından ibarettir.” (Nietzsche, 2000a, s. 140). Nietzsche'ye göre kişi kendi yasalarının hakimi, kurbanı ve öç alanı olmak mecburiyetindedir (Nietzsche, 1997, s. 111). Nietzsche'ye göre kişi kendi sözünü dinlemeli ve buyruk altına girmemelidir. Ve meşhur eserinde Zerdüş'tü şöyle seslendirir: “ey gören kişiler!” dünya bildiğimiz şeyi siz kendiniz oluşturmalsınız: Sizin aklınız, düşünceniz, isteğiniz ve sevginiz burada olmalıdır! (Nietzsche, 1997, s. 84).

Tüm bu bilgilerin ışığında *Black Mirror* dizisinin *Acımadan Öldürmek (Men Against Fire)* bölümünde “kötülük” kavramı geleceğin dünyasında ele alınmaktadır. Zombivari yaratıklar ve “Böcek” denilen bu yaratıkları öldürmekle vazifeli bir timde görev alan Stripe isimli bir asker üzerinden anlatılan öyküde “maske”ismi verilmiş olan bir düzenle karşılaşmaktayız. Askerler, bu maskeler sayesinde görevleri sırasında karşılaştıkları insanları canavar olarak görmekte ve kolaylıkla öldürmektedirler. Rüyalari dahi kontrol eden bir mekanizmaya sahip bu maskeler ne koku almaya ne de herhangi bir duygu hissetmeye olanak vermektedir. Ancak bir operasyonda böcek denilen yaratıkların cihazından yansıyan ışık yüzünden Stripe'ın duyularında farklılıklar oluşur ve öldürmekle yükümlü olduğu yaratıkların insan olduklarını anlar ve onları öldüremez. Aslında “Böcek” olarak söylenen bu yaratıklar, tamamen sıradan insanlardır ve bu insanları açık hedef hâline getiren sebep ise hastalıklı olmaları ve de toplumun dışlanmış kesimi olmalarıdır. İşte, dizinin bu dakikalarıyla birlikte izleyici de bir ikileme sürüklenir. Dizideki yetkililerin Stripe'a yaptıkları şu açıklama aslında tüm dünya tarihinin

kısa bir yorumudur: İnsanlar olarak kendimizi kötü buluyoruz. Ama gerçekte bir tür olarak anlayışlıyız. Aslında birbirimizi öldürmek istemiyoruz ki bu, iyi bir şey. Ta ki geleceğin dünyası düşmanı yok etmeye bağlı olana kadar. 21. yüzyılın başlarında çoğu asker silahını bile ateşlemedi. Ateş ettilerse de düşmanın başlarının üstüne ateş ettiler. Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusu siperde elinde sopayla gezip ateş etmeleri için askerlere vuruyordu. İkinci Dünya Savaşı'nda bile çatışmada askerlerin sadece yüzde on beşi ile yirmisi tetiği çekiyordu. Dünyanın kaderi söz konusuydu ve sadece yüzde on beşi ateş etti. Bence bu şu demek: Ordu kendini toparlasaydı savaş daha hızlı olabilirdi. Biz de değiştirdik. Daha iyi eğitim, daha iyi şartlandırma. Vietnam Savaşı'nda bu oran yüzde seksen beşe çıktı. Mermiler havada uçuşuyordu. Ama ölü sayısı hâlâ düşüktü. Askerlerin birçoğu evlerine kafayı çizmiş olarak dönüyordu. Maske ortaya çıkana kadar da durum hemen hemen aynı kaldı. Maske, en üst düzey silah. İstihbarata yardım ediyor; nişan almanız, iletişiminiz, şartlanmanız, öcülere ateş ederken tetiği çekmeniz daha kolay. İş sadece yüzlerle bitmiyor. Diğer duyularla da ilgileniyor. Çıgıllıkları duymuyor, kan ve pisliğin kokusunu almıyorsunuz. Stripe'ın "Ama onlar insan!" isyanı ona dayatılan seçimlerle zayıflar. Nietzsche'nin bengi dönüş kavramından hareketle Stripe gibi bizler de bir gerçekle yüzleşiriz. Yetkililerce planlanan şey aslında bir nevi insan temizliğidir. Zayıf olanların imhasıyla sorunlular yok olacak ve geriye mükemmel olanlar kalacaktır. Şayet Stripe orduya girmeden önce kabul ettiği tüm şartları yeniden kabul edip tüm yaşadıklarını unutmayı ve maske sistemine geri dönmeye rıza göstermezse hapis cezasına çarptırılacak ve maskeliyken baskınlarda öldürdüğü tüm insanların ölüm anlarını, kokularıyla birlikte tekrar tekrar seyretmeye mahkûm olacaktır. Maskeyi takma kararı aldığı takdirde tüm bu yaşananları unutacak, uykularını bile ele geçiren kâbusları da sona erecektir. Dayatılan cehennem tasarımı karşısında insan hayatları söz konusuyken Stripe çok tartışmalı bir karar alır ve unutmayı seçer. Peki, aynı durum karşısında biz ne yapardık?

"Bu keskin gözlemciler ve köşede oturanlar, her şeyin çabuk sona erdiğini, etrafındaki her şeyin çürüyüp çürüttüğünü, hiçbir şeyin ertesi güne kalmadığını keşfederler, bir insan türü iflah olmaz vasatlar haricinde. Yalnızca vasatların devam etme, soyunu sürdürme ümitleri var -onlardır geleceğin insanları, bir tek onlar hayatta kalırlar; onlar gibi olun! Vasat olun!" diyor, bundan böyle, hâlâ bir anlamı olan, hâlâ dinlenen tek ahlak- Oysa bunu vaaz etmek zor, bu vasatlık ahlakını! -asla itiraf edemez çünkü ne olduğunu ve ne istediğini! Ölçüden ve şereften, ödevden ve komşunu sevmekten söz etmesi gerekiyor- mecbur kalacak ironiyi gizlemeye!" (Nietzsche, 2020, s. 208). Nietzsche için asıl var olan bulunup keşfedilecek bir şey değildir. Yaratılması gereken bir şeydir. Güçle aşırı yüklü bir insan duysal heyecanını, iç güdülerini, akılsızlığını, değişmeyi ve böyle bir evetle birlikte gelecek acıyı onaylamış ve istemişlerdir. Ona göre cesur ve yaratıcı insan sevinci ve acıyı asla son değer soruları olarak kavramazlar, onlar eşlik eden ruh durumlarıdır. Eğer bir şeye ulaşmak istenirse her ikisi de istenmelidir. Ona göre görünür olarak değerli olan sadece "gerçek" dünya olabilir (Nietzsche, 1968, s. 320). Nietzsche'nin yaşamdan anladığı şey, efendi insanının egemenliğine dayalı bir yaşamdır. Ona göre yaşam sadece ahlaktan veya ahlaklılıktan dolayı değil de yaşadığından ötürü yaşamak, gücü istemektir (Nietzsche, 2001a, s. 179). Hayat, çok daha yüce ve egemen olan bir güçtür zira hayatı yok edebilen bilgi, kendi kendisini de ortadan kaldırmış olacaktır. Bilgi hayatı şart koşmaktadır, öyleyse her varlığın kendi varoluşunu sürdürmesi yolunda gösterdiği, taşıdığı aynı ilgiyi, bilgi de yaşamı korumak için gösterir (Uygur, 1989, s. 184-185). Nietzsche'de "güç istenci" yaşam karşıtı, yıkıcı bir güç değil, akıl

ve içgüdünün beraber yol aldığı, yaşamın devamlılığını sağlayan güçtür. Ona göre bilim ve çileci ideal aynı temele dayanmaktadır ve unutmamalıdır ki Nietzsche için karşı çıktığı tek bir hakikat kavramı gibi tek tip bir ahlak da yoktur. O, Tanrı kavramına benzer şekilde ahlak kavramının kendisine değil, ahlaklılığa karşı çıkmaktadır. Onun “üstinsan”ı canlı, yaşam dolu, iyinin ve kötünün ötesindedir. En büyük özelliği değerleri yeniden değerlendirmesidir. Yaygın insan tipinin kabullenip yücelttiği değerlere karşı çıkıp, bu değerlerin ötesine geçen ve bunları yıkan insan Nietzsche’ye göre “üstinsan”dır (Adiloğlu, 2004).

Nietzsche’nin bu düşüncelerinden yola çıkarak *Black Mirror*’ın *Acımadan Öldürmek* adlı bu bölümünde böcek olarak adlandırılan insanların pekâlâ Nietzsche’nin “üstinsan”ına giden yolda bir ara durak olan özgür insanlar oldukları, onları öldürmek için sistemler kuranların ise sürü insanı oldukları kanaatine varılabilir. Böcek denilen bu özgür insanların hükmetme gücü elinde olanlara boyun eğmeyip bir pasif nihilizme kapılmadıklarını da maske adlı sistemi yok etme çabaları örnek olarak gösterilebilir.

3.7. Beyaz Noel (White Christmas): Fütürist Bir Köle Ahlakı

2011 yılında yayınlanmaya başlayan *Black Mirror*’ı etkileyici yapan yanı, insanlık adına yapılan en büyük icatlar ile insan içgüdülerinin karşılaştığı karmaşık ve de teknoloji ile dolu yakın bir geleceği konu ediniyor oluşunun yanı sıra izleyiciyi dispotik dünyaya bu kadar hızla alabilmesinin nedeni de aslında dokunduğu konuların hiç de mümkün olamayan bir distopyaya ait değil, günümüzün sadece birkaç adım ötesinde duruyor olmasıydı. John Stuart Mill tarafından ilk defa “kötü bir yer” anlamında kullanılmış olan Distopya kelimesi bugün daha çok, ütöpik bir halk anlayışının antitezini ifade etmek için kullanılmaktadır. *Black Mirror* dizisi de her bölümünde olmasa bile genel bir şekilde distopyalar özelinden günümüzün teknoloji ile olan mücadelesini göz önüne sermektedir (Kasapoğlu, 2019).

Bu tezin en önemli amaçlarından biri de çağının çok ötesinde bir filozof olan ve felsefesini teorik ögeler içine hapsedmeden yaşama adapte etmeye çalışan Nietzsche’nin düşünceleriyle paralel seyreden değerlendirmeleri kapsamıdır. Potansiyelini sınırlarına kadar zorlayan, bütün çabasını gelişime verenlerin gerçek manada insan olduklarını düşünen Nietzsche’ye göre diğerleri sadece düşünebilen hayvanlardı. Ahlak konuları bile onlar için değışebilirdi. Ahlakı da ikiye ayırmış, efendi ahlakı ve köle ahlakı şeklinde bir ahlak anlayışını getirmiştir. Köle ahlakı kalabalıkların, cahillerin, felsefeden anlayamayanların, sadece doğuştan gelen haklar yönünden kıymete binmiş, kendisi aslında hiçbir işe yaramayan insanların ahlakıydı. Efendiler ise insanlığı yüceltmek ve yönetmek için gelmişlerdi. Efendilerin her şeyi yapmaya hakları olduğunu savunuyor ve insanlığın da böyle bir insanlığa evrilmek zorunda olduğuna inanıyordu. Sadece “üstinsan”ların yaşamayı hak ettiklerini düşünen Nietzsche için basit insan yalnızca maddi çıkarlar peşinde olan insandır. “Üstinsan”ı ise yaşamını büyük eylemler uğruna harcamaya hazırdır. İnsanlığa katkıda bulunur, idealleri uğruna geri adım atmaz. Üstün olmak bilerek ve isteyerek iyinin ve kötünün ötesinde durmaktır ki bunu herkes başaramaz. Nietzsche sadece üretken, yenilik getiren, dehaya sahip olan insanların yönetimde olması gerektiğini düşünür. “Üstinsan” kavramı Nietzsche ile ortaya çıkmadı ama bu kavramı en üst noktasına Nietzsche taşımıştır. Dostoyevski’den çok etkilenen Nietzsche hiçbir zaman kendisinin “üstinsan” olduğunu söylemese de kitaplarında kendisini “üstinsan”ın habercisi olan tanıtmış ve *Böyle Buyurdu Zerdüş* adlı eserinde

“üstinsan”ın haberciliğini yapan Zerdüş karakterinin ağzından şu şekilde konuşmuştur (Diamond Tema, 2020): İnsan, bir ipliktir ki insan-hayvan-”üstinsan” arasında çekilmiştir. Uçurumun üzerinde bir ip durmaktadır. Kritik bir geçiş, vahametli bir geriye bakış, ciddi bir yolculuk, cehennemî bir ürperme ve duraksama. Zira bireyler asla eşit değildirler. Gerçeklik olan budur ki ve benim istemiş olduğum şeyleri onlar asla istemezler. İddia ediyorum ki benim “üstinsan” dediğim şeye sizler şeytan diyeceksiniz. Panayır yerinde hiç kimse “üstinsan”lara inanamaz. Burada konuşmak istiyorsanız halk tabakası size göz kırpar ve biz hepimiz eşitiz, derler. Haydi, haydi, hey “üstinsan”lar, şimdi insanlık gelecek zamanları doğumunun sancısını çekmekte, *Tanrı öldü!* Şu an diliyoruz ki “üstinsan” yaşasın (Nietzsche, 2016).

Tam da geleceğin dünyası söz konusuken kendisini ancak gelecekteki insanların anlayacağını düşünen Nietzsche’nin ahlak anlayışından yola çıkarak ele alacağımız Beyaz Noel adlı bölümün hem hakikat kavramını hem de Nietzsche’nin büyük harflerle dile getirdiği köle- efendi ahlakını içerdiğini söylemek mümkündür. **“Sorumluluk ve statü karmaşası” bu bölümün başat meselelerini oluşturmaktadır.** Üç farklı öyküden oluşan bu bölüm, açılışını karlı bir kış günü evde mahsur kalan Matt ve Joe’nun hikâyesiyle yapar. Birbirlerine hayat hikâyelerini anlatmalarıyla başlayan serüvende Matt’in çöpçatanlık işi yüzünden başı belaya girince eşi tarafından hem eşini hem de çocuğunu görmesinin engellenmesiyle sonuçlanan bir olay örgüsüne şahit oluruz. Bu fasılda kısaca “zed” gözlerine sahip olan kişilerin istedikleri her zaman birbirlerini engelleyebilmelerini ve bununda ileri boyutlarının yasal bazı düzenlemelerle sabitlenmiş olduğundan bahsedilmektedir. Yalnızca bu konunun üzerinde durulmamaktadır. Aynı anda zamanın bazı teknolojik gelişmelerini de detaylı olarak ele almaktadır. Matt’in bekâr olanlara vermiş olduğu yasal olmayan hizmetlerden, insanların bir suretlerinin teknolojik bir alet içerisinde tutulmasının ve de bir yazılım olarak özüne yönelik çalışmasının tüm detaylarına kadar tam detaylı bir teknolojik yenilikler sorununa maruz kalırız. Bu şekilde Matt’in öyküsü özelinden Joe’nun öyküsünü ve içine düştüğü hali çok açık bir şekilde anlayabiliriz. Dizi de Joe ve Matt’in öykülerini ayrı ayrı anlatıp ikisini de ortak bir yerde birleştirmektedir (Kafa Boşluğu, 2015).

-Üfleyemezsin çünkü bir vücudun yok. Parmakların nerede? Kolların, yüzün? Hiçbir yerde. Çünkü sen bir kodsun. Sen kodlarla dolu, bizim çerez dediğimiz bu zımbırtının içinde depolanmış taklit bir beyinsin.

- Bana bunu niçin yaptınız?

- Şey... Aslında bunu kendine sen yaptın. Bunun parasını gerçek sen ödüyor.

- Anlamıyorum.

- Şimdi... Bu bir hizmet. Boş bir çerez alıyoruz ve müşterinin beynine ameliyatla yerleştiriyoruz. Orada, hemen derinin altında bir hafta kadar gizlice izleyerek duruyor. Bu belirli zihnin çalışma yöntemini soğuruyor. İşte bu yüzden sen sanıyorsun kendini. Sen sensin. Ama aynı zamanda değilsin de.

Dizinin bu bölümünde yer alan hikâyelerden biri de insanın zihnini kendisine hizmet etmesi için köleleştirmesini konu ediniyor. Bu bölümde Nietzsche’nin özellikle sık sık vurguladığı efendi-köle ahlakının izlerini ileri teknolojinin hâkimiyetindeki bir dünyada takip etmemiz söz konusu olmaktadır.

Özgür irade sorunundan yola çıkmak gerekirse öncelikle “İrade nedir?” sorusunu cevaplandırmamız ve istenç kavramının tanımını yapmamız gerekmektedir. Bedensel varlığımızın dosdoğru dışavurumu olan sevkıtabiilerden farklı bir şekilde irade ya da istenç denilen olgu sadece insanda bulunmaktadır. İrade, içgüdüden başka olarak akli bir dolayımı gerektirmektedir. Susuzluk, açlık, cinsellik ve tehlikelerden çekinme gibi en temel içgüdülerimiz bizler için kaçınılmaz ve bizleri yaşama bağlayan içgüdülerdir. Bu içgüdüleri iradeye dönüştürmek, uzun vadeli ve kısa vadeli sosyal ve doğal sonuçlarını dikkate almadan onları tatmin etmeyi reddetmek ve gerektiğinde onları erteleyebilmekle ilgilidir. İnsan, bu içgüdülerini vahşi ve vahşi bir şekilde değil, uygar bir şekilde tatmin edebildiği ölçüde irade gösterebilir. Bir insan ancak özgür olduğu ve özgür iradesi olduğu sürece ahlaki bir suje olabilir. Böyle bir özgür iradeye sahip olmak için öznenin bilinçli düşünce kapasitesine sahip olması gerekir. Öte yandan vicdan, ahlaki iyi ve kötü hakkındaki içsel duygu ve düşünceleri ifade eder. Nietzsche, eylem ve vicdanın genellikle uyumsuz olduğunu söylemektedir.

Eylem, ağaçlardan olmamış meyveleri toplamak istiyorken vicdan da o ham meyveleri gereğinden daha çok olgunlaşmaya bırakır. Öyle ki yere dökülüp ezilinceye kadardır. İnsan kendisini belirleyen nesnel gerçekliği bilinçli bir akılsallıkla kavradığında özgürleşir. Sartre'a göre bir insan ne yapacağını seçmekten sorumluya, yapmak istediğini geliştirmekten de sorumludur. Bir kişinin ne yaptığı tercihlerine bağlıdır, aksi takdirde tercihleri gerçeklerle ilgili değildir. Bu nedenle insan, ahlaki bir varlıktan çok trajik bir varlıktır. Kant özgürlüğü özgür irade olarak tanımlar ve hatta dünyada iyi niyetten daha yüce bir şeyin olamayacağını vurgular. Öte yandan Sartre için özgürlük iradeye değil insana aittir. Hâsılı özgür olan irade değildir insandır. Bu anlamda irade insandaki özgürlüğün durumunda ayrı bir şey değildir. Sartre “İrade yalnızca insanın ilk özgürlüğünün görünüşe çıkışıdır.” der. Determinist bir bakış açısının hâkim olduğu *Black Mirror* ve Nietzsche felsefesinin önemli kavramlarının ortak noktalarına değinmeden önce determinizm konusunu da açıklamak yerinde olacaktır. Hiçbir şeyin yoktan var olamayacağı veya hiçbir şeyin mutlak olarak ortadan kalkmayacağı ve hiçbir şeyin koşulsuz ve düzensiz olarak ortaya çıkamayacağı ilkesinden oluşan bir bakış açısı olarak determinizm, her şeyin yasalara göre kendisinden başka bir şey tarafından belirlendiğini iddia eder. Felsefe bağlamında, ahlak alanına giren seçimler de dahil olmak üzere tüm olayların, insanın özgür iradesini ve olasılığını kabul etmeyen önceden var olan bir gerekli nedenler zinciri tarafından zorunlu olarak belirlendiğini iddia eden bir teoridir. (Güntürk, 2019).

Kendi zihnini köleleştiren insanlık karşısında Nietzsche'nin bir dil oyunu olarak kabul ettiği Descartes'in kartezyen felsefenin başrolündeki ben sorununa değinmeden bu bölümün incelemesini hakkıyla yapmış sayılamayız. Descartes'in etkisiyle tüm zihin durumlarının bilinçli olduğu hükmü uzun süre egemenliğini sürdürmüş olsa da psikolojide yapılan çalışmalar sonucunda özellikle Freud'un katkılarıyla bilinçli olmayan zihinsel faaliyetlerin, zihin durumlarının varlığı kabul edilmiştir. Bilinçli ve bilinçsiz zihin durumları var ancak bu ayrımla birlikte zihin felsefesini en çok meşgul eden soru bilinçli zihin durumlarının bilinçsiz zihin durumlarından farkıdır. Mesela, bilinçsiz zihin durumu baş ağrısı gibi başka bir zihin durumuna sebep olabiliyor. Kitap okurken dışarıdaki inşaat sesinin farkında olmasak da bu sesler bizde baş ağrısına sebep olabilmektedir. Şayet sesin farkında olursak ses algımızın bilinçli durumda olduğunu söyleyebiliriz. Bilinçli zihin durumlarının ortak özelliği öznelere sahip oldukları bilinçli zihin durumlarının her zaman için farkında olmalarıdır. Ortada zihin durumunun kendi

içeriği vardır. Konuyu bir örnekle anlaşılır hâle getirmek gerekirse elma algısının farkındalığı, elma algısının içeriğini de özünde bulundurduğu için bunun üst içerik olarak adlandırılması tercih edilmektedir (Hatipoğlu, 2017).

Dünyanın belirli bir yeri işgal eden büyük bir makine olarak görüldüğü makinelerle ilgili tartışmaya hayaletle başlarsak, tüm makinenin Tanrı'nın koyduğu yasalara göre çalıştığı kabul edilir. Fiziksel dünyadaki her eylemin nedeni Tanrı'dır. Dünya benim "ben"imin illüzyonlarından ve hayallerinden ibaret olmamalı ve benim özneliğimi aşan bir nesnelliğe sahip olmalıdır. Descartes'a göre bu tür bir nesnelüğün ilk göstergesi ve gerçek temeli Tanrı düşüncesinde aranmalıdır. Antik çağlardan beri tanımlanan beynimizi bir makine ile karşılaştırsak, onu denetleyen bir "üstyapı" (ya da eski Yunan'da ifade edildiği şekliyle "makinedeki hayalet") yoktur.

Beynimiz, dış ve iç uyaranlarla ilgili milyarlarca datayı devamlı işleyen bir işlemcidir. Gabriel Craiman, özgür iradeye bakış açısını şöyle açıklıyor: "Ben de yüzyıllardır sorulan bir sorunun yanıtıyla ilgileniyorum. Kararlarımız gerçekten özgür mü? Bence özgür irade diye bir şey yok. Ne de olsa yalnızca fiziğin ve matematiği yasalarına uyan nöronlar vardır. "Karar verdim." Söylemek isterseniz buradan söyleyelim; Sonuçta kullandığımız dil bu. Ama içeride makineyi süren bir Tanrı yok, sadece ateşleyen nöronlar vardır. (Kreiman, Gabriel, Harvard Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Boston Çocuk Hastanesinde sinir bilimci. Özgür iradede nöronların etkili olduğunu savunur ve son çalışması özgür irade nöronunu aramak üzerinedir.). John Hopkins Üniversitesinden felsefeci Hilary Bok'a göre seçimlerimizin, beyinde oluşan herhangi bir olay da dahil olmak üzere, bir öncül nedeni olabileceği gerçeği; Bunu, sinirbilimciler bunun nasıl olduğunun ayrıntılarını araştırmaya başlamadan çok önce kafamızda kurmuştuk. Özgürlük, makineyi içeriden sürmek için mutlaka bir hayalet gerektirmez. Nöral devrelerimizin seçenekleri değerlendirmemize ve doğru olanı seçmemize izin verdiği gösterilebilirse, hala özgür irademiz var demektir (Güntürk, 2019).

Tüm bu bilgilerin ışığında Nietzsche'nin köle ahlakı ve Tanrısallık düşüncesinden yola çıkılarak *Black Mirror* adlı dizinin *Beyaz Noel* bölümünde insanların her çağda psikolojik olarak kendinden daha üstün bir varlık yaratma kurgusuna ihtiyaçları ele alınmakta ve yaratıkları bu yeni kurguların hem kölesi hem de efendisi olmaları konusu ironi ile gözler önüne serilmektedir. Unutmamak gerekir ki Nietzsche'nin ateizmi tanrıtanımsızlık, onun yokluğunu epistemolojik olarak kanıtladığı anlamına gelmemektedir. Nietzsche doğruluk, hakikat, gerçeklik diye bir şeye inanmamakta; sadece Tanrı'nın değil, doğruluk, hakikat, gerçeklik dediğimiz şeylerin de kurgu olduklarını öne sürmektedir. Nietzsche, Platon felsefesinin mihenk taşları olan görünüşler ve gerçekler ayrımının eleştirisini yaparak ideallerin ebedî, ezeli, sabit ve değişmez oldukları fikrine karşı çıkmakta ve tüm bunların kurgu olduklarını dile getirmektedir. Nietzsche, Platon'un ahlakın, iyiliğin kendisi gibi ideallerine ulaştığımız takdirde erdemli olup mutlu olacağımız tezini terse çevirerek akıl yürütmeyle idealar boyutuna ulaşım mutlu olmak diye bir şeyin söz konusu olmayacağını söylemekte ve mutlu olmak istediğimiz için böyle şeyleri kurguladığımızı iddia etmektedir (Öymen, 2013).

Dizinin bu bölümünde insanlık, mutluluk ve konfor adına kendi zihinlerinin bir kopyasını yaratarak Tanrısallık boyutunu deneyimlemiş ancak bu yaratıcılık Nietzsche'nin hayalini kurduğu "üstinsan"ların

çok uzağında, yarattıkları zihinsel köleler yüzünden Nietzsche'nin şiddetle lanetlediği son insanlara işaret etmektedir.

3.8. Waldo Zamanı (The Waldo Moment): İnsanın Güç ve Anlam Arayışı

Anthony Giddens dinin ne olmadığını şu şekilde açıklamıştır: Her şeyden önce, din ile "tek tanrıcılık" aynı tutulmamalıdır, çünkü çok tanrılı dinler de vardır. İkincisi, din, inananların davranışlarını kontrol eden ahlaki zorunluluklarla eşitlenmemelidir; çünkü böyle olmayanlar da vardır. Üçüncüsü, din dünyanın nasıl var olduğunu izah etmek zorunda değildir; Pek çok dinde bu tür yaratılış öyküleri (kozmojeni) yoktur. Dördüncüsü, din, tabiatüstü ve "duyular dünyasının ötesindeki" dünyaya inançla eşitlenmemelidir.

Giddens, dinlerin bazı ortak yönlerini sıralayarak dinin ne olduğunu yanıtlamaya çalışır: Tüm dinlerin ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir: Din birtakım semboller içerir; saygı ile karışık korku duygularını uyandıran bu semboller, ritüeller veya törenlerle ilişkilendirilir. (...) Bu dini inanışta belki tanrılara yer yoktur ama mutlaka korku ve hayranlık uyandıran bir varlık veya nesne vardır. Bazı dinlerde insanlar tanrıları kişileştirmek yerine "ilahi güce" inanır ve taparlar, bazılarında ise tanrı olmasalar bile büyük bir hürmetle tapılan figürler vardır.

Buddha ve Konfüçyüs gibi... (...) Sosyologlar, aralarındaki sınırlar çok net olmasa da, cemaat törenlerinin varlığını dini büyüden ayıran temel faktörlerden biri olarak görürler. Harf harf kodlamak; iksirler, şarkılar veya ritüeller yoluyla olayların gidişatını etkiler. Bir topluluk değil, bireyler sihre bağımlıdırlar (Giddens, 2000, s. 464-465).

Max Weber'in dinleri, insan varlığını organize eden ve geniş insan kitlelerini başarılı bir şekilde kendi etrafında toplayan sistemler olarak görmesine ek olarak, Durkheim'a göre din, kutsal şeylerle ilişkili tek bir uygulamalar ve inançlar sistemidir. Yani, sıradan ve yasak inanç ve uygulamalara sıkı sıkıya bağlı olan herkes, kilise adı verilen tek bir manevi toplulukta birleşir. (Durkheim, 2005). Marksist bir bakış açısına göre din, kapitalist baskıyı ortadan kaldıracak ve toplumu iktidarda olanların toplum üzerindeki kontrolünü artırmak gibi dönüştürebilecek kolektif siyasi eylemin önünde bir engel görevi görmektedir.

Durkheim, dini insan toplumlarında birleştirici bir güç olarak görmektedir. Budizm, İslam, Hristiyanlık veya Musevilik olsun, dinler "toplumsal yapılandırıcı" işlevini yerine getirerek insanların yaşamlarına anlam ve amaç vermektedir. Birlikte bağlı oldukları kesin nihai değerler ve hedefler sunmaktadırlar. Bu değerler ve hedefler, öznel olmasına ve her zaman tam olarak kabul edilmemesine rağmen, bir toplumun uyumlu bir sosyal sistem olarak işlev görmesine yardımcı olmaktadır.

Max Weber de bir tür din olarak görülen kapitalizmin doğuşunu Protestanlıkla, özellikle de bir Protestan mezhep olan Kalvinizm ile alakalandırıyordu. *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu* adlı tartışma yaratan çalışmasında bu konuyu detaylarıyla ele almıştır. Özetlemek gerekirse, bu tarikat mensuplarının Tanrı'nın salih kulları olmak için sürekli bir çalışma sürecine girdiklerini ve kazançlarını israf etmeden, dağılmadan tekrar ekonomiye kazandırdıklarını savunmaktadır. Tek bir tarih ve insan doğası olduğunu savunan Auguste Comte ise toplumların sırasıyla Üç Hâl Kanunu adını verdiği teolojik,

metafizik ve pozitif aşamalardan geçtiğini ve bu evrelerin sonunda da yolun insanlık dinine çıkacağını öne sürmüştür. İnsanlık dini, bilime ve akla aykırı olmayan bir dindir. Comte'a göre, Üç Evre Yasası ile olumlu bir duruma evrilen toplumlar, insanlık dinine geçiş için gerekli aşamaları tamamlamış toplumlardır. Bu süreçten sonra özelde insanlar, genelde toplum, İnsanlık Dinine yönelerek gerçek mutluluğu yaşayacaklardır (Wernick, 2011, s. 2). Bu din, insanlarla ilgili tüm mantıksal ve bilimsel fikirler arasında gerçek ve kalıcı bir ahlak kurmaya çalışmak için tasarlanmış bir felsefedir (Dixon, 2008, s. 2). İnsanlık dininin toplumsal amacı, toplumun mutluluğu için gerekli düzeni sağlamak ve toplumsal dayanışmayı teşvik etmektir. Comte'un pozitif felsefesini inşa etmenin amacı, önceki tüm dünya görüşlerinin olumsuz/yıkıcı olduğu, bu nedenle yeni, yapıcı, olumlu bir hayal gücüne ihtiyaç duyulmasıdır. Pozitivist yapının amacı, yalnızca ahlaki reformun entelektüel reformun başlangıcı olduğu manevi dönüşüme ulaşmaktır. (Campbell, 2006, s. 363). İnsanlık Dini'nin peygamberi Auguste Comte, Tanrı'sı ise İnsanlıktır (Doğan, 2019).

Marks'ın en çok alıntılanan "Din, halkın afyonudur." sözünün Nietzsche'deki karşılığı insanın kendi doğasına karşı olmasıdır. Unutmamak gerekir ki Nietzsche, Tanrı'nın yerine geçirilen aklın ilahlaştırılmasına da karşıydı. Platoncu idea, nasıl Olimpos Tanrılarını öldürüp tek Tanrı'yı, özellikle Hristiyanlığı yaşattıysa Aydınlanma da tek Tanrı'yı kuşatıp öldürmüş ve yerine akli yerleştirmiştir. Değeri değil, dayatılan değerleri reddeden Nietzsche'ye göre pozitivist, anarşist, bilimci, sosyalist, ateist düşünce sistemleri de geleneksel ahlaktan kopmamış, hayatın olumlanmasına dair olan değerlere karşı konumda yer almıştı. Nietzsche Tanrı fikrini değil, var olan Tanrı fikirlerini reddeder. Antik Yunan'ın çok Tanrılı inancıyla bir sorunu yoktur. Yaşamı kutsayan ve değerli gören Nietzsche, yaşamı değerden düşüren bir Tanrı'ya savaş açmıştır. Aktif bir nihilist olan Nietzsche'ye göre güçlüler ayrışmaya, zayıflar ise bir araya gelmeye meyillidirler. Batı metafiziğinde Sokrates ve Platon'dan başlayarak Schopenhauer'e kadar hakikat ve varlık nosyonları ekseninde hayatın kendisine düşman bir yol izlendiğini öne sürmüştür. Dinlerin topluluk oluşturma yönünü bu bakış açısıyla eleştiren ve Marksist felsefedeki gibi insanları eşit görmeyen Nietzsche için Tanrı'nın boşluğunu ancak "üstinsan" dolduracaktır. "Üstinsan"da iyilik yerine güç, alçakgönüllülük yerine gurur, başkasını düşünüp korumak yerine akıl, eşitlik yerine ben ve güç kavramları vardır.

Günümüzde hakikat sonrası (post truth) kavramı hayli tartışılırken ve eğilip bükülen bir gerçekliğin bireysel ve toplumsal etkileri araştırılırken geleceğin dünyasından kesitler sunan *Black Mirror*'un *Waldo Zamanı* isimli bölümü hayli ilginç bir temayla seyirciyi düşünce labirentlerine sokmayı başarıyor. Bölümün ana temasını Karizmatik liderlerin biteceği, insanlığın hayali karakterlere bile tapmayı seçip onları takip edebileceği bir yakın gelecek vizyonu yaratıyor. **Bu bölümün tartışmaya açtığı kavramı kitleleri etkileme ve yönetme konusundan yola çıkarak "özgürlük" olarak tanımlayabiliriz.** 21. yüzyılda insanları siyasi olarak manipüle etmenin ne kadar kolay olduğu tartışmasından yola çıkılan bu bölümde, sanal ortamda yaratılan mavi bir oyuncak ayı figürü sanki gerçekmiş gibi siyasete giriyor ve seçime koşuyor. Bu durum başta garip gelse de zamanla insanlar alışır ve Waldo ilk önce anketlere katılmaya başlar. Waldo'nun diğer politikacılarla argoda yaptığı "iletişim" halk nezdinde çok olumlu karşılanır ve Waldo kısa sürede halkın çoğunluğunun takdirini kazanmayı başarır.

Waldo'ya hayat veren Jamie ise siyasetten nefret etmesine rağmen bu işi sürdürür ama gölge karakter olarak devam ettiği bu role çok uzun süre devam edemez. Waldo'nun tüm hakları yapım şirketine ait

olduğu için bir süre sonra Jamie'nin hayat verdiği Waldo ile hiçbir bağı kalmaz. Artık Waldo'yu kimin seslendirdiğinin hiç önemi kalmamıştır. Sanal bir kahraman olmasına rağmen Waldo, tüm dünyada tanınan bir karakter hâline gelir. İnsanlar onun gerçekliği ile ilgilenmemekte, yarattığı izlenimin etkisine kapılmaktadırlar. Yeni dünyada inançlar şekil değiştirmiştir ve hiçbir mucizeye gerek duymaksızın sanal kahramanların çağrısına kolaylıkla inanılmaktadır. İnsanlar her çağda olduğu gibi gelecekte de peşinden gidecekleri bir öte âlem yaratmış ve tam da Nietzsche'nin şiddetle karşı çıkacağı türden bir itaat ile onun etrafında taparcasına toplanmayı seçmişlerdir.

3.9. Hang The Dj: Fütüristik Bir Bengi Dönüş ve Dayatılan Güce Teslim Olan İnsan

Kusursuz bir uyumla ruh eşinizi bulabilmenize olanak sağlayan teknolojik bir sisteme boyun eğermisiniz? *Black Mirror*'ın *Hang The DJ* bölümü, ikili ilişkilerden yola çıkarak Nietzsche felsefesinin önemli kavramlarından biri olan bengi dönüş düşüncesine göz kırıyor. Çürümenin, ruh eşi tanımının babası sayılan Platon'dan başladığını öne sürerek insanı gerçek dünyadan koparan her türlü metafizik kavrama savaş açan Friedrich Nietzsche'nin tartışmalı fikirlerinin izlerini bu kez gerçek aşkı bulabilmek için kayıtsız şartsız bir sistemin kurallarına uyan Frank ve Amy'nin hikâyesinde araştırıyoruz. Özgür iradelerinden yoksun bir şekilde sistemin bulduğu kişilerle ilişki kurmak zorunda olan ve ilişkilerini ne zaman bitireceklerine bile kendileri karar veremeyen karakterler eşliğinde özgür istenç, bengi dönüş, amor fati ve Nietzsche'nin en büyük tasarımı olan "üstinsan" kavramlarına temas ediliyor.

Hang The DJ adlı bölümün özeti şu şekildedir: Elleri alet olan ve "eğitmen" dedikleri kişiler, yaşadıkları dünyada birer birer doğru insanları seçerler. Bu yeni kurulan dünyada, eğitmen aslında bir araya getirdiği tüm çiftlere bir tüketim dönemi sunar. Bazen 12 saat, bazen 1 yıl gibi bir süre yaşayan bireylerin bu süreyi bu kişiyle geçirmesi gerekir. Sistem erken ayrılmaya çalışırsa veya süre dolsa bile birlikte kalmakta ısrar ederse bir tehditle karşı karşıya kalabilirler. Tüm bunların sebebi %99.8 oranındaki harika uyumu yakalayabilmektir.

Stepan G. Meshtrovic post-duygusal toplum kavramını kullandığında, sentetik yarı-duygulara, kendini, başkalarını ve bir bütün olarak kültür endüstrisini kapsamlı bir şekilde manipüle etmeye dayanan toplumun yapısından bahsetmektedir. İçinde yaşadığımız çağın bir kitle simülasyonu çağı olduğunu vurgulayarak, bu çağda temelsiz görünen bir kurgunun hüküm sürdüğünü eklemektedir. Aslında Hang the DJ'in dayandığı şey de tam olarak bu: Kitle simülasyonu çağında ve duygunun ötesinde bir toplumda temelsiz kurguyla duygu peşinde koşmak. Post-duygusal toplum, sosyolojik çevrelerde özgürlükle ilişkilendirilen nihilist bir tutum olarak görülebilmektedir. Ancak Meshtrovic her ikisini de reddeder ve bu sosyal yapının kölelik olduğunu ileri sürer: ayrıntılı bir duygusal kölelik. Hang DJ bölümü, iyi ya da kötü duygulardan bağımsızdır, partnerinizle %99.8'lik bir eşleşme elde etmek için yeterince ortak noktanız olmasa bile sevme yeteneğinin ekarte edildiği bu alternatif dünya, final sunumu ise ekarte edilebilir. Yazışmalar hayatın tek amacı olarak tamamen matematiksel verilere dayanmaktadır, aslında tamamen farklı bir kölelik ortaya çıkmaktadır. Sistemin istediği kadar istediği kişiyle birlikte olmak, duyguların esir alınabileceği noktadır.

Bu esaretten kurtulmak için duyguları takip etmek gerekir, çünkü gerçek duygular, post-duygusal toplumun yarı-duygularını aştıkları sürece gerçektir. Charlie Brooker'ın yazar olarak icat ettiği bu

dünyada, aynı çiftin 1000'den fazla simülasyonu geliştirilen bir deneyde, bu binlerce farklı simülasyondan kaçının teklif ettiği son partneri reddedip sevdiği kişiyle kaçacağı gözlemleniyor. Frank ve Amy'nin 1000 farklı simülasyonunun %99,8'i sisteme isyan ettikleri için "gerçek aşk" olarak tanımlanıyor. (Şen, 2017).

Bengi dönüş, her şeyin sürekli yok olup yeniden doğmasını ifade eder ve Nietzsche bunun erişebileceği en yüksek olumlama ilkesi olduğunu söyler. Yaşamın özünün “güç istenci” olduğu hatırlanacak olursa bengi dönüş “tüm olası güç kombinasyonlarının bir zamanda gerçekleşmek zorunda bulunduğunu ve bu güç konfigürasyonlarının, bengisel olarak geri dönüş zorunluluğuyla karşı karşıya bulunduğunu bildirir.” (Nietzsche, 2003c, s. 206). Nietzsche, insanın büyüklüğünü gösteren amor fatidir, der: “Çünkü insan geçmişte, gelecekte sonsuzluğa değin başka türde bir istekte bulunmamaktadır. Zorunlu olana yalnızca katlanmak, bir de onu az çok gizlemek yetmez -bir kandırmacadır zorunluluğa karşı tüm ülkü idealizm- onu sevmektir yakışan...” (Nietzsche, 2013, s. 47).

“Şeylerdeki gerekli ve güzeli görmeyi öğrenirken öğrenmek istiyorum. Öğrendiğimde, her şeyi güzelleştirenlerden biri olacağım. Bundan sonra aşkım bu olsun. Çirkinlerle savaşmak istemiyorum.

Suçlamak istemiyorum, suçlayanları suçlamak istemiyorum. İnkârım genellikle sırt çevirmek, başımı çevirmek, her şeyi göz önünde bulundurarak: Bir gün olumlu olmak isterim. " (Nietzsche, 2003c, s. 17).

Bu tezin öncelikli temaları Nietzsche'nin “üstinsan” ve “güç istenci” kavramları olsa da unutmamak gerekir ki Nietzsche teorik kavramlarla sınırlı bir sistem filozofu değildir. Onun geleceğin insanı olarak tasvir ettiği “üstinsan”ı anlamının yolu iç içe geçen ve bütünlüklü şekilde birbirinin tamamlayan amor fati, bengi dönüş, perspektivizm, köle-efendi ahlakı, decadence ve nihilizm kavramlarını da kapsamaktadır. Kuşkusuz *Black Mirror*'da tasvir edilen tüm iradesini teknolojinin ellerine teslim eden geleceğin insanı Nietzsche'nin nefretle andığı son insanlarına tekabül etmektedir. İnsan karşısında maymun neyse “üstinsan” karşısında insan da odur, sözüyle hayalini kurduğu insanı tarif eden Nietzsche'ye göre insan bir Tanrı'ya inanmak zorunda değildir. Kendi değerlerini yaratarak “üstinsan”a ulaşabilir ve kendi kendisinin Tanrı'sı olabilir. Onun “üstinsan”ı tutkularına, güçlerine ve zayıflıklarına hâkim olan insandır. İç güdülerini, öz benliğinin sesini dinleyerek ve cesaret ederek içindeki deveyi yıkar, aslana dönüşür ve çocuk olarak kendini gerçekleştirir. Dışa bağımlı değildir ve yeteneklerinin farkındadır. Nietzsche'de yeryüzünün anlamı ve insanın erişebileceği son nokta olarak sunulan “üstinsan”ın bir anlamda evrimin de son aşamasıdır. İnsan “üstinsan”a doğru giden bir basamaktır. Oysa *Black Mirror*'ın *Hang The DJ* bölümünün içeriğinin genel hatlarıyla Nietzsche'nin köle ahlakı ve decadence kavramlarının yanı sıra özgür istencini refahı için terk etmeyi göze alan son insanına karşılık geldiğini söylemek mümkün olmaktadır. **Dizinin bu bölümünde özellikle özgür irade sorunu aşk hikayesi çerçevesinde ele alınmaktadır.**

Nietzsche'ye göre insan güçlenebilir. Güç soyluların ilk durumu değil, başkaları için de ulaşılabilir olan sürece bağlı bir durumdur. Güç isteminin düşük olduğu her yerde düşüş olduğunu savunan Nietzsche'ye göre özgürlük insanın kendi değerlerini yaratması ve bu değerlere göre yaşamasıdır. Yaşamın asıl amacı sürdürülmesi değil, yükseltilmesidir. *Black Mirror* dizisinin incelenen bu bölümünde kendisine teknoloji dini yaratan ve kendi kararlarını vermek yerine bir yazılımın

buyruklarına itaat ederek hayatını onun verdiği kararlara göre yaşamayı seçen insan gözler önüne serilmektedir. Nietzsche'nin nefretle andığı namı diğer son insanları...

3.10. Bandersnatch: Tanrısal Olmak

Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş eserinde insanın "üstinsan"a giden yolda Geçiş- Ürperiş-Köprü ve Batış gibi birtakım aşamalardan geçtiğini söyler. "Geçiş" hür insana geçişi ifade eder. "ÜRperiş" Nihilizm kriziyle baş başa kalan insanı tasvir eder. "Köprü" insanın tüm değerlerinin "üstinsan"a ulaşmasındaki köprü görevi görmesinin evresidir. Son olarak "Batış" ise insanın "üstinsan"a ulaşmak için kendini feda etmesi, yok oluşu istemesiyle ilgilidir.

"İnsanlar uzak denizlere baktıklarında şöyle dediler: Allah; Sana şunu söylemeyi öğretiyorum: üstinsan Tanrı bir varsayımdır, ancak varsayımlarınızın yaratıcı iradenize müdahale etmemesini istiyorum. Tanrıyı yaratabilir misin? Bu yüzden bana herhangi bir Tanrı hakkında hiçbir şey söyleme. Ve bir üstinsan yaratabilirsiniz." (Nietzsche, 2010a).

Nietzsche'ye göre "üstinsan" bu niteliklere haiz olmalıdır:

- Toplumda hükmünü sürmekte olan değerleri ortadan kaldırmalı, kötüyü ve iyiyi kendi görüş ekseninde biçimlendirmelidir.
- Ananevi ahlak anlayışlarına başkaldırmalı, değer ve ahlak gibi mazmunların içerisini kendisi doldurmalıdır.
- Kendini geliştirmekten alıkoymamalı ve önceliği kendisi olmalıdır.
- Başarıyı kendi sağlamalıdır. Kendini geliştirirken yardım almamalıdır.
- "Üstinsan", kendisini dünyaya adanmalıdır. Yeryüzüne sadık kalmalıdır. Doğaüstü umutlardan söz edenleri reddetmelidir.
- Acı çekmeyi benimseyerek acıyı iyinin bir gereği gibi görmelidir.
- Üstinsan eleştirel ve sorgulayıcı olmalıdır. "Üstinsan"ın kutsalı olmamalıdır. Ön kabulleri reddetmelidir.
- Yaratıcı, hayal gücü kuvvetli, meraklı ve cesur olmalıdır. Acıma, merhamet vb. gibi duyguları utanç vesilesi olarak görmelidir. Mütevazilik, dürüstlük ve eşitlik gibi kavramlar "üstinsan" tarafından yok sayılmalıdır.

Nietzsche'ye göre sempati, merhamet, acıma, alçakgönüllülük, eşitlik ve dürüstlük gibi kavramlar, bir köle ahlakının dayattığı, insanların kendilerini büyük gösterme ve seçkinlerle eşit seviyeye ulaşma girişimleridir. Ancak insanlar eşit değildir, insanlar arasında çok büyük kalite farkı vardır. Bazı insanlar "süpermen"e yakındır, bazıları ise hayvanlardan farklı değildir. Nietzsche'ye göre "üstinsan"ın davranışlarının ardındaki güdü, yegâne ahlak anlayışı "güç istenci"dir. "Üstinsan", acı ve işkenceyi kendi çıkarına çevirmelidir, yaşamın bir gün daha acıyla dolu olması ümidiyle geleceğe bakmalıdır. İnsanlık gerçek refahı arzuluyorsa zayıfları değil, "üstinsan"ı kutsamalıdır (Sever, 2021).

“Üstinsan” en aşağılık olan son insanın, sürü insanının gözünden dünyaya bakmaz. Çölden geçmiş, yaşama ilişkin olan olumsuz şeyleri ve bütün çirkinlikleri “neşeyle”, “oyunla” yaratmanın peşindedir. Artık sonsuz oluş ve yaşama “evet” der. “Üstinsan”, sürü insanının iyi, kötü, “öte dünya” hakkında konuşmalarını hor görmektedir. Peki, neden öldü Tanrı? Her şeyin mutlak sebebi olan kutsal varlık neden cinayete kurban gitti? Nietzsche cevaplar: Merhametten. Tanrı tam da insanlara duyduğu o biricik merhametten dolayı öldü. İnsanı çarmıha gerili olarak gören Tanrı, bu anın tanıklığına dayanamaz. (...) Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüşt’ün En Çirkin İnsan kısmında Tanrı’nın katiliyle karşılaşır. İnsanların en yüksek değer olarak gördüğü değerlerin nasıl da onun ölümüne yol açacağını gören bu Tanrı’nın yaşamasına nasıl izin verilebilirdi ki? Ve en çirkin insan intikamını almak ister. Bunu da şöyle dile getirir: “Her şeyi, insanı da gören Tanrı: Ölmeliydi. Bu Tanrı! İnsan katlanamaz böyle bir tanığın yaşamasına.” (Nietzsche, 2016).

Katılımcı izleyici kültürüyle tanıştığımız *Black Mirror* dizisinin *Bandersnatch* bölümü, pasif bir süreçten aktif bir sürece doğru yönelen izleyici kültürünün günümüzde izleyicinin bizatihi kendi seçimini yapabildiği ve senaryonun sürecini kendi düşünce ve yaşantı tarzı doğrultusunda yönlendirebilmesinin yani sonucu kendisinin belirleyebildiği bir noktaya doğru gidişinin ilk örneğidir (Ortaoğlu, 2019).

Bandersnatch’te izleyiciler, genç programcı Stefan Butler’in bir kitabı video oyununa uyarlama sürecini izlemektedir. Fakat bu süreçte tıpkı kitapta olduğu gibi filmde de izleyiciler birtakım seçimler yaparak geleceği belirler hâle gelmektedir. Netflix tarafından yayınlanan bu bölümde izleyicilere öncelikli olarak birtakım deneme seçimleri yaptırılmış, daha sonra ise bölüm içinde yaptıkları seçimlerle birlikte senaryonun geleceğini inşa etme hakkı tanınmıştır. *Bandersnatch* içinde yer alan seçimler elbette daha önceden belirlenen ve âdeta bir ağacın dalları gibi oluşturulan “seçkili” senaryolardan oluşmaktadır. Yani aslında seyirci belirlenen birtakım senaryolar üzerinden seçimlerini yapmaktadır. İlk başta düşünüldüğünde bu durum aslında yine belirli bir format üzerinden seyircinin verileni alması gibi görünse de derinlemesine bir inceleme yapıldığında bu yapımın izleyiciye yeni birçok hak ve özgürlük tanıdığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bu yenilikler seçme, yönlendirme, düşünme, karar verme gibi mekanizmalardan oluşmaktadır. **Dolayısıyla dizinin bu bölümünde özgürlük kavramının, izleyicinin de yapıta etki etmesine izin vererek kapsamlı bir şekilde ele alındığını söylemek mümkündür.** Nitekim Netflix resmî internet sitesinde bu durum şu şekilde ifade edilmektedir: “Etkileşimli içerik. Netflix’i deneyimlemenin yeni ve eğlenceli bir yolu. Her interaktif içerikte karakterleri seçip hikayeye yön veriyorsunuz! Her seçim farklı bir kanalın kapısını açar, böylece tekrar tekrar izleyebilir ve her seferinde yeni bir hikaye görebilirsiniz.” (Sayar, 2019).

Bundan 20-25 yıl kadar önce sosyal medya mecralarının henüz ortaya çıkmadığı, World Wide Web’in kurulmadığı ve internet üzerinden etkin bir arama sisteminin oluşmadığı bir dünyadan günümüzde yapay zekâ teknolojilerinin konuşulduğu, akıllı bileklik ve cep telefonlarından asistan hizmeti veren sistemlerin var olduğu bir dünyaya geçiş yaptığımız günümüzde belki de Nietzsche’nin geçiş aşamasına denk gelen sürecin birer tanığıyız. Bir ekran önünde izleyici kimliğiyle de olsa tanrısallığı deneyimlememize olanak sağlayan bir güçle baş başa kaldığımız bir evredeyiz. Bu evrenin sonu Nietzsche’nin nefret ettiği son insanlara da çıkabilir, hayalini kurduğu “üstinsan” a da. Nasıl mı? Belki de bu tanrısallığın büyümesine kapılmaya karşı koyarak teknoloji dininin uyuşturucu etkisinden

korunmanın yollarını arayarak. Unutmamalıdır ki Nietzsche insanı iç güdülerinden, benliğinden, bu dünyadan koparan her dine karşıydı. Günümüzde dünyanın her yerinde kontrolsüz olarak yayılan teknoloji birçok dinin tanrısından daha çok inanana sahip. Ve onun da insanı tanrılaştırma gücü karşısında Nietzsche'nin uyarılarına kulak vermeli. Onun tanrılaşan insanı, kendi kendisinin efendisi olmayı başaran, kendi değerlerini yaratan insandı. Bir yazılımın dayattığı kurallar çerçevesinde seçimler yaparak, tanrıçılık oyunu oynayarak vaktini çürüten insan değil!

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı son yılların gözde fütürist yapımı *Black Mirror* ile felsefesinin odağına insanı koyan ve onun tüm dogmalardan kurtulup kendi değerlerini yaratması gerektiğini öne sürerek “*Tanrı öldü.*” manifestosuyla insanın özgürlüğünü ilan eden 19. yüzyıl filozofu Friedrich Nietzsche’nin “güç istenci” ve “üstinsan” kavramlarının örtük ve yaygın semboller çerçevesinde araştırılmasıdır. İnsanın kendini aşip “üstinsan” konumuna gelmek için hangi vasıflara sahip olması gerektiğini “güç istenci” kavramından yola çıkarak anlatan Nietzsche’nin tanımlarından yola çıkarak *Black Mirror* dizisinde bu konunun izleri sürülmektedir.

Bu çalışma kapsamında 2011 yılında İngiliz Channel 4 kanalında yayınına başlayan ve kazandığı reyting sonrasında 2015 yılında Amerikalı şirket Netflix tarafından yayın hakları satın alınmış olan modern toplumun ve bu toplum içindeki fertlerin sorunlarını yeni teknolojilerin sağladığı koşullar çerçevesinde bilim kurgu öğelerine başvurarak, karanlık bir aynadan insana yansıtarak yorumlayan *Black Mirror* dizisinin *Dibe Vuruş* (Nosedive), *Senin Tüm Geçmişin* (The Entire History Of You), *Sus ve Dans Et* (Shut Up and Dance) *Acımadan Öldürmek* (Men Against Fire), *San Junipero*, *Beyaz Noel* (White Christmas), *Waldo Zamanı* (The Waldo Moment) *Hang The DJ*, *Bandersnatch* bölümleri gelecekte anlaşılmayı bekleyen 19. yüzyılın tartışmalı filozofu Friedrich Nietzsche’nin yine çok tartışılan “güç istenci” ve “üstinsan” kavramlarıyla paralel bir çerçevede ele alınmaktadır. Tüm çalışma boyunca ortak paydada birleşen çıkarımlar şu şekilde özetlenebilir: *Black Mirror*’un tasvir ettiği dünyada insanlar teknolojinin sunduğu tüm olanaklar çerçevesinde özgürleşmek yerine kendilerine yeni bir simülasyon Tanrı yaratmış ve onun kölesi hâline gelmişlerdir. Söz konusu dünyada bir gözetleme toplumu belki de daha önce hiçbir yüzyılda olmadığı kadar baskıcı bir ideoloji gütmeye başlamış ve Orta Çağ’ın göklerdeki Tanrı’sının yerini akıl çağında bilimin almasına benzer şekilde, tam da Nietzsche’nin öngörüsünü doğrular nitelikte bu kez teknoloji Tanrılaşmayı başarmıştır. Dünyada hiçbir dinin teknoloji kadar hızlı etki edemeyeceğini kanıtlar şekilde taraftarlarını küçük ekranlardan yüksek bir ikna ile kendine bağlamayı hatta bağımlı hâle getirmeyi başaran bu tekno-Tanrı insanları sürüleştirecek özgür iradelerini zayıflatmaktadır. İnsanların neredeyse tüm hayatını yönlendiren sistemlerin yazılımını uzmanlar yapıyor olsa da efendiler diyebileceğimiz bu sınıfın gücü eline geçirmeyi başararak Nietzsche’nin Hristiyanlıkta karşı çıktığı ruhban sınıfıyla özdeş bir yapıda olduğu söylenebilir. Bu durumda değişen sadece yönetim araçları olmuş, din ile sağlanan baskı mekanizması bu kez teknoloji ile kurularak insanlar köleleştirilmiştir. Nietzsche, nasıl hocası Schopenhauer’un hayatlarımızı yönetenin akıl dışı bir varlık olduğu, kör bir iradenin ellerinde acı çekerek ve anlamsız bir şekilde oradan oraya savrularak yaşadığımız düşüncesine karşı çıkıyorsa, yapay zekânın kontrolünde, zihinsel bir hapsede, kodların yönetiminde köleleşmeye de karşı olduğu söylenebilir. Nietzsche’ye göre acılar bizi olgunlaştıran, yoğuran, bizi biz yapan olaylardır. Nietzsche’nin felsefesine göre çoğunluğun mutluluğu ve düzen adına bireysel deneyimlerden, organik yaşamdan yapay düzeneklere kaçış hayata ihanet olacaktır. Ve bu Nietzsche için affedilemez bir suçtur.

Nietzsche'ye göre sadece hayatın üstesinden gelmeyi başarabilenler yaşamayı hak ederler. Hayatı tüm acı, tatlı hatıralarına rağmen tekrar tekrar yaşamaya razı olanlar “üstinsan” olmaya yaklaşmıştır. “üstinsan”lar için geçerli tek bir ahlaki değer vardır, o da “güç istenci”dir. Nietzsche'ye göre acı çekmek iyi şeylere ulaşmanın bir parçasıdır ve bir insan acı çekmeyi bildiği ölçüde özgürdür. Tüm bu düşünceler gösteriyor ki *Black Mirror*'da sunulan dünya Nietzsche'nin son insanlar olarak tasvir ettiği yaşamaktan bıkmış, risk almayan, yalnızca huzur ve güvenliğini düşünenlerden oluşan bir toplumu anlatmaktadır.

Decadence (çöküş) dönemlerini yeni paradigmaların yükselişi için gerekli gören Nietzsche'nin bu görüşünün tam zıddının da doğru olduğu söylenebilir. Tüm felsefesini “güç istenci”yle temellendiren Nietzsche'de “güç istenci” çöküş-yükseliş evrelerinden oluşan ve tüm yaşamı kapsayan bir süreçtir. Nietzsche'nin bu kavramından yola çıkarak *Black Mirror* dizisinde yaratılan dünya için şu yorum yapılabilir. Teknolojinin bu kadar yükselişi mutlaka bir çöküşü hazırlamaktadır. İnsanlığı büyük bir çöküş evresi beklemektedir. Her ne kadar Nietzsche için *Black Mirror* dünyası insanlık adına bir yozlaşma içindeyse de teknolojinin egemenliği mutlaka yıkımları da beraberinde getirecektir.

Sonuç olarak *Black Mirror*'da sunulan insanlık Nietzsche'nin hayalini kurduğu “üstinsan”dan hayli uzak, elde edilen teknolojik güç de onun tarif ettiği “güç istenci”nden hayli farklıdır. *Black Mirror*'daki insanlık aktif nihilizmden uzak pasif nihilistler olarak sisteme boyu eğmiş, âdeta güdülmeye programlı canlılar hâline gelmişlerdir. İnsanların bir Tanrı'ya inanmak zorunda olmadıklarını, kendi kendilerinin Tanrı'sı olmaları gerektiğini öne süren Nietzsche'nin görüşlerinin aksine *Black Mirror*'da insanlar simülasyonun büyüsüne kapılan ve yaratılan sanal dünyanın hegemonyasında birer köle hâline gelmişlerdir. Tüm bu yorumlar çerçevesinde Nietzsche'nin karamsar öngörüsünün tezahür ettiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Adiloğlu, T. (2004). *Nietzsche’de gücü isteme kavramı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Adorno, W. ve Theodor–Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği* (N. Ünler ve E. Öztarhan Karadoğan, Çev.). Kabalcı Yay.
- Arslan, Z. (2001). Postmodern söylem ve insan hakları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakülte Dergisi*, 56(1), 1-22.
- Aruoba, O. (2013, 9 Temmuz). *Tanrı nasıl öldü* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=JdrFpTV0iqE&t=10s>
- Asar, R. ve Arifoğlu, A. (2018). Bayrak törenlerinde okul müdürlerinin yaptığı konuşmaların söylem analizi. *OPUS (Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi)*, 9(16), 375-400.
- Atay, H. (2007). Söylem analizi kavramının yapıları ve işlem akışı. A. Yüksel, B. Mil, Y. Bilim (Ed.), *Nitel araştırma: Neden, nasıl, niçin içinde* (s. 169-180). Detay Yayıncılık.
- Atbakan, B. U. (2017). *Nietzsche’de güç istemi ve perspektivizm kavramları bağlamında ahlak ve yaşamın olumlanması sorunu* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Atışar, B. (2019). *Nietzsche’de “üstinsan” anlayışı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Iğdır Üniversitesi.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Pegem Akademi.
- Barker, C. ve Galasinski, D. (2001a). Language, culture, discourse. *Culture Studies and Discourse Analysis*, 4-27.
- Barker, C.ve Galasinski, D. (2001b). *Cultural studies and discourse analysis: A dialogue on language and identity*. Sage.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri Nvivo ile nitel veri analizi, örnekleme, analiz, yorum*. Seçkin Yayıncılık.
- Batuş, G. (2005). Neil Postman: İnsan aklının, kendi yarattığı teknolojiyle dostluk arayışı. *Kadife Karanlık*, 21, 261-272.

- Baudrillard, J. (2011). *Simülarklar ve simülasyon* (O. Adanır, Çev.; 6. Baskı). Doğu Batı Yayınları.
- Beabout, R. G. (1996). *Freedom and its misuses* (Y. Akış, Çev.). Marquette University Press.
- Becermen, M. (2004). Dilthey, Heidegger ve Gadamer'de anlama sorunu. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 35-66.
- Berkowitz, P. (2003). *Nietzsche: Bir ahlâk karşıtının etiği* (E. Demirel, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bolay, H. S. (1998). Postmodernite. Postmodernizm [Özel sayı]. *Yeni Türkiye*, 19, 519-524.
- Brown, G. ve Yule, G. (1983). *Discourse analysis*. Cambridge University Press.
- Bryan M. (2008). *Büyük filozoflar: Platon'dan Wittgenstein'a batı felsefesi* (A. Cevizci, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Bümin, T. (2010). *Tartışılan modernlik: Descartes ve Spinoza*, Yapı Kredi Yayınları.
- Campbell, R. L. (2006). Altruism in Auguste Comte and Ayn Rand. *The Journal of Ayn Rand Studies*, 7(2), 357-369.
- Coser, L. (2011). *Sosyolojik düşüncenin ustaları: Tarihsel ve toplumsal bağlamlarında fikirler* (H. Hülür, S. Toker ve İ. Mazman, Çev.). De Ki Basım Yayın.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Çevikbaş, S. (2019). Nietzsche'nin 'Tanrı öldü' sözü. *Düşünbil Dergisi*, 79.
- Çifçi, T. (2020). Nietzsche'de nihilizm ve perspektivizm. *Düşünbil Dergisi*, 94.
- Deleuze, G. (1983). *Nietzsche and philosophy* (H. Tomlinson, Çev.). Columbia University Press.
- Diamond Tema (2020). *Friedrich Nietzsche'nin hayatı ve eserleri* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=KnqJEu5zKA8>
- Diamond Tema (2021). *Nietzsche'nin hayatı üzerine* [Video]. Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=kJlgSdPHdMU>
- Dilozof (2021, 9 Mayıs). *Posthümanizm & Transhümanizm: Gelecekte insan, "insan olmayı" aşabilir mi?* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=lSkNCR5T5qM&t=29s>
- Dinvar, G. (2017). Kötülük: Nietzsche'nin geleceği. *Düşünbil Dergisi*, 61.

- Dixon, T. M. (2008). *The invention of altruism: Making moral meanings in Victorian Britain*. British Academy.
- Doğan, A. (2019). *Peygamberi Aguste Comte olan insanlık dini nedir?*. Akıl Fikir. <https://akilfikir.net/-insanlik-dini-nedir/>
- Durkheim, E. (1961). *Moral education* (L. A. Coser, Çev.). The Free Press,
- Durkheim, E. (2005). *Dini hayatın ilkesel biçimleri* (F. Aydın, Çev.). Ataç Yayınları.
- Durkheim, E. (2009). *Dini hayatın ilk şekilleri* (İ. Er, Çev.). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dürre, M. (2017). *Nietzsche'nin "Böyle Buyurdu Zerdüşt" adlı eserinin temel kavramları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mardin Artuklu Üniversitesi.
- Elkatip Hatipoğlu, S. (2017). Zihnimde ben nerede, bilinci anlamak: Zihin durumlarının üst içeriği üzerine [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=R4f9x7BjKE8>
- Elliott, R. (1996). Discourse analysis: exploring action, function and conflict in social texts. *Marketing Intelligence & Planning*, 14(6), 65.
- Engin, G. (2002). *Varoluş ve psikiyatri*. Metis Yayınları.
- Ersoy, E. (2018). *Gözetim çalışmaları temelinde Black Mirror dizisi: Gerçek ve kurmaca hayat ilişkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Foucault, M. (2007). *İktidarın gözü*. (I. Ergüden Çev.; 2. Baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Frankle, E. V. (2009). *İnsanın anlam arayışı* (S. Budak, Çev.). Okyanus.
- Gee, P. J. (1999). *An introduction to discourse analysis: Theory and method*. (1st ed.). Routledge.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (H. Özel ve C. Güzel, Çev.). Ayaç Yayınları.
- Guevara, P. (2014). *Friedrich Nietzsche aklın serüveni ve isyanı* (H. İlhan, Çev.). Alter Yayıncılık.
- Güngör G. N. (2020, 3 Aralık). *Çocuklar Duymasın dizisi söylem çözümlemesi*. Sosyologer. <https://www.sosyologer.com/cocuklar-duymasın-dizisi-soylem-cozumlemesi/>
- Güntürk, F. (2019). Black Mirror: Makinedeki hayalet eleştirisi ve özgür irade sorunu. *Düşünbil Dergisi*, 80, 1-64.
- Harari, Y. N. ve Deus H. (2016). *Yarının kısa bir tarihi* (P. N. Taneli, Çev.). Kolektif Kitap.

- Hesapçıoğlu, M. (1998). Modernizmden postmodernizme eğitim anlayışları ve okulun geleceği [Özel sayı]. *Yeni Türkiye*, 19, 813-820.
- Hughes, B. (2017, 4 Eylül). *Modern dünyanın dehası: Friedrich Nietzsche* [Video]. Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=H4tSXwYUV2c&t=16s>
- İnal, A. (1996). *Haberi okumak*. Temuçin Yayınları.
- Jaspers, K. (2008). *Nietzsche* (M. Batmankaya, Çev.). Alkım Yayınları,
- Jones, R. H. (2012). *Discourse analysis*. Routledge.
- Kafa Boşluğu (2015, 6 Ocak). *Black Mirror White Christmas: Yeni yılda “çerezleri” temizleyip devam edelim*. Birdizi Haber. <https://www.birdizihaber.com/2015/01/black-mirror-white-christmas-yeni-yilda-cerezleri-temizleyip-devam-edelim/>
- Karacan, M. (2018). Tragedya ve Nietzsche bağlamında katharsis kavramı. *Düşünbil Dergisi*, 63, 1-64.
- Kasapoğlu, A. (1992). Sosyolojide hermeneutik uygulamaları. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 5, 59-71.
- Kasapoğlu, S. (2019). Black Mirror: Be right back. *Düşünbil Dergisi*, 80.
- Keser, M. (2018). Nietzsche'nin Tesellisi: Ahlakın meşruluğu üzerine. *Düşünbil Dergisi*, 63.
- Keten, E. T. (2019). Black Mirror ve ideolojik olarak teknoloji. *Düşünbil Dergisi*, 80.
- Kılıksız, J. H. (2019). Tanrı öldü bilincinin felaketi: Tanrı'nın ölümünün dehşet uyandırıcı ve ilham verici sonuçları. *Düşünbil Dergisi*, 79.
- Kierkegaard, S. (2006). *Kaygı kavramı* (T. Armaner, Çev.). T. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Küçükalp, D. (2005). *Politik Nihilizm: Nietzscheci bir tartışma*. Aktüel Yayınları.
- Marshall, R. (2019) Schopenhauer- Nietzsche- Heidegger (M. Barutçu, Çev.). *Düşünbil Dergisi*, 79.
- Mengü, M. (2006). Friedrich Nietzsche'nin “Tanrı öldü” Sözü ve bunun modern felsefi düşünce içinde kapladığı yer [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.
- Morgan, A. (2010). Discourse analysis: An overview for the neophyte researcher. *Journal of Health and Social Care Improvement*, 1, 1-7.
- Mudede, C. (2018). Varlık, varoluş, ontoloji: Black Mirror'ın yeni sezondaki problemleri (M. Görkem, Çev.). *Düşünbil Dergisi*, 64.

- Neuman, W. L. (2008). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.). Yayın Odası.
- Nietzsche, F. (1968). *The will to power* (W. Kaufmann and R. J. Hollingdale, Trans.) Random House.
- Nietzsche, F. (1972). *Zerdüşt böyle diyordu* (O. Derinsu, Çev.). Varlık Yayınları.
- Nietzsche, F. (1977). *Twilight of the idols* (R. Polt, Çev.). Hackett Publishing Company.
- Nietzsche, F. (1997). *Böyle buyurdu Zerdüşt* (A. T. Oflazoğlu, Çev.). Cem Yayınevi.
- Nietzsche, F. (2000). *Ahlakın soy kütüğü üstüne* (A. İnam, Çev.). Gündoğan Yayınları.
- Nietzsche, F. (2000a). "güç istenci": *Bütün değerleri değiştiriş denemesi* (S. Umran, Çev.). Birey Yay.
- Nietzsche, F. (2001a). *İyinin ve kötünün ötesinde* (A. İnam, Çev.). Yorum Yayınevi.
- Nietzsche, F. (2001b). *The gay science* (J. Nauckhoff, Çev.). Cambridge University Press.
- Nietzsche, F. (2003a). *Böyle buyurdu Zerdüşt* (M. Bahar, Çev.). Kum Saati Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2003b). *İnsanca pek insanca* (M. Tüzel, Çev.). İthaki Yayınları.
- Nietzsche, F. (2003c). *Şen bilim* (L. Özşar, Çev.), Asa Yayınları.
- Nietzsche, F. (2010a). *Böyle buyurdu Zerdüşt* (M. Batmankaya, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2010b). "güç istenci" (N. Epçeli, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2011a). *Ecce Homo* (T. Eraslan, Çev.). Sis Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2011b). *Tan kızılığı* (Ö. Saatçi, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2013). *Böyle buyurdu Zerdüşt* (L. Yarbaş, Çev.). İlyaYayınları.
- Nietzsche, F. (2014). *Böyle buyurdu Zerdüşt* (F. Tunalı, Çev.). Panama Yayınları.
- Nietzsche, F. (2016). *Böyle buyurdu Zerdüşt* (11. Baskı). Tutku Yayınevi.
- Nietzsche, F. (2017). *Ecce Homo* (İ. Z. Eyüpboğlu, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2019). *Putların alacakaranlığı*. (R. Minareci, Çev.). Can Yayınları.
- Nietzsche, F. (2020). *İyinin ve kötünün ötesinde* (M. Tüzel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Nietzsche, F. (2018). *Putların alacakaranlığı* (M. Tüzel, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- NTV (2020). *Sosyal kredi sistemi*. Ntv. <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/cinde-vatandaslar-davranislarina-gore-puanlanacak-sosyal-kredi-sistemi,8E3rk-wtMUi7fuEExnRx1g>
- Orkunoğlu, Y. (2007). *Neitzsche ve postmodernizmin gerçek yüzü*. Ceylan Yayınları.
- Ortaoğlu, Y. (2019)., Nietzsche ve Teoloji, yönsüz labirent: Kutsalın çıplaklığı. *Düşünbil Dergisi*, 79.
- Örnek A. S. (2012). *Nietzsche'de yaşama sorunu*. Belge Yayınları.
- Öymen, Ö. (2013). *Hume'un agnostisizmi ve Nietzsche'nin ateizmi* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=XQyFRYcttY>
- Öymen, Ö. (2021). *Prof. Dr. Örsan Öymen ile "Friedrich Nietzsche" üzerine* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=WjLwIdxF-vU&t=2s>
- Özbaş-Anbarlı, Z. ve Ceyhan, Ç. (2017). Artırılmış gerçeklik ve süreğin bağlantı kültürü diyarında karşı ütopiyalar: Rising Star Türkiye ve Black Mirror Fifteen Million Merits. *Ulakbim*, 1(2), 234-246.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özmkas, U. (2015). İnsan sermayesinin kaynağı: Maddi olmayan emek. *Toplum ve Bilim*, 135, 8-27.
- Parker, I. (2002). Discourse analysis. (P. Banister, E. Burman, I. Parker, M.Taylor, C. Tindal, Ed.). In *Qualitative methods in Psychology: A research guide* (pp.92-108). Open University Press.
- Phillips, N. ve Hardy, C. (2002). *Discourse analysis*. Sage Publications.
- Postman, N. (1994). *The Disappearance of childhood*. Random House.
- Potter, J. ve Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Sage Publications.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (D.Bayrak, H.B.Arslan, Z. Akyüz, Çev.). Siyasal Kitabevi. (Orijinal basım tarihi 1998).
- Saraçoğlu, E. (2017). Kötülük: Hannah Arendt felsefesinde kötülük problemi. *Düşünbil Dergisi*, 61.
- Savaş, H. (2013). *Varoluşçuluk ve sinema*. Sözcükler Yayınları.

- Sayar, T. E. (2019). Dikkat tabular yıkılıyor! Black Mirror ve katılımcı izleyici kültürünün inşası. *Düşünbil Dergisi*, 80.
- Sever, Ç. (2021). *Nietzsche, "üstinsan" ve evrim: Darwin, Nietzsche'nin felsefesini nasıl etkiledi?*. Evrim Ağacı. <https://evrimagaci.org/nietzsche-ustinsan-ubermensch-ve-evrim-darwin-nietzschenin-felsefesini-nasil-etkiledi-7856>
- Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*. Paradigma Yayınları.
- Şen E. (2017). *Black Mirror 4. sezon 4. bölüm incelemesi: Hang the DJ*. Film Lovers. <https://filmloverss.com/black-mirror-4-sezon-4-bolum-incelemesi-hang-the-dj>
- Şengör, C. (2007). *Nietzsche ve akla isyan*. Yapı Kredi Yayınları.
- Tonkiss, K. (2006). Analysis text and speech: content and discourse analysis. C. Seale (Ed.), In *Researching society and culture* (2nd ed., pp. 367-383). Sage.
- Turan, Ç. (2019). Black Mirror dizisinin var olma mücadelesi açısından incelenmesi. *Düşünbil Dergisi*, 80.
- Uygur, N. (1989). *Güneşle*, Ara Yayınları.
- Ünür, E. (2019). Teknoloji çağında simülasyon ve gözetim: Black Mirror distopyası. *Düşünbil Dergisi*, 13(80),13-17.
- Van Dijk, T. (2003). Critical discourse analysis. D.Schiffrin, D. Tannen ve E. H. Hamilton (Ed.), In *the handbook of discourse analysis* (pp. 352-372). Blakwell Publishing.
- Van Dijk, T. A. (1985). *News analysis: Case studies of international and national news in the pres*. Lawrence Erlbaum Associates Publication
- Wernick, A. (2001). *Auguste Comte of religion of humanity. The post theistic program of French social theory*. Cambridge University Press.
- Wood, L. A. ve Kroger, R. O. (2000). *Doing discourse analysis: Methods for studying action in talk and text*. Sage
- Wooffitt, R. (2005). *Conversation analysis and discourse analysis: A comparative and critical introduction*. Sage.
- Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. The Guilford Press.

Yüksel, U. S. (2017). *Nietzsche’de “güç istenci” kavramı ve realist paradigma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Zizek, S. (2009). *Biri totalitarizm mi dedi?*. (H. Nalçaoğlu, Çev.; 2. baskı). Epos Yayınları.

Zudeick, P. (2014). *Şipşak Nietzsche* (R. Minareci, Çev.). Doğan Kitap.

